

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

KOVÁCH ZOLTÁN

HEGEDŰS LÁSZLÓ

SÍK SÁNDOR

TISZA JÁNOS

IJJAS ANTAL

KUNSZERY GYULA

SINKÓ FERENC

MIHELICS VID

íráσαι

1957 NOVEMBER

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Kovách Zoltán</i> : A ma hitoktatása és templomi katekézise	321
<i>Hegedűs László</i> : Hajnalodik (Vers)	329
<i>Sík Sándor</i> : Emlékezés Arany Jánosra	330
<i>Tisza János</i> : Kedvtelve nézlek (Vers)	337
<i>Ijjas Antal</i> : Remete Szent Antal megkísértetése (Elbeszélés)	338
<i>Kunszery Gyula</i> : November (Vers)	345
<i>Sinkó Ferenc</i> : Esteledik (Elbeszélés)	347
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények (A francia spiritualitásról)	352
A kis út	359

NAPLÓ

Országos liturgikus konferencia (361); Húsz éve halt meg József Attila (364); Rónay György verseskötete (365); Aki a pásztorok pásztorára vigyáz (370); Az olvasó naplója (372); Színházi őrjárat (377); Arany János vallási türelmessége (379); Passuth László új regényei (382) 361

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Szerkeszti: *Rónay György*

Főmunkatársak: *Dorombay Károly, Mihelics Vid, Possonyi László*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343. Külföldi előfizetéseket is elfogadunk.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

A MA HITOKTATÁSA ÉS TEMPLOMI KATEKÉZISE

„Korunkban igen sokan vannak a keresztény nép körében, akik teljesen tudatlanok azokban a kérdésekben, amelyeket az örök üdvösséghez ismerniök kellene. Minthogy a keresztény népet említjük, nemcsak a népet vagy az alacsonyabb társadalmi osztályhoz tartozó embereket jelezzük ezzel a kifejezéssel, akiknek tudatlansága gyakran bizonyosfokú mentséget enged meg, mert midőn szigorú munkaadóknak kénytelenek engedelmeskedni, alig marad a magukkal való foglalkozáshoz idejük, hanem azokat és főként azokat, akik tehetséggel és műveltséggel rendelkezve kellőképpen jártasak a világi tudományosságban, ami pedig a vallásos életet illeti, teljesen vakmerő és oktanlan életet folytatnak” – állapította meg Szent X. Pius pápa a századunk első éveiben, 1905. április 15-én kiadott „Acerbo nimis” kezdetű, a keresztény tanításról szóló enciklikájában.

A gyakorlati élet síkján az Eucharisztia mindennapi vételét (Sacra Tridentina Synodus, 1905. XII. 20.) és a mindkét nembeli ifjúság hét év körüli első szentgyónását és áldozását sürgette (Quam singulari, 1910. VIII. 8.). XV. Benedek pápa az 1918. május 19-én életbe lépett új Egyházi Törvénykönyvben fektette le a katekétika alapjait: 1329–1336. kánonok a katekétikai oktatásról.

Az 1329. kánon szerint: „Sajátos és igen súlyos feladata főként a lelkipásztoroknak a keresztény nép katekétikai oktatásáról gondoskodni.” A plébános kötelessége a szentgyónásra és a bértálcára évenként előkészíteni a gyermekeket, továbbá főként nagybőjtben úgy oktatni őket, hogy szentül vegyék magukhoz az Oltáriszentséget. Nem szabad megfélemezniök a már első áldozáshoz járultakról, akiknek katekizmus-tudását tovább kell mélyíteniök. Vasárnap és parancsolt ünnepeken a plébános a saját belátása szerinti időpontban a felnőttek értelmi világához alkalmazott beszédben a katekizmust kifejteni köteles. A szülőket és helyetteseiket a Kódex figyelmezteti, hogy kötelességeikről ne feledkezzenek meg. Az egyházmegyében ezen a téren a döntő szó és a felelősség a püspöké. S ezzel a trienti zsinat intézkedéseit (Sessio 24. De reformatione Caput 4.) és Szent X. Pius „Acerbo nimis” enciklikáját az új Egyházi Törvénykönyv egységesíti és a kor követelményeinek megfelelően intézkedik.

XI. Pius pápa kétízben is hallatta aggódó főpásztori szavát. Először 1923. június 29-én „Orbem catholicum” kezdetű *motu proprio*-jában, melyben a Szentatya a Zsinati Kongregáció keretében Hitoktatási Hivatal szervezését jelenti be. Annak feladata az Egyházban a katekétikus oktatást szabályozni és előmozdítani. 1935. január 12-én a Zsinati Kongregáció „Provido sane” kezdetű dekrétuma a katekétikai oktatás fokozottabb gondozásával és előmozdításával foglalkozik.

1950. október 10–13 között a Vatikánban a *Cancelleria Apostolica*-ban a hitoktatásügyi nemzetközi kongresszus 10 előadásban foglalkozott a modern kérdésekkel. Az előadásokat a világ legkülönbözőbb részeiről származó egyháziak tartották. Már a címek is elárulják, milyen átfogó jellegű témákkal foglalkoztak: A gyermekek és a serdülő ifjúság plébániai hitoktatása. Az alsó-, közép- és felsőfokú iskolai hitoktatás. A felnőttek hitoktatása. A hitoktató személye. Az egyházmegyei hitoktatási hivatal. A keresztyén oktatás társulata. A hitoktatás segédeszközei. A laikusok közreműködése.

*

A hitoktatás. Hazánkban az 1949. augusztus 20-án életbe lépett új alkotmány 54. §-a kimondja az állam és egyház különválasztását. Ennek alapján az Elnöki Tanács 1949. szeptember 5-én kelt 5. számú törvényerejű rendelete külön is kijelentette a kötelező iskolai hitoktatás megszűnését az 1949–50. tanévtől kezdve. Azóta tehát a hitoktatás elvben és gyakorlatban fakultative történik. A kormány legutóbb 1957. március 24-én kiadott 21/1957. számú rendelete megnyugtató módon szabályozta a vallásoktatást, s ez a rendelet a művelődésügyi miniszter 39/1957. számú végrehajtási utasításával együtt a jelenleg érvényes szabályokat foglalja magában. Alapálásként hangsúlyozza a rendelet, hogy a vallásoktatás magánügy, a vallásoktatásban való részvétel vagy részt nem vétel szabadságát mindenkinek tiszteletben kell tartania. A vallástan szabadon választható tárgyként tanítható a szülők akaratából az általános iskolában és az általános gimnáziumokban a tanítási órák előtt vagy után — váltakozó tanítás esetén esetleg váltás között is — heti két órában szeptember 15-től május 31-ig.

A nyolc osztályos általános iskolák katolikus tanulói számára az öt hittankönyvet dr. Hamvas Endre csanádi püspök úr szerkesztette. A Kis katekizmust a biblia elemeivel az I–II. osztály tanulja, a Bibliai történetek a katekizmus igazságaival címűt a III–IV. osztály. Az V. osztály tankönyve a Szertartástan, a VI. osztályosok Az üdvösség története c. könyvből szereznek ismereteket, míg a VII–VIII. osztály Hit- és erkölcs-tant tanul. A két osztályra szóló tankönyvek (I–II., III–IV. és VII–VIII.) koncentrikus körökben bővülő ismereteket nyújtanak nagyjából az előző osztályokhoz viszonyítva. A négy osztályos általános gimnázium tankönyvei szintén Hamvas püspök tollából kerültek ki: I. o. Katolikus keresztyén hittan. II. o. Katolikus keresztyén erkölcs-tan. III. o. Katolikus egyháztörténelem. IV. o. Alapvető hittan. Az anyagot rendes körülmények között évi 50 órára kell beosztani. Az előrehaladásban a tankönyvekhez kell alkalmazkodni. Lehetőleg minden tanulónak legyen munkafüzete. Haladási napló, tanmenet és óravázlat készítendő.

Rendkívül sok függ a hitoktató egyéniségétől. A mindig mosolygó, a gyermekek iránt megértő, problémáikat nem felülről kezelő, egyik kezével Istenbe, a másikkal a rábízott gyermekekbe fogódzó pap lesz az igazi katolikus életre nevelő. Már a legapróbb gyermekek oktatásában, illetőleg attól kezdve arra kell törekedni, hogy egységből lássa a keresztyén élet nagyszerűségét. A hittanóra imával kez-

dődik és végződik: Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszekegy, Űrangyala, Dicsőség stb. Utána a *Szent Vagy Uramból* egy az időszaknak megfelelő ismertebb éneket énekeltecsünk el, de úgy, hogy előtte értelmét néhány szóval megmagyarázzuk. Az óra első részében legyen rövid utalás az előző órán végzett anyagra kérdés-felelet formájában, majd az új anyag következze. Ahogy az 1950-es római hitoktatásügyi kongresszuson elhangzott előadásokból is látható, a módszer nem az u. n. deduktív, levezető, hanem az induktív, rávezető: azaz míg az előbbinél a katekizmus kérdéséhez a feleletet megadva adták a megértést szolgáló bővebb magyarázatot a hitigazságról, addig az utóbbinál egy mindenki által ismert érzéki képből kiindulva a mondanivalót megértetjük a gyermekekkel, majd legfeljebb egy-két rövid mondatba foglaljuk össze az óra végén lecke feladásakor a lényegét, amit esetleg a táblán is rögzítünk. Az induktív módszer mellett a jó hitoktatás intuitív, aktív és affektív. Az *intuición* azt jelentené, hogy a gyermekben meglévő természetes készségre és hajlamra építve kell belső megismerés- és felismerés-élménnyé tenni az alapvető igazságot. Az *aktív* hitoktatás a cselekvésre nevelést, az *affektív* pedig az érzelmi élet vonalát és annak jelentőségét hangsúlyozza. Az 1950-es római hitoktatásügyi kongresszuson hangzott el a következő mondat: „Jelenleg körülbelül mindenki előtt világos, hogy a hittant intuitív módon kell tanítanunk. Nem szöveggel kell tehát kezdenünk, hanem konkrét esetekkel, régi vagy most élő emberek életéből vett példákkal, melyek lehetnek vallásosak vagy világiak. A hitoktatónak először a külső érzékekhez kell szólnia és a képzelethez, hogy ezáltal könnyebben elérje az értelem és ítélőkészség működésbe indulását, ezenfelül még a szívet és az érzelmeket is foglalkoztatnia kell, hogy megindíthassa az akaratot.” Élményt adó legyen a hitoktatás, azaz olyan tudatos külső vagy belső tárgyra irányuló lelki folyamat, mely a tárgyakat több-kevesebb tartósággal énnünk alkotórészeivé, tartalmává teszi. Az élmény átélés eredménye, s belőle mindig marad valami, ami lelkileg maradandó. A mese kérdéséhez annyit, hogy csak mesélni nem lenne célravezető, viszont a mesét mint érzéki képet a további előrehaladáshoz igen ügyesen fel lehet és kell használni. A mese olyan elbeszélés, melynél a főkövetelmény, hogy az esemény központilag magában foglalja a magyarázatra szoruló igazságot, tehát benne kell lennie az elvont igazságnak legfontosabb logikai jegyeivel együtt, nemcsak mint szónak, hanem mint történetnek (pl. a tékozló fiú történetében kikapinthatóan benne van a bűnbánat szentségének öt része: lelkiismeretvizsgálat, bánat, erős fogadás, gyónás, elégtétel, sőt az áldozás is a lakoma eseményében).

Ami a keresztény élet egészét és teljességét illeti, illetőleg az arra való neveléshez szükséges, rendkívül fontos az élő Egyházba, a krisztusi titokzatos testbe való beletartozás tudatának elmélyítése és kibontása. Így a hittanórákon a szentmise és a szentségek szertartásukkal együtt, az imádságos könyv és annak kezelése a misszáléval, a szentek élete és tisztelete, az egyházi év állandó ünnepei, a

vasárnapok, a parancsolt ünnepek, a nagy ünnepkörök, az elsöpén-tek, az egyháztörténelem és az erkölcsstan alapvető kérdései és nem utolsósorban a Szentírás megismertetése és megszerettetése stb. kapjon helyen minden osztályban az értelmi foknak megfelelően. Jó, ha alkalomadtán a gyermek szeméi elé varázsoljuk az elmondandók vagy az elmondottak halvány visszfényt rajzban is, vagy egy-két verssel illusztráljuk az anyagot, esetleg képekben vagy valóságban bemutatjuk és a fontosabb dolgokat többször is elismételjük. Igen jól bevált eszköz a dramatizálás is, amikor az erre a célra alkalmas bibliai eseményeket vagy más anyagot a gyermekek maguk adják elő szinte színjátszásszerűen. Segítséget nyújthatnak egyes jól alkalmazott kézmozdulatok is az anyag elsajátításában. A jutalmazásban a hitoktató ne legyen túlzó, de fukar sem, mindig az önbizalom és a lelkesedés felkeltése legyen a cél. A pontozás és bizonyos pontszám elérésének szentképpel történő jutalmazása, kiemelkedő eredmény esetén, melyet a hitoktató és az osztály együttesen állapít meg, év végén a könyvjutalom igen célravezető.

A módszer tekintetében a szövegelemző, deduktív módszer elvontsága miatt szinte tilosnak mondható, talán csak az egész kicsinyeknél imádság tanításakor vehető elő. A müncheni módszer újra felfedezte a szentágostoni hármasságtagoltságot a tanításban: a *propositio* (pszichologikum), az *explicatio* (logikum) és az *applicatio* (technikum) egymásutánját. A grafikai módszer főeszköze a hitoktató rajza magyarázat közben. Eredménye: az óra hangulatos, mert a dolgok megelevenednek a táblán magyarázat közben és a figyelem is állandóan ébren van a gyermekek között. Az eucharisztikus módszer a kifejtett tant a gyermeki élet körülményeire alkalmazza és a konkrét, táblára is felírt pontok közül választ a gyermekekkel egyet egy hétre vagy egy napra, mint cselekvési normát a természetfeletti segítség befolyása alá helyezve. A munkaiskola a cselekvés nyomán keletkező élményt és annak erejét állítja be a hitoktatás eszközei közé. Itt a növendék lesz aktív, s ezért figyelemre méltó. Eredménnyel kislétszámú osztályokban fejlettebb értelmi fokon alkalmazható. Az aktív módszerrel a hitoktató benne áll a liturgikus évben, innen veszi az érdeklődési központokat és nagyon belevonja a vallási nevelésbe a vasárnapi szentmiséket. Tisztelet a gyermek személyiségét, kikeresi belső érdeklődését és spontán cselekvőképességeit foglalkoztatja. Az intuitív módszer — amint már fentebb láttuk — az élményt teszi meg az igazság hordozójává. Az élmény pszichológiai folyamatot hív létre az emberben az igazságról, ezt a lélektani folyamatot az oktatás útján logikaivá kell tennünk a magyarázat eszközeivel, de az élmény annyira mozgósítja a növendék lelki világát, hogy amíg az élmény megmarad, addig az igazság ellentmondást nem tűrő erővel él benne, mert az élmény által nemcsak megértette, hanem át is élte az ember az igazságot, sőt technikailag, a cselekvés rendjében is felhasználja. A tanításban követett módszert természetesen a hitoktató egyénisége szabja meg, illetőleg dönti el. A lényeg az, hogy a lelki élet területén

önállóan megálló, gyakorló katolikus gyermekeket neveljen a különböző adottságú és tehetségű rábízottakból.

A Paritásos Bizottság elvi jelentőségű döntése a következő: „Az Egyháznak biztosított működési szabadság alapján nincs akadálya annak, hogy a lelkipásztorok az Egyházi Törvénykönyvben is kötelezően előírt katekéziseket rendszeresen megtarthassák és ezeken a hitoktatásra bejelentett és be nem jelentett gyermekek is megjelenjenek.” Itt hárul a szülőkre a legnagyobb feladat, mert nekik személyes példájukkal és ösztönzésükkel kell hatniuk gyermekeikre, hogy a templomi katekéziseken résztvegyenek. Az Egyházi Törvénykönyv 1113. kánonja erre nyomatékosan figyelmezteti a szülőket: „A szülők igen súlyos kötelessége, hogy gyermeküknek mind a vallási és erkölcsi, mind a fizikai és polgári neveléséről erejükhez mérten gondoskodjanak és anyagi ellátásukat is biztosítsák.”

Az esztergomi főegyházmegyében a templomi katekézisekről 1950-ben a következőképpen rendelkeztek: Egy héten kétszer (vasárnap és egy hétköznap) legalább fél óráig tartó katekézist kell tartani, melyben a katekizmus egyes kérdéseit a szülőknek úgy magyarázzuk, hogy azok gyermekeiket is oktathassák. A forma tehát oktató beszéd, nem kimondottan hitoktatás leckeafeladással és visszakérdezéssel. A vasárnapi katekézist a diákmisszió is meg lehet tartani, de más szentmisszió is, ahogy ez a helyi körülmények figyelembevételével a legjobbnak látszik. Alapul a Római kis katekizmust tanácsos venni, mert az új hittankönyvek is ezt követik, mert ezt ismerik a szülők és így otthon tudnak segíteni gyermekeiknek. Jól felhasználható még a *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad Parochos*, a Gasparri-féle *Catechismus Catholicus*, valamint a külföldi irodalomból az 1955-ben megjelent *Katholischer Katechismus der Bistümer Deutschlands* mint vezérfonal. Jó lenne erre a célra alkalmas módon felhasználni a templomi hirdetőtáblát *Tanít az Egyház* vagy *Hétről-hétre Krisztussal* cím alatt a katekizmus anyagából a soronkövetkező részt ügyesen összefoglalva, képekkel, ábrákkal díszítve, benne kalendáriummal, az ünnepek rövid magyarázatával, általános útmutatásokkal stb. A hittantanítással kapcsolatban már előbb elmondottak *mutatis mutandis* ide is értendők és érvényesek, különösen az anyagközlés módját illetően, azaz a hármas megismeréslépcsőt (pszichológiai, logikai és technikai) még fokozottabban meg kell tartani, mert a legtöbb helyen csak a szó erejére támaszkodva végezhetők a katekézisek a többi segéd-eszköz hiányában. A katekézisekről vezethető haladási napló, hogy személyváltozás esetén az utód is tudja, mi volt az előző oktatások anyaga. Egyes helyeken 2—3 évre beosztottan dolgozzák fel a katekizmus teljes anyagát.

Mindenképpen biztosítanunk kell a katekézisek élményjellegét. A templomi katekéziseknek a hitoktatás kötelező volta miatt nem voltak hagyományai hazánkban és éppen ezért sokan, a papok és a hívek közül egyaránt, idegenkednek tőle, pedig meg kell értenünk, káros a gyermeklélekre az, ha a világi tudományosságban messzire előrenyúló ismereteket szerevezve, a hit igazságai előtt még mindig gyermekcipőben áll értelmetlenül, s nem tudja a hit és a tudás vonalát önmagában harmóniába hozni.

Az első szentgyónási és áldozási oktatás. Az 1941-es esztergomi főegyházmegyei Zsinati Határozatok ezzel kapcsolatban a következőket írják: „Az elsőáldozók előkészítése kiváló gondossággal történjék. (Can. 1330., 1331). Az elsőáldozás szertartását a *Rituale* és a *Praeceptor* útmutatása szerint végezzék; tegyék minél ünnepélyesebbé és emlékezetesebbé. Minden elsőáldozónak adjanak a templompénztár terhére beszerezhető emlékképet. Amikor a lelkipásztor az első áldozás napját kihirdeti, ismertesse a szentéletű X. Pius pápa enciklikáját az első áldozásról. Hívja föl a szülőket, rokonokat és keresztszülőket arra, hogy a gyermekekkel együtt a szentáldozáshoz járuljanak.” Akik először járulnak az áldozáshoz vagy jelen vannak az első áldozáson, teljes búcsút nyerhetnek a szokott feltételekkel: gyónás, áldozás, szentséglátogatás és ima a pápa szándékára (1 Miatyánk, Üdvözlégy és Dicsőség). Mivel az Oltáriszentség nem *praemium*, ahogy a janzenisták állítják, hanem *antidotum*, azaz ellenszer, melynek segítségével a mindennapi hibáktól megszabadulunk és a halálos bűnöktől megóvódunk, hét év körül már kötelez a szentgyónási és áldozási parancs. Az oktatásra két hónapon át heti két óra, összesen 16 óra áll rendelkezésre. Nem kell a keresztény tan teljes és tökéletes ismerete, elég ha azokat az igazságokat tudja értelmi fokának megfelelően a gyermek, melyek eszközszerű szükségességgel megkívántatnak — Isten léte, Gondviselés ténye, Szentháromság és Megtestesülés — és meg tudja különböztetni a közönséges kenyértől az eucharisztikus kenyeret. A szülők figyelmét jó felhívni arra, hogy a lehetőség szerint ők is vegyenek részt gyermekükkel együtt az oktatásokon, hogy így az ott hallott tudnivalókat otthon elmélyíthessék. A gyakorlatban általában az általános iskolák első osztályos tanulói az elsőáldozók, a szellemileg gyengéket II., esetleg III. osztályos korukban visszük először az Úr asztalához. Túlzottan nagy létszámú csoportok ne legyenek az oktatásnál. A gyülekezés alatt foglalkozzék valaki a gyermekekkel, hogy a templomba betérők áhítatát ne zavarják. A szülők, a nevelők és a lelkipásztorok feladata a gyermekek első szentgyónásáról és áldozásáról időben gondoskodni, erre évente egyszer vagy többször alkalmat nyújtani és előmozdítani a gyakori, sőt mindennapi szentáldozást.

Szent X. Pius pápa a „*Quam singulari*“ dekrétumban lefektetett alapelvei nyomán a Gasparri bíboros gondozásában megjelent *Catechismus Catholicus* első része 26 kérdésben foglalja össze azokat a tudnivalókat, melyeket az első áldozóknak el kell sajátítaniok: keresztség, Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszekegy, Isten-fogalom, Krisztus megtestesülése és megváltói halála, szentségek, bűnbánat szentsége, Oltáriszentség. Jó, ha van ennek alapján készített tananyagbeosztás, óravázlat és haladási napló. Arra ügyelni kell, hogy a fontos tudnivalókból semmi se maradjon ki. Ezeket esetleg legépelve egy fél vagy egy negyed ívre a gyermekek kezébe is adhatjuk. Egy-egy énekkel, versikével fűszerezhető az oktatás, melynél legfontosabb a világosság és a szemléletesség. Az oktatás elején és végén rövid szentségimádás a főoltárnál, vagy fohászima a Mária oltárnál igen megfogja a gyermeklelkét. Az oktatás befejeztével jó egy kis vizsgáló

befejezés a szülők bevonásával s ez alkalommal meggyőződhetünk, vajjon a gyermekek kellően jártasak-e az alapvető igazságokban. A gyónatáshoz, különösen ha sokan vannak, kérjünk segítségül oltártestvéreket, s ezalatt is foglalkozzék valaki a gyermekekkel, hogy figyelmük kellőképpen le legyen kötve. Szép, ha az elsőáldozás napján, mielőtt a gyermekek a templomba vonulnak, szüleik megáldják őket: „Úr Jézus, Aki ma először térsz gyermekem szívébe: áldd meg őt és szeresd. Ne engedd, hogy elszakadjon Tőled, mert addig az anyám, amíg a Tiéd is. Vezesd őt és az ő piciny kezükkel együtt fogjad szorosan a miénket is, hogy mindig a Te utadon járjunk. Amen.”

A szépen megrendezett elsőáldozás, az élő gyertya, a keresztségi fogadás megújítása, a szeretetreggeli, a fényképezés, az emléklap és nem utolsósorban az ünnepi ruha maradandó lelki élményt nyújt a kicsiknek arról a Jézusról, aki ezeket mondotta róluk: „Hagyjátok, hadd jöjjenek hozzám a gyermekek és ne tartsátok vissza őket, mert ilyeneké az Isten országa” (Mk. 10, 14.).

A bérálási oktatás. Erre egy hónapon keresztül heti két órát számítva 8 óra áll rendelkezésre. Ügyelnünk kell arra, hogy a keresztlevelek alapján pontosan állítsuk ki a béracédulákat, és hogy a bérmaszülők, ha házasságban élők, csak szentségi házasságban élő katolikusok lehetnek. A keresztlevelek kitöltésével sok adminisztratív munka takarítható meg és emellett az elmaradt keresztlelési anyakönyvezésekre is fény derülhet. Minden lelkipásztornak szorgalmaznia kell, hogy a hetedik életévüket betöltött hívek, akik már gyóntak és áldoztak, a bérálás szentségében részesüljenek. A bérálási oktatás tehát magában foglalja az elsőáldozási oktatás anyagát és azt sajátos céljának megfelelően kibővíti. A keresztnyagykorúság és tanúságtétel szentsége a bérálás. A bérálással lesz teljes az ember lelkileg. Anyagában megigérése, elrendelése, meghatározása, elnevezései, karakter volta, az olajkenés szerepe és jelentősége, felleveje és kiszolgáltatója, valamint a szertartása kapnak helyet. Rá kell nevelni a bérálkozókat arra, hogy ne csak az ajándékot tekintsék, hanem azt tartsák szem előtt, hogy ezzel a szentséggel teljesjogú egyház-tagok lesznek, illetőleg lettek és a tagsággal járó kötelezettségeket és felelősséget tudatosan vállalniuk kell.

A lelkigyakorlat. Elvben nincs akadálya annak, hogy a hitoktató a templomban évente egyszer összevonzja mind a hitoktatásra járó, mind pedig az elmaradt gyermekeket közös lelkigyakorlatra. Három ádventi vagy nagybőjti este a gyermek lelkivilágához alkalmazott nem túl hosszú szentbeszéddel maradandó nyomot hagyhat a kis hallgatókban.

A diákmise. Minden plébánián és lelkésziségen legyen vasárnap és parancsolt ünnepen reggel 8 vagy 9 órakor; ha a parancsolt ünnep munkanapra, illetőleg tanítási napra esik, akkor lehetőleg este tartsák. Ez legyen *missa recitata* ismert énekekkel, evangéliumkor a napi evangélium után maximum 15 perces exhortációval vagy katekézissel. Vezetője lehetőleg a hitoktató, káplán, vagy a jól kiok-

tatott kántor. Alatta legyen gyóntatás, melynek keretében a gyermekek lelkivezetést kapnak.

A ministránsok oktatása. A ministránsok oktatása elvi nehézségbe nem ütközik, de nem szabad hitoktatás jelleggel bírnia. Legjobb heti egy-két órát tartani a sekrestyében, s a ministráció tanulása közben szinte játszva ismerkednek meg az egyházi évvel és annak szertartásaival a fiúk. Nem kell sajnálni az anyagi áldozatokat sem a különféle színű ministránsruhák beszerzésére. Pontos beosztás szerint járjanak a fiúk ministrálrn, s a hűségesek a pontszámok nagysága szerint jutalmazhatók. Nagyon szem előtt kell tartania a papságnak, hogy már hány és hány papi hivatás bontakozott ki az egykori ministránsokból. A sekrestyéseket is rá kell nevelni arra, hogy ne rendezavarókat lássanak a gyermekekben, hanem a pajkosság mögött vegyék észre az isteni kegyelem láthatatlan működését a gyermeklélek mélyén.

A Szentségi Kongregáció 1949. október 1-én kelt instrukciója szerint ministráns nélkül, néhány rendkívüli esetet leszámítva, tilos misézni. A Rítuskongregáció 1957. február 1-én kelt dekrétuma a ministránsok előírt számát (virágvasárnap és nagycsütörtök legalább 3, nagypéntek és nagyszombat legalább 4), valamint gondos kioktatásukat teljességgel megkívánja ahhoz, hogy a nagyheti szertartások egyszerű formában egyáltalában elvégezhetőek legyenek. E két feltétel megtartását a püspökök kötelessége szigorúan ellenőrizni.

A hitoktatási nap. „Mivel a hitoktatás fontossága a hívek előtt eléggé nem hangoztatható, minden esztendőben az Őrangyalok ünnepét (október 2.) követő vasárnapon hitoktatási nap (*dies catechistica*) tartandó. E vasárnapon a templomokban a hitoktatás fontosságát kiemelő szentbeszédet kell tartani. A szülőket és helyetteseiket figyelmeztetni kell az 1113., 1335. és 1372. (§. 2.) kánonokban jelzett és a gyermekek vallásos nevelésére vonatkozó súlyos kötelességükre, s buzdítani őket, hogy érdeklődjenek gyermekeik hittani feladatai iránt, kérjék számon azokat, valamint vallási kötelességeik teljesítését is. A szülők ez alkalommal ajánlják fel imáikat, szentáldozásaikat, erénygyakorlataikat és önmegtagadásait Jézus szentséges Szívének oly szándékkal, hogy a hitoktatás gyermekeik lelkében bőséges gyümölcsöt teremjen” — olvassuk az esztergomi főegyházmegyei 1941-es Zsinati Határozatokban. Az szinte biztosra vehető, hogy lelki eredményekben igen gazdag lenne minden plébánián az évenként lelkiismeretesen megrendezett hitoktatás napja.

A családi hitoktatás. Faluhelyeken, de néhol még városi családokban is szokásban volt, hogy vasárnapokon és ünnepeken a kora délutáni órákban megtartott litánia vagy vesperás után a családfő maga köré gyűjtötte az apróságokat és elővéve a csatos képes Bibliát vagy a Szentek Életét, egy-egy fejezetet olvasott fel nekik, a maga tudása szerint magyarázatokat is fűzve hozzá. A család közös imája a Kereszt, Jézus Szíve vagy Mária kép előtt, néhány helyen

reggel is, a legtöbbször csak este, a reggeli, déli és esti harangszóra a dolgozó férfiak fejről is lekerülő kalap, a munkakezdés előtti fohászzkodás, a jeles ünnepeken együtt végzett szentgyónás és szentáldozás, a búcsújárás mind-mind maradandó emléket hagytak és hagynak a gyermeklélekben. A papság feladata az, hogy amennyire csak módjában áll, ne hagyja ezeket az ősi és tiszteletre méltó hagyományokat kiveszni a mai családok életéből sem. A gyermek szívéből a templomi nagy élmény is a család melegek hatására alatt kél ki. Az esztendő folyamán mindig található mód arra, hogy a szentbeszédekben a papság a családi hitoktatás fontosságát hangsúlyozza, pl. tanévkezdet, hitoktatási nap, elsőáldozás stb...

A gyermekek lelkivilágában a családi nevelés révén helyes istenfogalomnak kell kialakulnia, ugyanakkor azonban a szülőknek nem szabad elfelejteniük, hogy gyermekeik számára ők az Isten helyettese, tükörképe. Az a szülő, aki korán elviszi gyermekét templomba (először persze nem misére), ott halkan magyaráz neki, később a vasárnapi evangéliumot is kifejti, a régi szentképeket is megmutatva egy-két gondolatot fűz hozzájuk, helyesen jár el. Az imádságos életre való nevelésnél az ajakima mellett meg kell tanítani a gyermekeket saját szavaikkal imádkozni. Az egyházi év ünnepeköréi, a nagyobb ünnepekre való komoly készüllet révén a liturgikus érzék nevelhető bele a kicsinyekbe. Az *initium fidei* igazi magvetői a szülők s erre a kötelességre és felelősségre a lelkipásztoroknak kell őket ráeszméltetniük.

Az Apostoli Szentszék előírásait és a jelen lehetőségeket összhangba hozni a lelkipásztorkodó papság feladata, együttműködve az isteni kegyelemmel. A feladat nagy és felelősségteljes. Szent Pál apostol szavai: „a törvény Krisztushoz vezető nevelőnké lett, hogy a hit által igazuljunk meg” (Gal 3, 24), olyan értelemben érvényesek a papságra és a hívekre egyaránt, hogy a gondjukra bízottaknak Krisztushoz vezető nevelőjévé kell válniuk élő törvényként.

HAJNALODIK

*Erik a hajnal. Ökreimnél
a határ felé ballagok.
Előttem apró ezüst foltok;
az út pocsolyákkal ragyog.*

*Ablak kacsint rám, a jövő nap
bearanyozza vak szemét.
Kémény pipál: a füstje lágyan
oszlik a párás légből szét.*

*Fiatall férfi cammog át a
sáron. Megáll és rámköszön.
A sarat szidja. Rámosolygok:
járunk testvér itt még kövön.*

*Kacagunk. Halkan fűtyűrészve
megsuhintom az ostorom.
A nap velem jön s a vetések
integtetnek a dombokon...*

Hegedűs László

EMLÉKEZÉS ARANY JÁNOSRA

Arany János haláláról kell emlékeznem, — október 22-én volt 75. éve. Azt hiszem, sokan vagyunk, akik Aranyt annyira közel érezzük magunkhoz, hogy az ilyen megemlékezések megszokott szempontjai hidegek, élettelenek, hamisan hangzók volnának számunkra, ha rá akarnók alkalmazni őket. Ha felvetnénk a sokszor emlegetett kérdést: egy pusztá szigetre milyen könyvet vinnék magammal? sokan felelnék úgy, mint szegény Radnóti Miklós, aki végzetes útjára az Ujszövetséget és Arany verseit vitte magával. Az egész Arany-irodalomból az a mondat szól leginkább szívemből, melyet egy mai esszéistánk írt le: „A magyarságnak lehetnek forróbb szerelmei a költői közt, de nincs még egy költő, akinek az ember őszülő fejjel is úgy szeretne kezét csókolni, mint Arany Jánosnak.” Ha róla kell szólnom, olyan nekem, mintha apámról beszélnék. Az ember nem „elemzi” és nem „értékeli” az édesapját, hanem emlékezik róla, nézi, csodálja, megindul és elérzékenyedik. Az ünnepi emlékezés legszebb órája pedig az, mikor a fiú előveszi az apjáról maradt képeket, írásokat, leveleket és olvassa őket, újra meg újra, talán nem is egészen száraz szemmel. De mit vegyen elő Arany ránk hagyott kincstárából emlékezésül az, aki ilyen alkalmak nélkül is jóformán állandóan forgatja a sok olvasástól egyre kopottabbá váló kedves köteteket. Talán olyan lapokat üssünk fel, amelyeket hihetőleg kevésbé ismernek kevesebb versolvasási idővel rendelkező olvasóink.

Arany egyszer Shakespearere alkalmazta a Biblia szavát: nagy ő a nagyokban és nagy a kicsinyekben is. Hogy Arany milyen nagy az ő nagy műveiben, az eposzokban, a balladákban, a nagy lírai kompozíciókban, de még a műfordításokban és prózai írásokban is, azt talán nem kell bizonyítani magyarul olvasóknak.

Gyönyörködünk most a kicsinyekben való nagyságában; nem kevésbé nagy azokban sem.

*

Ismeretes, hogy Arany igen sok töredéket hagyott maga után. Nagy epikai tervei végighúzódnak egész életén. *Toldi Szerelmét* rögtön *Toldi Estéje* befejezése után, még a szabadságharc alatt elkezdte, és halála előtt három évvel fejezte be, — voltaképpen meg sem tudjuk számolni, hányszor fogott hozzá. A hún-eposzt már a szabadságharctól tervezgeti és sokféle tartalmi és formai kísérletezés után még 1881-ben, tehát egy évvel halála előtt, fél-vakon is újra előveszi és elkészít két új éneket. Honnan ez az ötletszerűnek, szinte kapkodónak látszó munkamód? — ez a „sok kerített óriás fenék”? Valójában éppen az ellenkezője dolgozik itt a kapkodásnak: a lelkiismeretesség, az erkölcsi „tartozás”-nak egy végtelen, szinte a szentek elszánására emlékeztető ereje. Nemcsak Toldi szerelméről:

minden súlyosabb kompozíciójáról úgy érzi, hogy „igazán tartozott” vele. Ez az elszánás küzd szinte állandóan a külső és belső akadályokkal: betegséggel, hypochondriával, energiahíánnyal, — „különös természetével”... „Életem — írja 1855-ben Gyulainak — folytonos küzdés, melyben én voltam a gyöngébb fél. Több eréllyel, szilárd-sággal, kitartással tán lett volna belőlem valami, de ez hiányzott mindig. Tehetségem mindig előre tolt, érelyem hiánya mindig hátra vetett, s lettem, mint munkáim nagyobb része, töredék.” Így látja magát a világirodalom egyik legteljesebb és leggazdagabb írói életművének alkotója!

De van ennek a sok töredéknek egy más oka is. Erre egy Lévayhoz írt levelében mutat rá. „Barátom! én nem tudom mit adnék annyi önhittségért, mint ezen emberkének némelyikében van. Ha én arról meg tudnék győződni, hogy amit írok, az mind jó, szép, felséges: nálam termékenyebb író nem lenne a föld kerektségén. De egyik székspsziszból a másikba esem: fúrok, faragok, igazgatok — rontok, bontok, megsemmisítek stb. Persze aztán sokszor az első talán jobb volt, mint az utolsó: de hiába! nem tudok magammal megelégedni. Innet az én meddőségem.” A művészi lelkiismeretességnek és felelősségérzetnek páratlan példája ez. Hogy ez a művészi alkotás terén is — mint az erkölcsiekben — közel jár, sőt belebelesik az aggályosság betegségébe, az lehet gyötrelmes a művész számára, lehet kerékkötője, ritkítója is a műveknek, de az is bizonyos, hogy serkentő is: a legmagasabb teljesítményre, a művészi tökéletességre.

Ebből a fájdalmas, de dicsőséges küzdelemből fakad nemcsak az elkészült művek nagy részének remek volta, hanem a töredékben maradt alkotások jelentősége is. Ez a szó: töredék, Aranytól más értelmű, mint az átlagos írónál. Az ő töredékei nem félredobott jelentéktelenségek, hanem legtöbbször félbemaradt — vagy, mint *Toldi Szerelme* esetében: félbe sem maradt — remek. Remek, amelyeket nem tudott végigvinni; zseniális kísérletek; jók, amiket a még jobb kedvéért tett félre. Mindezek a töredékek részleteikben tele vannak kisebb-nagyobb remekművekkel.

•

A *Daliás Időknek* hatalmas, héténekes „első dolgozatából” (amelyről Szász Károly azt mondta, hogy „e töredék talán a legszébb, ami magyarul íratott”) akarok kiragadni egy példát. Arany maga is szerethette ezt a néhány strófát, mert 1850 októberében a Kőrösre látogató Gyulai Pálnak is felolvasta.

Megtörtént Rozgonyiéknál a bajvívás Piroska kezéért; Toldi nem vett részt benne; a cseh Holubár (a *Toldi*-ban megölt cseh bajnok testvére) a győztes, övé Piroska keze. Toldi ezt nem bírja el, rárohan Holubárra és levágja, a király tilalma ellenére. Büntetése száműzés. Toldi azonban biztosra veszi, hogy az induló olaszországi hadjáratban megszerzi a király kegyelmét. Elmegy Rozgonyiékhoz, mindent megvall az öreg Rozgonyinak és eljegyzi Pi-

roskát; az esküvő akkor lesz, ha Toldi „baja elmúlik”. Itt következik négy strófa, Toldi búcsúja, amely önmagában egy kis remekmű. Egy kis derűs — bár a mögötte rémlő ítélet miatt nem is olyan teljesen derűs — népballada. A párbeszédese forma, a búcsúzás népmeseies hármaskör, a búcsúzó szavak refrénszerű ismétlődése, a Pirkó paripa szerepe, az egész művészien népies nyelv, — mindez szinte páratlanul teszi ezt a kis klenódiumot.

Megvacsorált Miklós, meg is éjtszakált ott,
Másnap a leánnyal még egy pár szót váltott,
Azaz, el se hagynák azt a pár szót soha:
De nyerít a Toldi nyughatatlan lova.
„Paripám nyergelve, lábam az kengyelbe:
Isten veled atyám és szívem szerelme!”
„Áldjon meg az Isten, kedves fiam, téged:
De várd meg legalább a kenyérbédet.”

Megfogadta Miklós, elkelt az ebéd is,
Beszéltek, beszéltek, több volt hátra mégis;
Jött azonban Toldi fegyveres szolgálja,
Hogy nem áll a Pirkó, a földet kapálja.
„Paripám nyergelve, lábam az kengyelbe:
Isten veled atyám és szívem szerelme!”
„Áldjon meg az Isten, kedves fiam, téged:
De várd meg legalább a déli ebédet.”

Megvárta, megevék azt is együtt, délben,
Jó-soká maradt még Toldi menő-félben;
Benyitott azonban a fegyveres szolgálja:
Nem kell-e a lovat bekötni az ólba?
„Paripám nyergelve, lábam az kengyelbe:
Megyek édes atyám és szívem szerelme!”
„Hordozzon az Isten, jó fiú, de már ma
Ugyan hová mennél, ilyen éjtszakára?”

„Este, vagy éjtszaka: tőle nem irtózom;
Hova, merre megyek: az is az én dologom:
De tovább sehogy sincs maradásom itten,
Hogy eddig maradjak, bizony azt se' hittem.
Isten hozzád, szívem édes szép szerelme!
Addsa kicsiny kezed, borulj az ölemre;
Hadd szakítok rózsát gyenge rózsafádról —
Egy csókot az útra piros két orcádról.”

Elcsattant az a csók, nem is egyszer pedig,
Mint a földieper csattan mikor szedik;
Rövid vége lett a hosszas búcsúzásnak:
Nem is integettek messziről egymásnak.

•

Egy másik példát vegyünk ugyancsak a *Dalás Időkből*, az első dolgozat ötödik énekéből. Ebben az énekben van az a gyönyörű idilli rész, ahol Toldiné, megtudván Miklós jegyváltását, ellátogat Roz-

gonyiékhoz megnézni: „kit ad a jó Isten vénségére menyül?” Az ének elején két versszakban mutatja meg Toldinét és körülveszi a falusi szombat este fölségesen megrajzolt képeivel, hangulatával. (A Toldi Szerelme Anikója itt még Etelke néven szerepel.)

*Toldiné pedig ült egy szombati napon
Este a ház előtt, a kiülő padon;
Akkor jött dologból Bencze a vén szolgál,
És leereszkedik valami tuskóra.
Tiszta, mint a pohár, volt az udvartájék,
Hűvössé locsolva az esteli árnyék,
Lanyha szellő repked, bársonyos az égbolt,
Vére-vett arcával várt az éjre a hold.*

*Fű, fa, madár csendes: csak egy rigóének...
Csak erős, mély hangja hallik Etelkének
Lent, az udvar lábán, ahol épen fejet,
Szűri habkezeivel a felhabzó tejet.
Jóllakott tehenek fanyalognak mélán,
Zöldszínű, virágos, illatos új szénán,
Míg a sárga borjak, telhetetlen kéjjel,
Farkat billegetve, dőzsölnek a téjjel.*

*

A kisebb töredékek is tele vannak remek részletekkel. A Csanád-töredék első varsszaka csodálatos művészettel üti meg a hangot; néhány sorban, egy-egy képpel, egy-egy jelzővel képes tökéletesen szuggerálni a korhangulatot.

*Ül Isztragomban ISTVÁN szent király,
Pap- és parasztúr, mind körötte áll;
Fején az ékes újdón korona,
Vállán palástnak himzett bársonya,
Kezében a bot, egy arany virág,
Gyönggyel rügyedzik rajta minden ág; —
Mint támadó nap, a tisztes nagyok
Arcán királyi fénye felragyog.*

Minden szó „ragyogó” és korhangulatokkal teljes. „István szent király” ül (nem székel vagy trónol) nem Esztergomban, hanem Isztragomban; körülötte nem udvari emberek, hanem pap- és paraszturak állnak; a király fején az újdón korona, vállán (az újdónan himzett) bársony palást, kezében bot, egy arany virág (nem kormánypálca), stb.

*

Ha ez a stófa történelmet és krónikát lehel, a Rózsa és Ibolya-töredék első soraiból a népmese illata árad. Az ismert mesemondói fordulatok (hol volt, hol nem, vagy — vagy se), a népies hasonlatok (rózsa, napraforgó), nagyot-mondások (a nap megáll a csudára), mind ezt szolgálja — az egészen elcseppentve pedig egy parányi

humor, éppen csak annyi, amennyit a mesemondó fölényesen mosolygó arca fejezne ki, aki tudja, nem is titkolja, hogy „csak mese”, amit beszél.

*Hajdanában, hol volt, hol nem,
Vagy valahol, vagy sehol sem,
Volt egy szép királyfi, Rózsa,
Gyenge, mint a nyílt róza.
Szem nem látott nála szebbet,
Olyat is vagy — vagy se többet;
A nap meg-megállt csudára,
Ráfelejtkezett sugára.
Hát a lányok — napraforgók,
Véle forgók, rámosolygók!
De neki lány egy se kellett,
Hagyta mind a fakép mellett.*

*

A humor különben nagy szerepet visz a töredékekben, egyáltalán az öregebbkori Arany-versekben. Kisebb-nagyobb darabokban rengeteg pompás ötlet van itt elszórva. Álljon itt néhány sor abból a disztichonos *Reggel-ből*, amelynek a *Természetrajz* alcímet adta. „Gáncsolják a költőket, hogy a természetet még mindig a régi tudatlan módon írják le, nem úgy, mint a tudomány haladása kíváná. Ehol egy kísérlet” — írja Arany jegyzetben.

*Földünk mind hegyesebb szög alatt fordítja keletnek
A pontot, hol az én pusztai kis lakom áll.
Szöke világát már az egen terjeszti előre
A Nap s jelzi mikép fordulok arra felé.
... Ez még nem Nap — ihol szemmel nézhetni beléje;
Am, ha derékszög alatt dől zenithemre a fény:
Égő gáztakarója körét meglátom a Napnak,
Mely a mi Földünkénél (szám ide!) — szorta nagyobb;
Hogy kicsinek látszik, nagy távolléte okozza,
Oly keskeny szög alatt éri sugára szemem.*

*

Az öregedő Arany legsajátabb humora azonban — „Vig-szomor-kás, melyben játszi *nevdu* (humor) nevetet s olykor szívre hat” (Bolond Istók) — teremtett magának egy sajátos formát is: a Hátrahagyott Versek kötete tele van apró, néhány soros strófákkal, amelyek hol töredéknek tűnnek, hol epigrammnak, hol egyszerűen ötletes rögtönzésnek; a Hátrahagyott Műveket sajtó alá rendező Arany László hol *forrácsoknak*, hol *rögtönzéseknek*, *tréfáknak*, *sóhajoknak* mondja őket. Valójában a lírai epigramm egy sajátos, Arany-féle, sőt öreg-Arany-féle nemével állunk itt szemben: a mélységes (öniróniáig menő) humor, a plasztikus ábrázolás zsenialitása, a sziporkázó ötletgazdagság és a nagy mester abszolút ritmikái és rímelő művészete egyezik ki ezekben a hirtelen fellobbanó, de hirtelen el is lobbanó ihlettel. Néha nem is többek ezek az apróságok,

mint egy-egy szellemes ötlet kipattanásai. Lehet-e szellemesebben üdvözölni valakit a névnapján, mint a *Török Pálnak* szóló epigramm:

*Pál, fordulásod forduljon mindig örömré!
Pál, megtérésed hagyja sokára az Ég.*

De az ilyen ártatlan darabok meglehetősen ritkák. Feltör bennük sokszor némi keserűség, gúny, sőt bizonyos (igazságos) rossz-májúság is. A túlzó orthológus nyelvészekre egész sor bökverset ír. Közte ezt:

*Kisütk, hogy a magyar nyelv
Nincs, nem is lesz, nem is volt;
Ami új van benne, mind rossz,
Ami régi, az meg tót.*

Gúnyolódásának éle azonban legtöbbször önmaga ellen irányul. Szülővárosa, a föld közelében való élet utáni honvágya, öregedés, betegségek, írói hallgatása, halálsejtelme, az írói elfeledtetés gondolata: ezek bukkannak fel újra meg újra e sóhajokban. Tompa sírkövére három epigrammot is ír. Az a hatsoros disztichon, amelyet a sírkőre véstek, a maga nemében remek. De mi annak méltóságos klasszicitása a *Szegény Miska sírkövére* felíratú megrendítő négy verssor ereje mellett?:

*Hát jól van így, amice Tompa:
Én skártba, te végnyugalomba;
S ha nem pönög lantunk, gitárunk,
A varjú sem károg utánunk.*

Van egy sereg ezek közt az apróságok közt, amely nem látszik többnek, mint egy pillanat szeszélyes játékának, de ha jobban odafigyelünk, kihalljuk a tréfás csilingelésből a lélek mélyének sóhaj-tását. Aki tudja, mennyire vágyódott az utolsó években a szalontai elképzelt „kis független nyugalom” után, amelyben kertészkedhet, de amelyben a „dal is megfoglanhat”, annak sokat mond ez a kis rímjáték, — ahol különben maga a rímjáték éppen arra való, hogy leplezze az elérzékenyedést.

*Szülohelyem, Szalonta,
Nem szült engem szalonba;
Azért vágyom naponta
Kunyhóba és vadonba.*

A következő kis sóhajtás talán nem is indult egyébként, mint szellemes ötletnek, de a harmadik sor, amelyben az ötletből szinte szükségszerűen bukkan elő az Isten neve, egyszerre megmeríti a verset a legmélyebb lelki-rétegekben: halál, Isten, feltámadás, örök élet:

*Nincs végezve itt még a cikk,
Folytatása következik:
En-Uram, légy én-szerkesztőm,
Új folyamban újra kezdőm.*

Ezeknek a kis remekeknek is főremeke azonban a *Sejtelem* című, amelyet 66. születésnapján, tehát nem sokkal halála előtt írt.

*Életem hatvanhatodik évébe
Köt engemet a jó Isten kévébe,
Betakarít régi rakott csűrébe,
Vet helyemre más gabonát cserébe.*

A felszín ennyit mutat: Egy öregúr a halálra gondol; úgy érzi, hogy a következő évben meghal és az élet napirendre tér felette. Első tekintetre feltűnik a költemény verstani különössége; mindegyik négyes rím. Mire való ez a furcsa, elavult, különösen, szinte komikusan ható forma? Ha engedem magamra hatni a verset (természetesen hangosan olvasva), azonnal észre kellennem, hogy a költő éppen ezt a furcsa, ezt a komikus hatást akarja elérni. A négyes rím ma mesterkélt játék; de hiszen a költő éppen ezt akarja: játszik a halál gondolatával. Négyes rímben írni költői tréfának hat: a költő tréfálkozik a halállal. Ezt a játékoságot jobban aláhúzzák a háromszótagos, kínrím felé hajló rímek: főképp a második rímpár (*csűrébe-cserébe*) szinte bohócosan csilingel. Ez a játszi hang azonban valami nagyon komoly dologra mutat rá. A költő avval játszik, ami minden, csak nem játék. Avval tréfálkozik, ami a legkomolyabb: a halállal. Ez a jókedv a szó betűszerinti értelmében halálos komolyságot takar; ez az igazi „mosoly könnyek közt”: a mély humor.

Honnan ez a humor? Honnan meríti erejét az öregedő költő, hogy ilyen felülről nézzen a halálra? Megfelel erre a kérdésre a költemény képeinek jellege: a kévekötés, a csűr, a betakarítás, új magvetés. Ezek a földművelő, paraszti életképek ellenállhatatlanul a falusi magyar lelki világának levegőjét éreztetik. Csakugyan a magyar paraszt a maga józan, csendes, szemlélődő bölcselkedésével ilyenféle rendületlen nyugalommal, tréfára hajló (de persze valójában igen komoly) kicsinyléssel emlegeti a halált a maga közmondásaiban, tréfálja ki a maga meséiben. Arany, a „népi sarjadék”, vérében, gyermekkori emlékeiben, öregedő szüleinek tűzhelye mellől hozta magával ezt a fölényes-humoros halálfilozófiát. Ezért is szől a halálról a népdal hangján, a népdal ritmusában, háromütemű tizenegyes sorokban (*betakarít | régi rakott | csűrébe*, mint: *Az Alföldön juhászlegény vagyok én*).

Azonban Arany gondolkodását, Arany lelkivilágát nyilván csak csekély mértékben határozza meg népi származása. A *Dante*, a *Bolond Istók*, az *Enyhülés*, az *Ószikék* költője természetesen egyebet is gondol, mást is érez a halál arca előtt, mint a falusi padkán pipáló, sütkérező öreg paraszt. Ez a négysoros vers ebből a többől is megmutat valamit. A jó Isten kévébe köti: tehát nem lesz egyedül: ott, ahova menni kell, mások is vannak, sokan vannak; *régi, rakott* csűrbe takarítja; nem most történik először ez az eset és nem is utoljára; vet helyére más gabonát *cserébe*; ez a más gabona, ha majd kisarjad, nyilván megint csak így fog járni, az is csak kévébe köttetik és a

régi csűrbe kerül. A *cserébe* szó, amely látszólag henyén, csak a rim kedvéért áll a sor végén, talán a legfontosabb szava a versnek: ez szuggerálja a dolog folytonosságának, nemzedékek kicserélődésének, természetes megismétlődésének sejtését. Világtörvény munkál itt: ugyanaz a világtörvény, amely a *Magyarokhoz* írt költemény végén nyugtatja el Berzsenyi háborgását; a költő filozófiai nyugalommal érezheti velünk a halál nagy törvényében való megnyugvását. Ami a nép emberénél vészületett józanságból, vérében rejlő nemizgulásból, talán ösöktől örökölt fatalizmusból, sőt némi érzéketlenségből és lomhaságból összetevődő naiv reakció, az a halálhoz közeledő Arany Jánosban egy hosszú pálya gazdag tapasztalat-kincséből, sokrétű európai kultúrából, egy kifelé szürke, de a mélyben annál gazdagabb, érzékenyebb, bonyolultabb belső élet elcsitult tengermozgásából kialakult, felsőséges filozófia, a szó nemes értelmében vett életbölcse.

De még ez a filozófia sem végső szava a versnek. Még ez a réteg is mélyebbre enged pillantani. Ennek a négysoros összetett mondatnak egyetlen alanya van: a *jó Isten*. Arany életfilozófiája a valósi gondolatba torkollik. Az Isten ebben a versben nemcsak a képes kifejezés egyik eleme, hanem a mondanivaló legmélyebb rétege. Az az Arany János, aki a zsoltárokon tanult írni-olvasni, aki mint költő is első sorban a Bibliából táplálkozott, aki a *Fiamnak* szóló verset, az *Itthon*, a *Honnan és hová* ?-t írta, a maga gondolatépületének tornyáról nem felejtette el a keresztet; végső szava a nagy kérdésekre, végső megnyugvása a nagy nyugalanságok után, ha néha félve, habozva, halkán is, de végül mégis csak mindig az Isten neve. „Én azt meg nem tagadom. — Mit hisz a tudós ? ő lássa” — írta öt évvel halála előtt. Az örök élet gondolata, bár ebben a négy sorban egy szóval sincs megemlítve, mégis ott rejlik ennek a kis versnek a mélyén is. Halálsejtelem, elborongás, játszíság, humor, rezignáció, filozófia, vallásos megnyugvás: négy rögtönzött sorban, — kicsinyben a legnagyobb nagyság.

KEDVTELVE NÉZEK

*De jó, hogy nem tudom előre
mi történhet velem,
hol lesz életem delelője
— ezzel birkózni nem tud előre
félés, sem értelem.*

*Minden perc drága, szép ajándék
amit az élet ad,
veszélyes, titkos, furcsa játék
nem sejthetem, vajon mi vár még
reám a Nap alatt.*

*Eh, mindegy, engem úgy sem érhet
csalódás már soha:
ha tőlem sajnálja az élet
az örömet, kedvtelve nézek
boldognak másokat !*

TISZA JÁNOS

REMETE SZENT ANTAL MEGKÍSÉRTETÉSE

(Folytatás.)

Irta Ijjas Antal

VI.

Ha azonban most visszatérünk hozzá, ehhez az Antonioszhoz, nos, el kell mondanunk róla, hogy a kereszténység kiégette belőle az egyiptomi Iszap minden rontását. Osei között négyszáz évvel azelőtt fordult elő utoljára testvérházasság s az ereibe ivakodott itáliai vér felfrissítette őt; elődei sok nemzedéken át már keresztények voltak és szentül éltek s ami a legfőbb, ifjúkora óta szentül élt ő maga. Azonkívül ideköltözve a sivatagba: a reggeli órákban a Keserű Kút körüli földcséjéjét művelve erős testi munkával foglalkozott, majd imádkozott s a nap forró szakát átaludta, este sás- és szittyófonatain dolgozott, az éj első felében pedig imádkozott. A munka és imádság, tevékenység és böjt: széles-vállú, vörösbőrű, szikár óriássá tették, s anélkül, hogy tudta vagy akarta volna, őseihez hasonlóan nagyúrrá. Végre is egy napi járóföldnyi elrejtett völgy ura lett s akármilyen rendkívülinek is hangzik, odaérkezése után senki sem kereste föl a helyet, ahol megtelepedett; hatalmas majdnem uralkodói volt; s mindezekon kívül, úgy megszerezte az uralkodást teste és lelke felett böjttel, imádságaival, áhitatgyakorlataival, alvásmegvonással, szentírás-olvasmányaival, hogy joggal hihette: elérte célját, amiért a püspöke is küldte ide. A hajdan félenk ifjúból vasidegzetű, bátor férfioríást nevelt a sivatag. S amik azonban rá vártak, azok most már a kísértések voltak.

Igen, a kísértések!

Ezek által lett ő híressé: a kereszténységben és művészetben aligha voltak ismertebb dolgok, mint az ő kísértései! Megfestette ime Grünwald is, a Rejtélyes; forrásait a maga módján nyilván ugyanonnét véve, ahonnan mi is: közvetlenül magukból a történetekből. Aki akár csak egyetlen-egyszer is látta képét, sohasem feleli el a sárgában, zöldben, lilában, vörösből rémlő Démonokat, állati és kísértő alakzataikban. Ami arra a képre van festve, az démonia és iszonyat maga. De mit mondjunk ezekről a dolgokról mi magunk: oly rettenetesek voltak-e ezek a kísértések?

Nos, valóban azok!

De nem azért, mintha külső valójukban a vadállatok jelentek volna meg, akiket Grünwald festménye mutat, hanem azért, mert ezek a kísértések először egészen közönségesek, köznapiak voltak. Mindezeket a kísértéseit is, ő maga beszélte el, már aggastyánkora táján, tanítványainak, Athanasiosz, az alexandriai, meg is írt belőlük egyet-mást Antonioszról szóló ma is meglevő görög életrajzában. Amiket azonban itt mondunk el mi, azt abból vesszük, amit Athanasz *nem* írt meg róla, hanem annak idején, mint titkot, megtartotta volt magának! Ime, ezt a titkot tárjuk föl.

Ezekben a máig világhírű és rettenetes kísértésekben legeslegelőször éppen a köznapiságuk volt borzalmas! Már férfi volt, hozzáadódva a Halottak Völgye hőségéhez, hozzáadva a magányhoz, a munkához, imádságaihoz, amikor a Halott Kormányzó Házának halhatatlan freskói léptek a falról és élővé válva beleivakodtak életébe, emlékei közé. És éppen ez volt a rendkívüli. A freskók közül képzeletének és lelkének életébe lépett az a kép, amely például azt mutatta, hogyan megy el a

kormányzó vadászni a Nilus mocsaraiba, vadászmacskaival. A csónak belehasít a halványzöld árba, az arany nádasba, ragyogóan smaragdnyakú vadkacsák jelennek meg az íj és a szemlélő előtt — s a képen szinte ott úszik a Nilus nedvzöld levegője. Igen, zöld és nedves levegőt idéz fel itt, az átoknak és a hőségnek ebben a katlanában. Hűs és dús víz illatát. És vadkacsák! Amióta itt volt Antoniosz és felgyógyult ideérkezte napszúrásából, nem evett mást, mint amit a kő- és homokvölgy adott, gyökereket, néha kókusztejet, szittyókalászkodnak és növénykéregnek lisztfélévé zúzott porából süttőt kovásztalan lepényeket, azt a néhány sovány és keserű tököt és uborkát, ami oly kinnal termett meg a forrás mellett, de nem egyszer évek során elaszott minden tő a levegő tüztől. És soha nem érezte bő víz illatát. Most ezt érezte, ugyanúgy, ahogy akkor, amikor még az övé volt az ősi birtok s a Nilus megduzzadásakor a zslipek belevezették az áradatot a vízárkokba s a víz illata egyszerre úgy tűnt föl előtte, mint maga a boldogság. Visszamenni Memfisbe és érezni ezt a víz-illatot! Látni párájának smaragdját a reggelben és az esteiben, látni a Nilusról feltükröző halvány eget, a tejzöld, gyöngye, édes alkonyat estét!

S lelépett a Halott Kormányzó életének képei közül a falról egy másik is — az, amely megmutatta őt éppen birtoka ügyeinek intézése közben: gazdasági udvarát vigyázva mint óriás, miközben istállóiban a teheneit fejik, állatait gondozzák szolgálai és rabszolgái... S akkor neki, Antoniosznak, emlékezetébe villant valami, valóban emlékezetébe, mert egyébként nem tudta, valóban megtörtént-e vele ez a dolog, bár nyilván valóban megtörtént: este van, a birtok belső tava és a külső csatornák felől a víz illata árad és az istállók udvarán sötétedik. És ekkor, a víz és alkonyat illatában, az egyik istállóból kisurran egy fiatal rabszolgalány, mindkét kezében tejes-sajtárral s utána mi vonszolódik? A nyers, erjedő trágya szaga, a tej illata s a fiatal test izzadságáé. Az emlék, amit felkeltett, félelmetesen egyszerű volt. Gyermekkkora óta ugy emlékezett vissza magára, mint a birtok urára, aki parancsol és rendelkezik s aki előtt elsurranak a szolgák, mert így parancsolják ezt a szigorú háznagyok. Így például volt — ekkoriban ő tizenégy-tizenöt éves lehetett, tehát serdülő, ifjú nagyúr — a húgának egy szolgálólánya, féligmeddig játszótársa, Meritaton nevű félénk, kedves kis teremtes. Antoniosz éppen azon a napon, amikor átment a tó túlsó oldalára, az asszonyházba, megmondani húgának, hogy megkérték, a házat üresen találta, húga, a szolgálókkal együtt künn lehetett a kertben, egyedül csak ez a Meritaton volt otthon, de hogyan? Antoniosz nővérének öltözőszobájában volt, a vörösre nagy tükör előtt s abban a hitben, hogy senkisémet látja, hol elől, hol jobb-, hol baloldalt nézegette magát benne, emelt karokkal és saruinak hegyére ágaskodva. Oly kedves, egyszerű volt, hogy ő nem is zavarta, csak elnézte, anélkül, hogy akár gyönyörködött volna benne, éppen csak nézte, amint forgott jobbra-balra és karjait emelgette, s akkor egyszerre csak észrevette őt Meritaton a tükörből és szégyenkezve, mint valami úzott vad, elmenekült és utána soha nem mert ura elé kerülni. Tizenkét éves volt, telve a serdülés minden ártatlanságával, s a kezei és lábai feltűnően nagyok, noha — igaz — a termete — elég magas volt. S ime, most eszébe jutott ez a Meritaton. Magának nevelhette és el is vehette volna, oly csinos volt, tiszta és okos, keresztény lány is volt, s igen, érezte, most érezte meg, hogy a kislány akkor gyermekesen szerelmes is volt öbeléje, ezért kerülte őt, vad, hajadoni szeméremből! És akkor egyszerre — pedig amikor nevelő-rabszolgái tanították, közönyös volt Homérosz iránt, és képtelen arra, hogy betanuljon belőle valamit —

eszébe jutott az Iliász néhány sora, az első ének elejéről, ahol Akhilleusz beszél Briziszről, a szépről:

„Ágyamon édes társ legyen ő, ki a messze öregség
napjaig szövögessen kőházamban...”

s ime ezt egyszerre kívánni kezdte. Mi rossz lett volna abban, ha feleséget vett volna? És egyszerre sürgető, keserű vágyat érzett, hogy elhagyja a Halottak Völgyét és visszamenjen Memfisbe — vajjon megtalálja-e Meritatont? Számot vetett az évekkal. Tizenöt év telt el, a lány szülei azok közé tartoztak, akiknek néhány holdat kihasított a birtokból, amikor szétajándékozta — majdnemhogy azonnal férjhez mehetett és már unokái lehetnek. S ekkor úgy tűnt fel neki, hogy az lett volna a dolga, hogy elvegye Meritatont.

VII.

A több és keserítőbb azonban egész hirtelen ugrott elő mindebből! Mert a következő időkben egyszerre csak szakadatlanul előtte lebegett az oázis Névnélküli Asszonya, s hozzá mostmár nemcsak emlékeiben, hanem valóságos látomások szerint is — és itt kezdődtek el Antoniosz látomásai!

Most, amikor leírjuk ezeket a látomásokat, senki ne gondolja, hogy valótlan dolgokról van szó. Nagyon is valóság mindaz, ami itt áll, noha szokatlan. Am csak szokatlan és egyetlen pillanatra sem hihetetlen. Csakhogy itt már nem emlékezésekről van szó, hanem látomásokról, s ezekben a látomásokban már egy valóságosan létező, de éppen nem emberi lény is megjelent Antoniosznak: maga a Démon.

S ez pedig így történt.

Tél volt. A tél itt a sivatagban is kemény, noha nappalai rettenetes hőségűek. De éjszakái, különösen a tiszta telihold felé közeledőek, borzalmasan hidegek. Úgy hogy ilyenkor nemcsak még jobban el kell tügönyözni a nád- és szittyószőnyegekkel, hanem tüzet is kell rakni a kőpadlón, az alvósarok közelében, hogy a sírpalota lakóját ne rázza a hideg. Sőt ha az éjszakában az alvó felriad, akkor is rakni kell a tűzre, hogy meglegyen az alvás melege. S a látomások ekkor és ilyenkor történtek.

Azzal kezdődött, hogy a Névtelen sivatagi Asszonyra ugyanúgy, de még többször kezdett visszagondolni, mint Meritatonra. Először csak úgy tűnt föl, mintha sokkal jobb lett volna, ha akkor hallgat rá és elmegy vele kunyhójába — s ekkor mintha csak valóban ott lett volna, úgy kirajzolódottak előtte a kunyhó belső falai, pedig életében sohasem járt ilyesféle helyen, de most élesen látta milyen: agyagból épített méhkasalakú kúp, bemeszelve kívülről is, de különös gonddal belülről, berendezése egy nyoszolya, egy láda, néhány korsó, a középen pedig pislogó tűz. S ennek a tűznek fényénél látta most a néger asszonyt. Ámde egész csodálatosan.

Elkergetve tudniillik magától ezeket a képeket s hosszú, nyugodt és bölcs imádkozás után elaludt, de nem is rövid időre. A hidegtől dideregve ébredt föl, még a parázs vörhenyes derengésében, s föltápáskodni készült, hogy a sivatagi vadgaz ágait vesse oda lángnak. Félelmetes volt az az érzése, hogy nincs egyedül. De amit akart, mégis megtette — s ekkor történt a látomás.

A tűz fellobbant, csak nem úgy, ahogyan valójában volt, tőle magától pár könyöknyi közelben, hanem egészen messze — valahol a látóhatáron.

Mert — s ez most úgy tűnt föl neki — ellátott fekvőhelyéről köröskörül a messze láthatárig. S a tűz ott égve felvilágított a titáni asszonyalakra, aki akkora volt, hogy egy közönséges ember alig ért volna a bokájáig. Mint szörnyű kőtornyok meredtek magasba lábai, a tűz megvilágította érdes, csiszolatlan felületüket, a gránitból vésettnak látszó óriás ágyékkötőt s fölötte a felsőtestet, az árnyékba vesző csupasz kebleket — s a keskeny vállak fölött vadul ragyogott föl a széles arc-csontú, alul és fölül egyformán vastag ajkú fekete arc, olyan szépnek tűnve, amilyen (ezt tudta) valójában sohasem volt. Az arc, amely olyan óriás volt, hogy talán elfért volna rajt egy város, maga Memfis is, most gyönyörű, vakmerő arcként meredt a csillagok közé. S a szemei — két egyenes, sárga vonal — meredten nézték őt.

Égésben véve inkább borzalmas volt, mint vonzó. Még borzalmasabb volt egyrészt a látomásszerűsége, másrészt az az érzés, hogy nem üres kép, hanem valóban valaki. A Démon volt, az Égből letaszított, aki ezt az alakzatot öltötte föl Antoniosz emlékeiből s ezt növelte óriássá és sokáig, figyelmesen vizsgálva őt, a Memfisből menekültet, így szólt, lassan megmozduló, széles, óriás ajkaival; mégis hangtalanul:

— Szánlak, hogy nem szerezted meg akkor magadnak azt az örömet!

Ebben a pillanatban úgy tűnt föl, — s Antoniosz úgy érezte, és az egészben ez a legborzalmasabb — mintha az, ami akkor történt volna, egyrészt puszta semmiség lett volna, ami ma sem terhelné semmivel, másrészt maga a boldogság lett volna, elszalasztása pedig maga a boldogtalanság. S a súlyos ajkak újra ezt mondták:

— Szánlak benneteket mind!

Akármilyen visszataszító is volt, de Antoniosz egész tisztán látta, ahogyan ez az Ellenséges Lény Krisztust akarja utánózni, mintha pontosan utána akarná mondani: — *Szánom e sereget!* — Amikor eszébe jutott, görcsösen kapaszkodott bele a kísértés ellen és tudta, hogy ez így különös kegyelem.

A feketésszürke óriás kőalak pedig ott a látóhatáron: megvilágítva meredt a csillagok közé, a szép és vad arc körül azok a fények ragyogtak, amelyek közül letaszított. Az egész olyan rendkívüli volt, hogy Antoniosznak tovább kellett foglalkoznia vele. És még megrázóbb volt az, ami eszébe jutott róla, egy másik hasonlatosság, amivel a testi vágy ruháját öltött kísértés és Kísértő ugyanazt látszott mondani, amit csak a Háromszemélyű Isten mondhat Magáról: — *En vagyok a Legfőbb Jó!* *En vagyok a te urad, istened, és csak nekem szolgálj!*

Elgondolta ezt s az, mintha csak megharagudott volna, vagy megsemmisítette volna az ellentmondás, kialudt a szikrázó csillagok között.

Ez azonban még mindig csak az első látomás volt arról, aki megkísértette őt! A többiek sorra következtek ezután, makacsul, élesen, le-rázhatatlanul. Sőt ami belőlük bennünket illet: majdnemhogy elmondhatatlanul és kifejezhetetlenül. Mert ahogyan ez az első látomás széthasogatta körülötte az ölvastag gránit- és obszidiánfalakat s a látóhatárra meresztette a csillagok villó tüzei közé a Kísértőt, ugyanúgy a többiek: közelbe hozták és eltörpítették, és — hogyan lehetne ezt kifejezni? — a szem és szemhéj közé vonták a Retteneteket. S nemcsak ebben az alakban.

Azt mondtuk, hogy a szem és szemhéj közé! S ez nem henyé kifejezés vagy képzelgés. Meg kell magyaráznunk. A dolog ugyanis az volt, hogy Antoniosz harcolt a látások ellen. S mikor rájött, hogy akár az éji tűzfényben, akár a sötétben felvillannak előtte, lobogó élességgel: akkor behunyta szemeit. De a Kísértő üldözte őt s mintegy a lezárt szem-

ben magában, a szemgolyó és szemhéj között villogtatta föl képeit. Éppen azért, mert csak magában a szemben tette ezt, az ott megjelenő képek nem voltak nagyobbak a mindössze mogyorónagyságnál! A lehunytt szemben magában jelent meg a kiskörömujnyi derengés, valamiféle halvány fény világította meg valahonnét. Legeslegelőször ugyanaz a kép, amit óriás-nagyban látott. Antoniosz a Névnélküli Asszonynak a csillagok közé meredő alakjáról. De éppen az volt a rendkívüli és szörnyű, hogy az egészen parányi alak minden részletében oly látható és kidolgozott volt, akár a nagy. S feje köré lobogván a csillagok, Antoniosz megértette azt a gyalázatos akaratot is, amit a Kísértő tulajdonított magának: hogy nemcsak a Szentháromság, s abban külön az Atya, az Ige és a Szentlélek hamis mása kívánt lenni, a Törvényhozó, a Megváltó és a Vigasztaló, hanem azonkívül az a Csillagkoszorús Asszony is, akit János ír meg Jelenéseinek Könyvében. A Kísértő egyszerre akart lenni nemcsak a három isteni Személy, hanem az az Asszony is, akiben az Isteni Lét az emberivel hiposztázisra lépett...

Mindezekon a dolgokon még mindig keresztülesett valahogy. Am azon, ami következett, sokkal nehezebb volt átjutnia, mert a Kísértő a továbbiakban nem Istent vagy az Isteni Személyeket vagy Isten tűndöklő Anyját igyekezett megjeleníteni, hanem neki, a megkísértettnek önmagába vetett bizalmát.

Megjelent neki — aludt-e vagy ébren volt, lehunyta-e szemét vagy kinyitotta — megjelent neki minden alakban: a Szep-Szu oázis asszonyának képében, vagy a Halott Kormányzó oly ismert vonásaival, vagy Meriton bájába öltözötten és gúnyosan megkérdezte őt: — Nohát ki vagy te, hogy erre az életre szántad magadat? — Antoniosz látta önmagát, mint tájékozatlan, tudatlan ifjút, aki nekivág az ismeretlen sivatagnak és még ismeretlenebb magánynak.

— Vajjon nem az enyémhez hasonló gőg volt-e az, ami feltámadt benned? Hát azt hitted, kibírod?

S a Sivatagi Férfiú látta önnön elhatározását valóban fellobbanni gőgnek és belecsüggedt. Valóban az lett volna?

— Nem én csallak meg, hanem te csaltad meg önmagadat! — mondta neki a jelenés, és vonásai sorra olvadtak át a Sivatagi Asszony, a Kormányzó és Meriton arcává.

— Ebben vagy bűnös mindazóta, hogy itt vagy! — vádolta újból a Kísértő. Antoniosz pedig látta az eltelt éveket bűneinek halmazává roskadni és feketülni, mint valami hamuvá és korommá eső tűzrakást. Ereje sokkal elhasználtabb és megviseltebb volt akkor, semhogy mással tudott volna védekezni, mint azzal, hogy ő nem ezt akarta, amikor a sivatagba jött, hanem jót. A Démon erre félelmében bosszús lett, szinte dühöngővé vált:

— Hogy már előbb is nem lettél volna bűnös? És éppen te? — vágta Antoniosz arcába. S miközben az zokogva kuporgott a földön — akarta-e vagy sem — látnia kellett, hogyan vonulnak el előtte ifjúsága gyarlóságai sötét bűnökként. Minden, még csak oly kevésbé végiggondolt gondolat is, amely valaha bármi emberi gyöngeségre vonatkozott, most bűnként feketéllett előtte. Látta önmagát bűnökkel elborítva, mint szennyel, sebekkel, hullafoltokkal. És egészen tehetetlen volt a szörnyeteg képpel szemben. Amikor később tanítványainak — s köztük a legnagyobbaknak, Athanasiosznak, a niceai zsinat Óriásának, a későbbi alexandriai pátriárchának, s éppen élete megfírójának — elmondott kísértései szörnyetegeiről, az leginkább ez volt: az önmagát a bűnök szörnyeként való látás, az így megingatott önbizalom, és Istenben megingatott biza-

lom. Mert a Démon olyan vákmerő volt, hogy ezeket a vonásokat rávetítette Istenre, s azt sugallta: — Lehet-e más, mint Szörnyeteg az, aki téged ilyenén teremtett? Lehet-e most ezekután, hogy ezt felismered, az életed Törvényadója, Megváltója és Vigasztalója más legyen, mint én?

VIII.

Ez a bonyolult, egyben páratlanul egyszerű kísértés felülmúlni látszott mindazt, amit Antoniosz eddig megért. Úgy tűnt fel előtte, hogy minden ereje, legyen az bár értelemé, legyen bármi másé, ami eddig átélt érzelmi édesség volt Istennel szemben: kevés arra, hogy kiállja ezt a megrendülést. S önkéntelenül — azért, hogy megőrizze mind Istenbe vetett bizalmát, mind az önmagába vetetett — vizsgálódásaival visszahátrált a múltba, mert (amint képzelte) bármennyire elborították már mint ifjút a bűnök, de mégiscsak kellett lennie egy bizonyos időnek, amikor még egészen tiszta és büntelen, egészen tiszta és mintegy szent, ama egészen ártatlan és tiszta kisfiú, akinek Merua nevelte.

Ebbe kapaszkodott bele s ekkor ime úgy tűnt fel neki, hogy ebben megnyugodott (bár később, tapasztalatai alapján, felismerte, hogy ez nem volt más, mint a lelkiekben annyira gyakorlott Sátán csele), a megnyugvásba azért ment bele egy időre és azért nem ostromolta azonnal, hogy a magabiztosság védtelenségébe ringassa. S akkor egyszerre, aránylag békés napok után egészen magától ébredt fel álmából, mint addig akármikor, a szokott téli-időszakban, a hidegtől, az óriási szarkofágterem kihűlő jégbarlangjában; felébresztette a hideg s az óvatosság, hogy az előre felhalmozott tüzelőből ismét egy csomót dobjon a tűzre és meleget gerjessen és hogy felmelegedve — el tudjon aludni. A láng békésen fel is lobbant, átvilágította meleg aranyvörös fényével a termet. Oly békés és nyugodt volt minden, mintha sohasem játszódtak volna le itt az elmúlt hónapok szörnyűségei. A falakon halhatatlan szépségükben csillogtak a honi élet képei, de most ezek sem nyugtalanították, inkább bátorító és baráti volt a tarkaságuk, s a színeikből a sok vörös és arany és a zöld: még csak otthonosabbá tették lakóhelyét. Ezek a csontkeménnyé szikkadt és száradt sivatagi rőzsefüvek — villámgyorsan lövellik szét melegüket s azután sokáig izzanak még hamujok alól is és meleget tartanak maguk körül jódarabig. Most is így történt. A didergő hamarosan fölmelegedett, s újra átvilágítani készült őt az álom langyossága, amelybe vissza kívánt merülni, hisz volt neki mit kipihennie, az elmúlt időkből, amelyek testileg is megviselték és gyöngévé tették. Hátra készült dőlni, hogy beburkolódzzék magafonta takaróiba, amikor a még fehérén csapkodó láng éles világításában megpillantott a tűz tulsó oldalán álldogálni egy kisfiút. Szótalan, bájos gyermek volt, szelídnek és okosnak látszó arcvonásokkal, semmi ijesztő nem volt benne — holott eddigi látomásainak alakjaiban mindig volt valami démonian ijesztő. Úgyhogy Antoniosz első érzése inkább a meglepődés és kíváncsiság volt, hogy ki és mi lehet ez a kép — mert hogy csak kép és nem valóság, azt azonnal tudta. Ám azért szorongás is volt benne, mert arra is azonnal rájött, hogy minden kezdődik újra előlről. S már bele is hasított a bizonyosság, mert a tűz tulsó oldalán csöndesen és nyugodtan álldogáló egészen élettelen, néha-néha meg-meg is mozduló kisfiúban önmagát ismerte föl. Az azután következő pillanatban pedig sötétes csillogást látott mögötte. Káprázó szemekkel nézte egy darabig s akkor látta, hogy az — ugyanolyan életteljességgel és valósággal, akárcsak a kisfiú — nem más, mint a szep-szui oázis Asszonya. Ugyanúgy állt, mint akkor,

ott a karavánszerály tüze mellett, nem volt rajta más, mint ágyékkötője s bokájától arcáig felvilágított rá a tűzfény, amelyben kinyújtotta karját és szólni készült. Sokszor szólt már Antonioszhoz, de mindig az volt a különös, hogy a hangja sohasem kívülről hangzott, hanem Antoniosz belül, önmagában fogta föl — gyakran nem is szavakként, hanem pusztán értelmükben — a mondanivalóit. Most azonban oly irtózat és félelem fogta el, megkísérelte még hevesebben ellökni, mint máskor. Azonnal megragadta azt a faágakból összecsiszolt keresztet, amit maga csinált régen, még amikor idejött és ami most oda volt készítve fekvőhelye mellé. A kereszt ágain át határozatlanabbá vált a sötét csillogás, amint azt a Démon felé tartotta, de a kisfiú alakját még élesebbé emelte ki a láng, amint az előbbre jött még egy lépéssel. A szelídség és okosság helyett azonban mostmár mintha valami bárgyu tompaság és aljas ravaszság kezdett volna tükröződni vonásain. Antoniosz behuntya szemeit, hogy elutasítsa a képet és visszalökje a Sátán varázslatait, mert tudta, mi következik: az, hogy a Démon el akarja venni tőle az utolsó szikráját is annak a bizalomnak, amelyet Istenbe és önmagába vetett, hogy bármely gyarló lehetett volna is, vagy volt is talán, de egyszer valamikor mégiscsak volt tiszta és ártatlan, legalábbis kisfiú korában ez volt, akkori benső arca bár emberi tökéletlenséggel, de mégiscsak tükrözte az isteni jószág vonásait. A Démon most ezt akarta tőle elvenni, tudta, hogy ha ezt elveszi, akkor számára nincs tovább.

A többi úgy jött, mint a vihar. Az eddigi kísértések, szorongattatások és megfélemlítések között igyekezett mindig megőrizni lelkének egyensúlyát, bátorságát és nyugalmát. Most azonban úgy tűnt föl előtte, hogy nincs más hátra, nekirohanni az obszidián szarkofágnak — az ott volt tőle vagy húsz könyöknyire s ugyanolyan feketén csillogott a tűzfényben, ahogyan azelőtt a szep-szui oázis Asszonyának bőre, csakhogy élesen, valami halálos kristály üvegkeménységével — nos, most nincs más hátra, mint felugrani, nekirohanni fejfel és szétzúzni koponyáját annak valamelyik élén! De azután visszarántotta önmagát ettől a gondolattól, pedig már fel is emelte valami, a kezdetében öntudatlan belső erő, amit azonban tudatosan fölismerve: villámgyorsan földre vetette magát. Felindulásában mégsem tudott ellenállni annak, hogy a földet ne verje fejével, a sokezeréves szürke porfirkockákat, amelyek szintén olyan kemények, mint az üveg. És így szólt, lehet hogy nem is magában, hanem hangosan kiáltva: — Uram, szüntesd meg ezt nekem! Távolítsd ezt el tőlem! Mert valami bizalmam, amit nem elsősorban magamba, hanem elsősorban Beléd vetek, mégiscsak kell, hogy maradjon! Utolsó erőmet üresítené ki, ha látnám, hogy a Sátán eléri ennek a kis gyermeknek vonásain azt, amit akar.

Valószínű is volt, hogy valóban kiáltott, mert a szarkofágterem mennyezete, padlója, oldalfalai és a benyúló festett fülkék emberi hangokat vertek vissza, s ez csak az ő hangja lehetett, — a látomásaiban megjelenő képeknek idáig még sohasem volt hangjuk. És akkor egyszerre néma csönd lett. Olyan páratlan csönd kívül és belül, amit idáig nem érzett soha egész eddigi életében. Csak most értette meg az Evangéliumnak ama helyét, amely arról szól, hogy amikor Krisztus lecsillapította a vihart a Genezáreti Tengeren: „... akkor egyszerre nagy csöndesség lőn...” — Megértette az Evangéliumnak ebből a helyéből azt, amire ez vonatkozik: hogy ugyanolyan a kísértés, mint a víz és szelek vihara, ugyanolyan éjfélete, rémületes, örvénylő, életveszélyes és kiáltó! De most, hogy ez egyszerre végetért és az ő lelkében is — ugyanúgy, mint a Genezáreti Tavon — „nagy csöndesség lőn”: megérezte, hogy valami

rendkívüli fog következni. Ez nem jött azonnal, hanem egy darabig még lebegtette és ringatta őt az a csodálatos csend, úgyhogy körül is mert nézni és látni, hogy a már parázssá omlott tűz fényében a terem üres, nem tanyázik benne semmiféle rémkép. S ekkor gyorsan behunyta a szemét, hogy tisztábban hallja a hangot, amely édesen és gyöngéden suttogni kezdett benne és amelyről tudta, hogy ez magának Krisztusnak hangja:

— ...Látod? ... — mondta neki a nevető és dédelgető suttogás — látod, milyen szörnyű lett volna, neked csak magadat és képzeletben látnod bűnökkel elborítotttnak? Milyen rettenetes lett volna ez neked és amint láttad, elviselhetetlen? Idézd föl, milyen lehetett az Nekem, akkor, ott az Olajfák Hegyén, amikor láttam magam előtt a világ kezdetétől annak végezetéig minden ember valóban volt és valóban megtörténendő bűnét... Rajtam nyüzsgő tömkelegét az én Szentségemet sértő förtelemnek! S idézd csak föl, mit jelenthetett ez Magamra vennem, és értetek emberek helyett, ott a Kereszten, elhagyatva feküdnöm az Atya irántatok való jogos haragjának tengerében, úgyhogy ama keserű szavakat kellett akkor kiáltanom...

Antoniosz emlékezett. Mint a villám, járta át az „Éli, Éli lamma szabbaktani!“ keserűségének megértése. De a suttogás, most már halkabban, tovább folytatódott benne valahogy így: — Nem én hagytalak el... te hagyatkoztál a saját erőidre a kísértésekben... bár azokat én engedtem Ellenségemnek... De hogyha ezután mindig velem akarsz maradni, Én is veled maradok... most azonban elég volt ebből a magányból, és menj egy időre társak közé... — s ekkor elhalt a Hang, de tovább is nagy csend maradt helyette.

Ime, így ment Antoniosz társak közé. Amik azonban köztük történtek vele, már más történetek!

NOVEMBER

*Az életünk egy évre emlékeztet,
amelyben persze március a kezdet,
s hat esztendőig tart el egy hónapja,
és szűken mérve két hónap a napja;
de bárhogy is számítja ezt az ember,
az „ötven év“ már mindenképp: november.*

*Pár éve még szavaltuk hetyke polcról,
hogy nem, nem engedünk a negyvennyolcból,
de szívünk bár konok dacot melenget,
negyvenkilencből is hát végül enged,
s egy szép napon (vajha szép nap?) arra döbben,
kérlelhetetlenül már itt az „ötven“!*

Az életúton ez biz jó kétharmad,
olyan vidék, hol hűvös dér a harmat,
s a fának nincs itt zölde, lombos ága,
s nem rózsza, csak krizantém a virága;
rövid napok és egyre hosszabb esték...
Nem vénség ez; ez még — és már — öregség.

Madárhangverseny múlt emléke már csak,
a szél, a szél, a szél, az orgonál csak;
elvész a harsogó színek hatalma,
két árnyalat van: szürke és a barna;
s a köd miatt szemünk csak alig láthat,
s a zord nyirok a bőrön, csonton áthat.

Lefelé tart az egyre szűkebb ösvény,
s egyetlen hű, kitartó társ a köszvény;
lassúbb mozgású már a láb, a kéz is;
s új műszavak: dioptria, protézis...
S míg élünk útján botladozva mászunk,
erőnk apad, és nő a vérnyomásunk.

S a testünkkel a lélek együtt ernyed:
nem olvasunk regényt, csak történelmet,
áhítózunk a halk, nyugalmas csendre,
költőnk Arany lett, már nem Ady Endre;
az élménylángok perzselése megszűnt,
begyújtunk, s emlék-kályhánál melegszünk.

Novemberünk sötét hollója károg:
egy „—ember“ még csak, s aztán már az „—ár“-ok,
s majd februárban vége évnek, dalnak,
így rendelék titokzatos hatalmak;
s figyelmeztet e szánandó adatra
november élén bús Halottak-napja.

Am nekünk, kiket kereszténnyé kentek,
más ünnep is van: fénylő Mindenszentek;
nemcsak halál és bűn és sir, de más is:
van bűnbocsánat és föltámadás is;
s el nem riaszt a földi pálya vége,
mert szent hitünk a „szentek egyessége“!

Kunszery Gyula

A ragyás kövel keretezett sekrestye ablakából eltűnt az utolsó nap-sugár is. Hályogos szemével bóbiskolva bámul a csöndbe, mely az öreg gesztenyefák alatt hűsöl, várakozva, hogy majd ha a hold felér a torony gombjáiig, lassacskán elindulhasson végig a falun elotlogatni a nappali tüzek még füstölgő parázsait. Hallgatnak a gesztenyefák, csak az egyik tetejéből, egyetlen egy galyacsokról pereg alá lombról lombra egy anyjára váró éhes kis madár szava.

Éjszakára készülődik a sekrestye is. A zöldre festett szekrény neki-támasztja vállát a boltivnek, a gyóntatószék behúzódik a homályos sarokba, Jézus Urunk is mintha tikkadtan elszunnyadt volna szenvedésében a körmeneti keresztén a zöld papírlevelekből és piros papírrózsákból összedrótzott koszorú közepén. És a kézműs csapjából úgy koppan a víz a zöld rozsdás tartóba, mint ahogy az éjszakai eső után szokott az elkésett esőcsepp a padlásdeszkán.

A sekrestyének is megvan a maga madárkája: a kakukkos órában fészkel fából kifaragva. A cifra szerkezet a boltív túlsó végében lóg a falon. Mikor a nagy csöndben hirtelen abbahagyja a ketyegést és berregni kezd, mintha torkát köszörülné, kicsapódik a homlokán egy kis ajtó, kidugja rajta fejét a madár és elkiáltja magát. S az ajtócska újra becsukódik.

Vince, az öreg plebános, már befejezte a litániát. Bent áll a szekrény előtt, de még rajta van a karing. Ahogy a madár megszólal, Józsefre sandít, a harangozóra. S előhúzza az óráját reverendája zsebéből.

— Elkésett a madara — mondja. — Itt az ideje, hogy kihajítsa a fészkekből. Vigye haza Viktor néninek. Süssék meg.

József is előhúzza a maga kronométerét — akkor az, hogy elég lenne serpenyőnek a madárka számára — és komolyan beletekint. Való igaz! A famadár öt egész perccel később kiáltja a nyolcat, mint ahogy kötelessége volna. Holott a mutató is túlhaladt a római nyolcason. Figyelmesen megvárja, amíg a pontatlan jószág elsorolja mind a nyolc kakukkját. Nem szól semmit, csak rosszalólag megcsóválja a fejét. Vince főtisztelendő nem hagyja annyiban:

— Nem is nyolcat szolt! Csak hetet.

Elfordul és eloldozza a zsinórt a karing nyakán. József nyel egyet és segíteni kezd a vetkőzésben. Ami nem könnyű lecke. A főtisztelendő úrnak csak a nyelve fürge. Most fel kellene emelnie a karját, de ez már nem megy. Sziszeg, nyög, a vidámság eltűnik napsütötte orcájáról. Még a homloka is beleizzad. József gyöngéden megfogja a beteg tagot és megemeli, hogy az ing lekerülhessen róla.

— Köszönöm! — fúj a főtisztelendő. — Ez is hiába lóg itt a vállamon! Rosszabb, mint a maga madara!

József bólogat:

— Megőregszünk, plebános úr.

— Kend csak ne szóljon még semmit!

Bizony, ne is! Igaz, hogy Isten segítségével József is a nyolcvanadikba fordul, mint a gazdája, de fürge, mint az evet. Most is feljár a to-

ronyba a harangkötelekhez, ha az óraszerkezet elromlik, a harangok alá. Egész életében keményen dolgozott. Földet szerzett, házat épített, öt gyereket felnevelt, hála érte a Teremtőnek, mindezt két keze munkájából. Az ő karja mégse ment annyira tönkre, mint Vince főúré.

— Biztosan azért, mert főfősztelendő plébános úr annyit írt életében ! A sok matrikula !...;

— Korhadtt már itt minden ! Annyi a különbség köztem, meg a kend famadara között, hogy nem tudok olyan vékonyan kakukkolni !

József leveszi a fogasról a fekete lüszter köpenyt, felsegíti szépen, a botot is a pap kezébe nyomja.

— Nyugalom kellene !...

Az öreg pap akkorát bólint, hogy ezüst hajából egy tincs a homlokába hull.

— Legszívesebben már ma éjszaka... ! Hogy megszabaduljon kend is tőlem !

József ijedten emeli tiltakozásra csontos kezét. Még mintha a szeme sarkában is felfakadna egy csöpp nedvesség:

— Hogy mondhat ilyet, plébános úr ! ?

— Ugyan, József ! Csak nem pityereg ! ? — dohog az öreg pap. — Tudom jól, terhére vagyok én már mindenkinek !... Kinek kell ilyen vén pap a faluban ?... Unnak ! Mindenki un !... Én is magamat... Mennem illenék ! Átadni a helyemet egy fiatalnak... Dehát... nehéz...

József mondana valamit. De a pap türelmetlenül int, hogy hallgasson, és ahogy csak két lábától — no meg a harmadiktól: a botjától kitelik, elindul a szentélynek. Nótára kopog a két nagy cipő, ahogy siet. Egyszerű a nóta, mint a madaraké és a csöppögő csapé a kézmosón. A két patkós sarka szüntelen és szaporán mondogatja:

— Kipi kopi...

A görcsös bot pedig komolyan rábizonyít:

— Kopp — kopp !

Az öröklámpa alatt megáll. Bólogat, nézi a szentségházat, melynek ajtajára egy hajdani mester kelyhet faragott, felette ostyával, búzakalász és szőlőlevél koszorúban. Aztán két kézzel kapaszkodva a görcsös botba, térdre ereszkedik.

József a karinget akarja elrakni, de hogy a kipi-kopi járás elhallgat, hátrafordul. Látja, mire vállalkozott elkopott térdével makacs gazdája s még erősebben megcsóválja fejét, mint előbb megtévedt madara felett.

*

Estefelé az árnyékoknak nagyobb a súlyuk. Amíg az ember fiatal, átmegy közöttük, anélkül, hogy észrevenné őket. Mire vállára hullának, már tovahaladt: mögötte zuhannak a földre. De eljön az idő, mikor lassú lesz a járása. S ekkor mind elérik őt. Rádőlnek, elborítják, gáncsot vetnek, fülébe ásítanak, sírokat rajzolnak lába elé és sajgást okoznak a szívben, mint a távoli nagybőgő duruzsolása...

Az öreg pap jól ismeri az árnyékokat. Az éjféliek, melyek a gyertya világánál a bútorok mögött silbakolnak, didergetőbbek. De ezek az alkonyatiak jobban fájnak. Azokból a félelem dohos lehelete száll, a csont-

ember leselkedik mögöttük, ezekből a vágyakozás lepi meg a vén tagokat az aranykert békéje után, ahová a nap pihenni száll, ha belefárad a ragyogásba.

Vince főtisztelendő lelkét, mely egyébként derűs, mint odafent a hegyek között ősszel a két tavak — ki tudja, talán attól, hogy estét kakukkolt a famadár, — nagyon megkísérti az egyedülvalóság. Rátekeredik a bokájára, a térdeire, alig bír előre gázolni benne; a bot sem elég, bele kell kapaszkodnia a szuvas padokba, hogy előre tudja vonszolni magát. Lehet, hogy büntetésből, mert megrikatta a hűséges Józsefet, védekezni is elfelejt ellene.

A templomküszöbön nagyot koppan a görcsös bot. A koppanásra egy kócos kiskutya rugtat elő a bodzabokrok közül. Vigyázzba vágja magát Vince előtt és vakkant.

— Buff!

Ami azt jelenti, hogy itt vagyok, édes gazdám.

Csavargó még Józsefnél is hűségesebb. Azóta, hogy egy litánia után innen a bokrok közül a paphoz csatlakozott, sem éjjel, se nappal el nem hagyja. Akkor nagyon züllött volt szegény. Bundája cafatokban lógott, az éhségtől és szomjúságtól már tántorgott. Mikor meglátta a botot, vinnyogva könyörgött:

— Ne bánts, hosszúruhás ember. Én nem vagyok rossz, csak eltévedtem. És nincs, akihez hozzátartoznám.

A plébániára sem mert bemenni. Fél, hogy csapdába kerül. Három napig hordta ki neki Vince az ennivalót az utcára a nagy hársfa alá. Csak akkor óvakodott be, mikor meggyőződött, hogy bent, az udvarban és a hűvös folyosón semmi sem fenyegeti. Azóta a küszöböt őrzí, amíg gazdája otthon van, s hűségesen elkíséri mindenüvé, ha kimegy. A templomig is. Senki se magyarázta, hogy oda nem szabad bemenni, de ő azt magától is tudja. Lefekszik a küszöbön és megvárja, míg gazdája kijön.

*

A templom fent áll a falu közepén a dombon. A gesztenyefák alól végiglátni a házsonon. A tetők pirosába már szürkéség vegyül és kémények kontyán vacsorai fátyol lebeg. Estét mutatnak a hangok is, melyek innen is, onnan is felhangzanak: tejért bög valamelyik istállóban a kisborjú, máshol disznók dörömbölnek a hidas ajtaján a moslékért, ismét másutt sajnálkozva kárál a tyúk, amelyiknek nem jutott elég szem. A közeli kamra ablakából hangos és hosszú nótát ásít végig az alváshoz készülő öreg, pitvarajtó nyikorog és egy kislány altatót énekel síró testvéreinek.

Vince elindul lefelé a lépcsős, kavicsos úton. A bodza és a bürök kesernyés szaga üli meg a levegőt, csak itt-ott tudja áttörni a jázmin illata. A domb tövében, terebélyes hárs alatt apró kőkereszt áll. Kerítése előtt töpörödött öregasszony csörgeti olvasóját.

— Vajon kiért, miért imádkozik még itt is? — tűnődik a pap.

Nem is tudja megállni, mikor leér, hogy oda ne szóljon:

— Fent nem tudja kend befejezni, Apol?

A néne először befejezi az üdvözlégyet, amit megkezdett, aztán keresztet vet és a főtisztelendőhöz csatlakozik.

— Tudja aranyom, plébános úr — mondja, mint aki titkot közöl —, itt a Krisztuska előtt mindig elmondok egy miatyánkot meg egy üdvözlégyet édesapámért, Isten nyugosztalja... Mert egyszer, még lányka koromban nagyon megvert itt.

Vince főtisztelendő megáll és csak annyit mond:

— No ?

— Bizony ! — folytatja a néne. — Sokat megvert ! Isten panaszon ne vegye, hogy haló porában is megemlegetem. Igaz, hogy nem ő volt volt az egyetlen... Anyám is derűre-borúra zsuptolt !... Aztán hozzátörtek az uramhoz. Az volt csak rossz igazán ! Ott ütött, ahol ért.

Nagyot sóhajt.

— Ez az én életem ! A gyerekeim is csak bántanak... Krisztus Urunknak kellett annyit hordani a keresztet, mint nekem... Erre választott ki a jó Isten. S ennyi ideig itt hagy ! Mintha, elfelejtette volna, hogy vagyok. Legyen meg az akarata... Én meg csak mondom a miatyánkot, meg az üdvözlégyet...

Csavargó egyre bolondabb karikákba rohan körülöttük körbe-körbe. Közben megpillant egy elkészült tyúkot. Utána veti magát és megkergeti, hogy az rémült kodácsolással menekül a legközelebbi sövény tetejére.

Vince utána rikkant:

— Csavargó !

A kutya alázatosan sompolyog hozzá. Fejét a földre nyomja és mint az engedelmes rossz gyerek, feltartja fenekét a bot alá.

— No, nem bántalak ! — dörmögi a pap. Az emberek se különbek, mint te !

Apol néne rábizonyít:

— Bizony nem különbek !... Rosszabbak. Ha csak meg nem könyörül rajtuk a jóságos Jézus...

Hallgatva lépegetnek egymás mellett a plébániáig. A nagy hársfa előtt megszólal Vince főtisztelendő:

— És mindegyikért imádkozik ?

— Mindenkiért ! Előkért, holtakért egyformán.

— Értem is ?

— Jaj, de mennyit !... Még a kis unokámat is imádkoztatom, a kis Apolkát...

Egy pillanatig hallgatnak. Apol néne akadozva folytatja:

— Ne vegye dicsekvésnek, hogy elmondtam...

Vince főtisztelendő a fejét rázza. Nem, dehogy is veszi annak... Csak... mondani kellene valamit rá... Tűnődve nézi a nénit.

— Hallotta kend már Szent Efrém hírét ? — kérdezi végül.

— Nem igen, kérem szépen !

— Remete volt, nagyon régen egy messzi országban. És mikor az emberek közé kellett mennie, mindig azon imádkozott, hogy küldjön neki Isten hasznos tanításokat azok által, akikkel találkozik... No, most nekem is küldött ilyet a maga száján keresztül, Apol.

A néne az ajkához emeli ujját és megtapogatja. Motyog.

— Általam?... Kegyes Jézusom! ... És mit?

A szeme ragyog a boldogságtól.

Vince plébános nem felel az utolsó kérdésére. Csak annyit mond:

— Isten áldja meg érte...

Elfordul és megbékélten lépked befelé. Mikor kinyitja a kertajtót, Csavargó úgy viharzik el bokája mellett, hogy majd lesodorja lábáról.

*

A szobára egészen ráborul a homály. Csak a nyitott ablakon világít be az ég kristályos kékje. Vince pap már bent fekszik az ágyban. Elvégezte a szokásos esti tusakodását Mariska hűgával, aki tíz évvel fiatalabb nála és házvezetónője, védőangyala és zsandárja egyszemélyben.

Este, mikor hazaér a litániáról, a kávécska már ott az asztalon, mellette a puha kenyér is, amit beaprítva szokott megenni. Az ablak persze becsukva... Ő meg egyenest megy és kinyitja. Mariska már is villogtatja szemét:

— Minek nyitja ki megint az ablakot?

— Buta kérdés!... Hogy bejöjjön a friss levegő! Öreg embernek talán nem kell?

— Az öreg ember éjjel megfázik és tüdőgyulladást kap, ha nyitva az ablak...

— Ha meg csukva, akkor megfullad.

— És bemászik egyszer valaki.

— Bűnös lélek, be félsz a haláltól!

Mariska legyint. Minek vitatkozni? Majd elalszik az öreg, akkor beoson a szobába és bezárja az ablakot.

Öreg Vince pedig jóízűen megeszi a kávé a beaprított puha kenyérrel és közben kuncog, mint egy gyerek. Majd ha bejön az a zsandár, megijeszti! Akkorát horkol rá az ágyból, hogy összeesik ijedtében... Össze bizony, a bestia!

Aztán elfújja a gyertyát. A sötétben lerugja cipőit és lerángatja magáról a ruhát is és bebújik az öreg nyoszolyába a nagy dunyha alá.

Csönd van. Fehér haja egybeolvad a homályban a vánkos fehérségével. Kintről a kertből mézes virágillat ömlik be. Csavargó az ablak alá fekszik. Megkapta a konyhán a vacsoráját, tele van a pocakja, nyögve, s dünyögve adja át magát az emésztés gyönyörűségének. Aztán nagyot koppan a foga, jelezve, hogy kőszáló éji bogár után kapott, de eredménytelenül.

Vince pap esti imádságát suttogja, félig álomban már: a szent sebek olvasóját, tűnődve, közben-közben elgondolkozva:

— Asszonyunk Szűz Mária... Ez az Apol, ez az Apol!... Zokszó nélkül szenved... Én meg pap létemre nyafogok neked, Uramisten... Köszönöm, hogy megszégyenítettél általa...

A francia „spiritualité” szó helyes értelmét mindig csak az összefüggésekből hámozhatjuk ki, akkor sem bizonyos azonban, hogy le is tudjuk fordítani. Azon, hogy „lelkiség” vagy „szellemiség”, rendszerint túlmegy a tartalma. A nehézséget csak látszólag kerülhetjük meg azzal, hogy egyszerűen a „spiritualitás” kifejezést használjuk, mert akkor meg ez a kifejezés kíván magyarázatot. Nem csoda, ha *Henri Holstein*, aki „Mai francia spiritualitás” címmel írt tanulmányt az *Études* részére, maga is a fogalom elemzésével kezdi. A „spiritualitás” szó, úgy mond, „kényelmes és örömet pontatlan”, abban az értelemben azonban, amelyet ő tulajdonít neki, mindazoknak a belső és külső magatartásoknak összességét jelenti, amelyekkel a keresztény hívő fogadja Krisztus hívását és válaszol arra. Bizalmas kapcsolatra utal tehát Krisztussal, olyan kapcsolatra, amelyről a tanítványok megismerhetik egymást.

Ha ezzel a meghatározással élünk, akkor természetes lenne, hogy csak egyféle spiritualitásról, azaz magatartásról beszéljünk, mert hiszen egy Krisztus van, aki felé az összes keresztények tekintenek. Am a valóság mégis az, hogy többféle spiritualitással találkozunk. Kérdés: mi az oka ennek? Holstein szerint sem vitás, hogy alapvetően csak egyféle keresztény magatartást képzelhetünk, azt, amelyet a Szentlélek sugall és az evangélium szab meg. Miként azonban a prizma több színnre töri a rajta áthaladó egyetlen fénysugarat, a megközelítés iránya szerint különbözőnek az egyetlen Krisztusra vetett tekintetek s különbözőnek a módok is, ahogyan fogadiuk üzenetét és viseljük igáját. Mindenegyes keresztény hívőnek egyéni személyes hivatása van, ami sajátos, eredeti spiritualitást teremt, amelyben benne van a vér-

mérséklet, a szellemi érdeklődés, a kor befolyása s méginkább mindazoknak a mérhetetlen dolgoknak élő köteléke, amelyek azzá tesznek minket, amik vagyunk: a kegyelem szolnítása.

Assisi Szent Ferenc, a XII. század embere, nem úgy szemléli pontosan a szegény Krisztust, ahogyan Foucauld atya látja sivatagi vándorlása közben, s tekintetüket mégis Krisztus szegénysége nyűgözi le, aki nem tudta, hová hajtsa le a fejét. Loyolai Szent Ignác viszont, akit Isten országának eljövetele foglalkoztat, azoknál a zsinagógáknál, városoknál és falvaknál időzik hosszasan, amelyekben Krisztus hirdette igéit, s azért a kegyelemért könyörög hozzá, hogy „ne maradjon süket a hívására, hanem azonnal és híven teljesítse akaratát”. Követni Krisztust: azonos elhatározás, lényegében ugyanaz a nekiindulás, de a hangsúly különbözősége miatt sajátos külön spiritualitások adódnak.

Mindezek a spiritualitások azonban — fejt ki Holstein — néhány alapvető típus köré csoportosulnak. Ezeket a típusokat legtöbbször egy-egy szent eredeti élménye határozza meg, akit Isten arra készítetett, hogy sokaknak „szellemi atyja” legyen. Azt például, hogy Szent Bonaventura, Sienai Szent Bernardin és Boldog Duns Scotus ugyanazon atyának tanítványai, épp úgy felismerhetjük, mint azt, hogy Aquinói Szent Tamás, Sienai Szent Katalin és Chardon atya a domonkos iskolába, avagy Boldog Pierre Favre, Boldog Colombiere Kolozs és Lallemand atya Szent Ignác családjába tartozik.

Ahogy minden szerzetes közösség őrzi a maga spiritualitásának eredeti vonásait, ugyanúgy mindenkor a saját módján nézi az Údvözítőt, a saját problémáira kéri a választ s újból felteszi neki az ül-

döző Saul kérdését: „Mit kell tenem, Uram?” Így született meg a janzenizmus és a bontakozó racionalizmus légkörében Paray-le-Monial jámborsági gyakorlata, amely a kereszténytelenedő XIX. század légkörében fejlődött tovább a Szent Szív engesztelésének kultuszává. Most meg bizonyára úgy van rendjén, hogy a XX. század embere, mint a mult évi „Haurietis aquas” enciklika is kívánja, méginkább igyekezzék felfedezni Jézus szívében a szeretetnek azt a kifejezését, amelyet a megtestesüléssel az Atya tanúsított irántunk: „Örök szeretettel szerettelek téged...”

A spiritualitasokat — állapítja meg Holstein — egységesíti az egyetlen Mester tényleges szeretete, de szétkülönbítik őket a nagy szentek és rendalapítók, a korok és a kegyelem szövevényes vonzásai. Mi több azonban: a mi világunkban azt is számításba kell vennünk, hogy a közlekedés könnyűsége, szinte ellentmondásos módon, csak érzékeltetőbbé teszi az etnikai csoportok eltéréseit, a nemzeti sajátosságokat és mindenegyes ország hagyományainak befolyását. Nagyon is beszélhetünk napjainkban német, angol, amerikai, spanyol és egyéb spiritualitásról és megjelölhetjük azok uralkodó vonásait.

*

A mai francia spiritualításra térve át, Holstein mindenekelőtt azt emeli ki, hogy ez a spiritualitás az élet egészét igényli. A keresztény embernek, akinek az evangélium a kovász szerepét szánja, nem szabad darabokra töredeznie. Nem lehetséges, hogy bizonyos órákban hívó legyen, más órákban kereskedő, mérnök vagy egyéb foglalkozások betöltője. Krisztus szellemének kell őt minden tevékenységében vezetnie. Ez a szellem kell, hogy biztosítsa cselekedeteinek egységét és áthassa azokat sugalmazó erejével. A francia katolikusok úgy vélik, hogy lelki életükre a saját

személyes küldetésnek kell rányomnia bélyegét.

A titokzatos Testről szóló tanítás olyan dogmatikus igazság, amely egyházas és apostoli terjedelmet ad minden keresztény ember vallási tudatának. Ebben a Testben különbözők a tagok és különbözők a feladatok. Isten, aki mindenkit hív és mindenkinek helyet jelöl ki az egyházban, azt akarja, hogy mindenki ott szentelődjék meg, ahová szólította. Az élet-állapotnak, a „szituációnak” kell tehát meghatároznia a spiritualitást. Semmi szükség arra, hogy ez a spiritualitás a mása vagy alacsonyabb fokú utánzata legyen a papokénak vagy szerzetesekénak. Ezek azáltal szentelődnek meg, hogy eleget tesznek annak a hívásnak, amelyet Isten halaltott meg velük: az a vonal, amelyen haladniuk kell, korántsem a világiaké, akiknek maguknak kell megtalálniuk az evangéliumhoz való hűségük módját. Nem akként, hogy kimenekülnek körülményeik közül, hogy elfelejtik emberi kötelezettségeiket, hanem akként, hogy hitük alapján kapcsolódnak hozzá ahhoz az ezer dologhoz, amiből létük szövődik össze. Úgy, ahogy nemrégiben a Katolikus Akció egyik megbeszélésén mondta valaki: számára a megváltó kereszt értelme elsősorban az, hogy amennyiben nem tud segíteni rajtuk, zúgolódás nélkül viseli mindazokat a terheket és megpróbáltatásokat, amelyeket az élet mér reá. Elfogadás és felajánlás tehát — magyarázza Holstein —, ami döntőbbnek látszik előttük, mint az ima vagy az önkéntes vezeklés. A mindennapok élete az, amiben a mai keresztény ember rátalál a Krisztus mutatta útra, hogy nyomában haladhasson.

Fel kell ismernünk ebben a valóságos szellemben a realizmust, azt, hogy szerencsésen viszi át a valóságba a helyes eszmét, amely szerint Isten akaratának őszinte elfogadása szentel meg minket. Ez a magatartás azonban — jegyzi meg

mindjárt Holstein — előidézhet egy veszedelmet is: azt nevezetesen, hogy nem domborítja ki eléggé a keresztény hivatás transzcendens voltát. Ez a hivatás ugyanis más, mint az emberi helyzetek „istenesítése“ a tiszta és egyszerű elfogadás útján. Utóbbi azt jelenthetné, hogy a szellemi erőfeszítés beéri csupán az emberi feladat teljesítésével.

Elesik persze ez a veszedelem, ha az „emberi feladatot“ úgy fogjuk fel, mint annak a szeretetnek kiváltságos érvényesülési területét, amelyet Krisztus hirdetett meg nagy parancsolatában, mert hiszen ebben az esetben nem választhatjuk szét Istent és felebarátainkat.

A keresztény embernek ott kell tanúságot tennie, ahová Isten helyezte. Konkrét életében egybe kell fonódnia keresztényi felelősségének és annak az elhatározásának, hogy valóban hű lesz hivatásához. Egész tevékenységével valóra kell válnia az Úr szavait: „Hogy lássák műveiteket és dicsőítsék Atyátokat, aki a mennyekben van.“ Realista és igényes program, amely magába foglalja az összes hétköznapi cselekedeteket és folyvást előbbre sarkall azzal, hogy emlékeztet a Krisztus-hirdetés köteletségére, amihez a keresztség biztosítja a kegyelmet. Akik ebben a szellemben igyekeznek eljárni, tapasztalatból fedezik föl, hogy mennyire közelbe jutnak Krisztusnak. „Éljetek szeretetben, amiként Jézus is szeretett minket s odaadta magát érettünk áldozatul“ — intette Szent Pál az efezusiakat. A megtestesülés az emberek közé helyezte az Isten Fiát: ismerjék fel őt a maiak is munkatársaikban, lakótársaikban, azokban, akik társaik a szórakozásban vagy a szennvedésben.

A világi katolikusok zöme számára különleges hivatás a házasság állapot is ebből folyóan a keresztény otthon nemességének apostoli kisugároztatása. Innen a házastársi spiritualitás kidomborodása a mai francia spiritualitásban. Ennek a

házastársi spiritualitásnak szilárd alapja a házasság szentségének megértése. Kegyelemek forrása ez a szentség, amelyet a házaspárok maguk szolgáltattak ki egymásnak. Miként Feltin bíboros hangoztatta idei nagyböjti pásztorlevelében: „A házasság az az eszköz, amelyet az Úr használ, hogy megszentelje frigyüket és közölje velük a természetfölötti erőket, amelyekre szükségük van, hogy teljesíthessék hitvesi és szülői feladatukat.“

Megelégedéssel utal itt Holstein arra, hogy szembenítő kedveltségnek örvendenek azok a „lelki napok“, amelyeket a Katolikus Akció rendez házastársak részére. Egyre gyakoribb jelenség, hogy zárthelyi lelkigyakorlatok fejlődnek belőlük. Csupán két egyházmegyében, ahonnan pontos adatokat kapott, az elmúlt télen közel 1400 pár vonult vissza két-három napos lelkigyakorlatra.

*

Ennek a mai francia spiritualitásnak, amely — divatos kifejezés szerint — „elkötelezettség az életben“, a Biblia és a liturgia a legfőbb táplálója. Minden könyvkiadás kiemelkedő sikere évek óta a Biblia, amely „a nagy lelki könyvet“, sokak kezében az egyetlen lelki könyvet jelenti. Alapjában örülhetünk ennek, mert hiszen a Biblia Isten szava — írja Holstein —, de azért meglehetősen gondolkodóba ejthet azoknak a fiatal leányoknak merészsége, akik ajándéknak mit sem sóhajtanak jobban, mint a „Jeruzsálemi Bibliát“, amely kicsinységénél fogva oly szépen elfér a kiegészítésekben. Irányítás és többnyire kellő felkészültség nélkül a teljes Biblia nem a legalkalmasabb olvasmány egy olyan ifjúságnak, amely felebezhetetlenül szeret dönteni és ítélkezni mindenben.

Nem a „szabad vizsgálódásra“ célzok én itt, ami nevésséges lenne ebben az esetben — fűzi hozzá

Holstein —, csupán arra, hogy ez a függetlenségre vágyó és a hitelességet saját tapasztalásaival mérlegelő fiatalság, amely visszavet mindent, ami előbből való 1945-nél — ez a szélső időpont, ameddig hajlandó visszamenni —, ma még olyan forrongásban van, amely nem tisztult meg eléggé a kissé zavaros buzgóságtól. Semmi sem bonyolultabb tehát, mint ez a biblikus hév, amelyben összekeveredik a Szentírás vonzása, a sznobizmus s az a kívánság, hogy egyedül vegyék fontolóra Isten szavait. Remélni kell azonban, hogy az idő majd kirostálja a kevésbé jót és megóvjá, ami érték. Istennek nem szűn...

A francia katolikusok mindenestre felfedezték az Ószövetséget s ez egészen csodálatos — folytatja Holstein. Baj lenne azonban, ha ez a felfedezés csupán az esztétizmus valami válfaját sarjasztaná ki, vagy elfelejtené, hogy az Ószövetség szükségszerűen Krisztushoz vezet, aki egyedül adja meg annak teljes értelmét. S Krisztus nemcsak a kulcsa az Írásoknak, hanem személyének és követeléseinek realizmusában mindenekelőtt az a valaki, aki adottság számunkra és nem „magyarázható“. Nem egy történet megérthetőségének elve, nem valami vallási archetipus. Hanem Isten Igéjének konkrét arca, tárgyas és személyes jelenléte közöttünk. Túlzott erősködés a Szentírás „spirituális értelme“ irányában, akárcsak Krisztus túlzott hangsúlyozása a testvéreinkben — bár egyik is, másik is vitathatatlan igazság —, azzal a kockázattal járhat, hogy valamelyest feladjuk Krisztus élő személyét.

A Biblia nem spirituális képek és minták gyűjteménye. Mindenekelőtt történelem, „Isten ama nagy tetteinek“ története, amelyek, míg kiteljesednek Krisztusban, fokozatosan végrehajtják az isteni hűség üdvösség-tervét. S a megváltás történetének ezek a főnséges tényei

nem a mult eseményei számunkra, sem a pusztá visszaemlékezés tárgyai. Aktuálisak maradnak: Krisztus, akit minden évben várunk Advent idején, mint „azt, aki eljön“, Karácsonykor megszületik számunkra; résztveszünk halálában Nagypénteken, feltámadunk vele a Húsvétra virradó éjjelen.

Krisztus misztériumainak ez az aktualitása az, amit a liturgia valósít meg. S lelki életünknek ezt a „liturgikus dimenzióját“ megint csak „felfedezték“ a mai franciák. Mutatja az a bámulatos buzgóság, amely különösen a „szent napokon“ és Húsvétkor nyilvánul meg a templomokban, de a liturgikus „új-jászületés“ óta, amely a hit és a jámborság valami ujjongó lendületét indította meg, általában is megfigyelhető minden szentmisén az egész év folyamán. A liturgia megértése feltételezi Isten szavának átelmétkedését, a Szentírás imádságos olvasását, mert ez a szó hallatszik a liturgiában s ezt hirdeti az egyház. A Bibliának és a liturgiának ez a kapcsolódása a mai francia katolicizmus egyik markáns vonása. Ez a kapcsolódás szerencsésen állítja rá a francia katolicizmust a tiszteletr legméltóbb hagyomány vonalára. „Az egyházban kell olvasni az Írást — jelentette ki Szent Irén —, csakis ott és egyedül ott jótékony és veszélytelen ez az olvasás.“

Az a spiritualitás, amelyet a Biblia sugalmaz és a liturgia táplál, mondhatni, inkább az „esemény“ spiritualitása, mint az elszigetelt aszkétikus erőfeszítés és a pszichológiai elmélyülésé. A liturgikus év egyházi ütemezése szerint újból és újból megtalálja Krisztust az ő misztériumaiban, inkább és jobban, mintha csak arra törekednék, hogy módszeresen előrehaladjon az erények szerzésében. Nem is olyan régen még akik a keresztényeket engedelmességre akarták serkenteni, főleg pszichológiai vagy szociológiai indítékokra hivatkoztak: a

rendnek, az összetartásnak, a vezető akaratok követésének szükségére; alkalmyszerűen hangsúlyozták a közös munka eredményességének kellékeit, az önmegtagadást és az áldozatosságot. Ma szívesebben hallgatnak meg a hívek egy szentbeszédet Ábrahám apánk példás engedelmességéről, aki nem tagadta meg az Úrtól fiának feláldozását — arról az engedelmségről, amely jelzi és előképezi Krisztusét, aki „engedelmes volt a halálig, és pedig a kereszthalálig“.

*

A biblikus és liturgikus forrás alakítja ki a mai francia spiritualitás eredeti, sajátos arculatát. Három vonás rajzolódik ki rajta: dogmatikus, realista, optimista.

Teológia és spiritualitás bensőséges közösségre lépett Franciaországban. A teológia is hasznára kíván lenni a lelki életnek és — talán ez a gyöngéje is — kevésbé a dogma tulajdonképeni spekulatív oldalára, mint inkább élet-értékére irányítja figyelmét. A teológiai oktatás, amely mindjobban átnyúlik az egyetemi hallgatókra s általában a világiakra is, tanfolyamok és csevegések formájában, annak a keresztény magatartásnak kidolgozására helyezi a súlyt, amelyet Isten ajándékának elfogadása követel meg tőlünk. Elég itt utalni az egyetemi hallgatók chartresi zárándoklatainak témáira: tavaly „a Szentlélek, mint az egyház lelke“, idén „a szentmise, mint a keresztény misztérium és a keresztény élet középpontja“. A spiritualitás viszont áhítja és megkívánja, hogy teológiai alapja legyen. A mai francia fiatalok spontán elfordulnak az érzelgős jámborságtól és ájtatos rajongástól, sőt kifejezett bizalmatlansággal viseltetnek irántuk. Legyen bár szó buzgósági gyakorlatról, énekről, művészi ábrázolásról vagy szellemi magatartásról, irtóznak a merev mesterkélt-

ségtől, a hangzatos szólamoktól, a hatásvadászó szenvedélyességtől, amikben — kissé elhamarkodottan — nagyszüleik jámborságának sajátos jegyeit látják. Innen a viszolygás is, amelyet a „romantikusán egyszínű“ elmélkedések és épületek keltenek bennük.

Ezzel szemben ha valamely szellemi magatartást, vagy akár valamely áhitatgyakorlatot is bibliai megalapozással, teológiai igazolással és a liturgiával egybehangzóan ajánlanak nekik, akkor szívesen hajlanak az őszinte csatlakozásra. Jellemző erre a Szent Szív tisztelete: a „Haurietis aquas“ enciklika sokaknak lehetővé tette, hogy megértsenek és felkaroljanak egy olyan kultuszt, amely azelőtt szentimentálisnak, szűkrevontnak, nyögő-cselőnek tűnt fel előttük, olyannak, amely rárögződik a szenvedő Krisztus „vigasztalására“, megelégedezve a feltámadásról. A Szentatya magának az üdvösség-tervnek dimenzióira szélesítette ki a Megváltó emberi szívének szóló hódolatot, amely szívben kinyilvánul és közlődik az Atya végtelen nagylelkűsége és szeretete az emberek iránt. Mondhatjuk — idézi helyeslően egy más írótól Holstein —, hogy ez az enciklika igazi forrásába iktatta vissza a Szent Szív-kultuszt. Jézus Krisztusban emberi szíve van Istennek, aki így emberi érzülettel és érzékenységgel szeret minket. Krisztus szívét, amelyen keresztül isteni szeretet szeret bennünket, ugyanazzal az imáddal imádhathatjuk és kell is imádnunk, mint amelyre joga van Krisztus az Istenség által magára vett emberségének. Ez az imádás nem felejt el, hogy bűneink annak a szeretetnek világos és tudatos visszautasítását jelentik, amellyel Isten „a bűneink okából átdöfött“ szívében üldöz minket. Ennek az imádnak tónusát tehát a bánat adja meg, benne az elhátározással, hogy jóvátessük a sértést, amelyet szembeállítottunk a szeretettel.

Amennyire dogmatikus ez a mai francia spiritualitás, annyira realista is. Olyan hatásos cselekedetekre törekszik, amelyek „szolgálnak valaminek”. Nem utasítja vissza az aszkézist, de feltétele, hogy észrevegye benne a hasznosságot. Egy szemináriumi előljáró jegyezte fel, hogy a lemondás két formája vonzza a fiatal növendékeket, akik egyébként süketek az önsanyargatás hagyományos gyakorlatai iránt. Az egyik a messzemenő szegénység, amely lehetővé teszi számukra, hogy megosszák az élet kitagadottjainak sorsát, szakítsanak azzal a bizonyos „burzsoá” kényelemmel, amelyet gyakran szemére vetnek a papságnak. A másik a tanulmányi szünetek alatt a személyes szolgálat a szegény embereknek, akiket segítenek abban, hogy kitartarozzák ősi házacskájukat vagy megfelelő hajlékot építsenek. S az előljáró hozzáteszi: „A teremtő erőt keresik, még az áldozatban is.” Nyilvánvalóan a kor gondolkodásának befolyása ez, a jelenkorénak, amelyet a hasznos cselekedetek kiválogatása, a hatásosság pragmatizmusa jellemez s amely — nem túlzás nélkül — annyira könyörtelen minden iránt, ami nélkülözni látszik a „hitelességet”.

Abból az igyekezetből, hogy csak olyasmibe fogjanak bele, ami „teljesítményeket” ígér, következik az a fontosság, amellyel ma a felebaráti szeretetre néznek. Szent János tétele: „Aki azt állítja, hogy szereti Istent, akit nem lát, anélkül, hogy szeretné testvérét, akit lát, az hazug” — egyike azoknak az igazságoknak, amelyek mélységes visszhangra találnak a lelkekben. A francia katolikusok nagyon komolyan veszik az Úr parancsát és a tettekben megnyilatkozó felebaráti szeretetet tekintik az igazi vallásosság próbakövének. El kell ismernünk az evangéliumit ebben a magatartásban — állapítja meg Holstein —, hibáznánk azonban, ha megelégednénk azokról a két-

értelműségekről, amelyekre alkalmat adhat. Ilyenek: a teológiában tárgyalt szeretet összetévesztése az egyszerű filantrópiával, a könnyűség, amellyel jó lelkiismeretet teremtünk magunknak azáltal, hogy némi szolgálatokat tettünk, a cselekvőkészséggel szemben az ima kevésre becslése. „Anélkül, hogy osztanók azoknak a zsémbes lelkeknek panaszát, akik szerint a felebaráti szolgálatok jelenlegi szorgalmazása megölte a lelki életet, nem tagadhatjuk, hogy káros túlzások érvényesültek a felszabadulást követő években. A legtöbb ankétek mutatják azonban, hogy a helyes szemlélet egyre üdvösebben bontakozik ki és hogy a legharcosabb aktivisták is ráébredtek az ima szükségére.”

A francia spiritualitás harmadik vonása Holstein szerint azoknak a keresztényeknek optimizmusa, akik a feltámadott Krisztusra tekintenek és elevenen átélnek az ő diadalmas uralkodásának hitét. „A dicsőséges Krisztus, a teremtettség az, akit a mai ember szeretne elérni” — írta a minap egy jól tájékozott teológus a kortársak vágyairól.

A Husrvét dicsőséges Krisztusa az a Krisztus, aki egyházán keresztül jelen van a világban s aki egyházát a paruzia, a második eljövétel felé vezeti. Ő az, aki táplálékul adta magát nekünk és ima-hódolatunkat fogadja az Eucharisztiaiban. „Jó teológiai és hitoktatói munka eredménye, hogy a Husrvét misztériuma mind a liturgia, mind a lélekgondozás síkján visszakapta értékét s ezzel újból Jézus feltámadása került a keresztény élet középpontjába — írja Holstein. Innen a mai spiritualitás örömteli, derülátó, vonzó jellege, ellentétben azzal a siránkozó és szorongó, hol védekező, hol támadó állapottal, amely részben megülte az előző nemzedéket. Nagyon úgy látszik, hogy a mai katolikusok összességükben megszabadultak attól a kisebbsen-

dúségi komplexustól, amelyet Nietzsche terhükre rótt. Szép az apostoli szárnyalásuk, szép akkor is, ha egyesek naivságukban kissé gyorsan oldják meg a hitetlenek üdvözülésének kérdését, feltételezve a jóhiszeműséget és az őszinteséget, ahol csak nagylelkűségük kívánja. Akkor is szép tanúságtételt az egzisztencialista pesszimizmus mai légkörében a fiatal katolikusok örömteli hite, s kár lenne megnyesni szárnyaikat.“

Nem szabad azonban elhallgatnunk — folytatja Holstein —, hogy a kereszt megértése, a bűn és a vezeklés megértése határozottan visszaesett a fiataloknál. Egy nagyszeminárium igazgatója mondta nemrégiben, hogy „nem könnyű elfogadtatni a lemondást és annak szükségét a függetlenség megszálta ifjakkal, akik csak személyiségük kiterjesztésére gondolnak és hozzáférhetetlenek az aszkétikus fejtegetések számára“. Szerencse, hogy ezt a diagnózist, amelyet sok nevelő aláírta, kedvezőbbre színezi az a levelező-ankét, amelyet a Katolikus Akció rendezett a minap az érettebb korosztálybeliek között. „A kereszt evangéliumi szeretetét nem választhatjuk el a keresztnak magunkhoz ölelésétől“ — jelentette ki egy bölcsészeti magántanár. Egy orvosnő pedig ezt a szép formulát használta: „Az igazi keresztény buzgóságot nem érheti kudarc. Amire azonban késznek kell lenni: a kemény küzdelem. Ezt viszont átragyogja a győzelem bizonyossága, a győzelem abban az órában, amelyik Istennek tetszik.“

*

Ez a vázlatos kép túlságosan hiányos lenne — írja Holstein —, ha nem ejtne néhány szót az imáról. Napjainknak nem a legkisebb paradoxona, hogy a bizonytalanságok, viták, aktivizmus és pogányság közepette milyen eredeti, gyakran meglepő szerepet visz az ima.

A „Vie Spirituelle“ folyóirat megkérdezte olvasóit: szükségét érzik-e „a csendes és imádó imának“? „Isten van a mélyén minden életnek — felelte az egyik —, rá kell találni mindenütt. Rátalálni a hit útján. Bele kell tehát gyökereztetni az imát az életbe. Nem lehet az életnek egyetlen mozzanata sem, amely alkalmat ne adna az imára: jövés és menés, utazás villamoson és autóbuszon, szünet a munkában, észlelése valami nyomorúságnak, sérelemnek, lázongásnak. Emlékeznünk Istenre, aki nem feledkezik meg gyermekeiről...“ Másik válasz: „A keresztény buzgóság hamar tiszta aktivizmussá válik, ha szakadatlanul hozzá nem kapcsolódik Ahhoz, aki igazolja és élteti.“

Az imádság egyik nagy jótéteménye, hogy mai zaklatott és energiatlan életünkben biztosítja a kegyelem elfogadását és a készséget Isten rendelései iránt. Az ima titkát igazában csak Isten ismeri — mondja Holstein. Ismeri eredményeiben, ismeri főleg kegyelmének ösztönzésében; kegyelme „a szívhez szól“ és a Vele való egységesülésre indít, hogy teljesedjék akarata. Az összes ankétek, sőt a bizalmas valómások is megállnak az imádságos csönd ama körzete előtt, ahol a kegyelem a szívekbe hatol. A lelki élet igazi áramai olyan mélységekben futnak, ahová el nem érhetnek a mi kutatásaink.

Kétségtelennek mondja Holstein, hogy az a lelki élet, amelyet néhány jellemző vonás kiemelésével csak szegényesen ábrázolhatott, nem mentes minden illuziótól. Leselkednek bizonyos veszedelmek. Köztük a legnagyobbak látszik az, hogy a kortársak könnyen megelégednek a jó szándékokkal s beérik egy olyan spontánsággal, amely nem változik át állhatatos és módszeres erőfeszítéssé. Annak ellenére, hogy elfordul az érzélgősségtől, ez a mostani spiritualitás kockáztatja, hogy pillanatnyi felbuzdulások indulata marad: mozgatja az

embereket ide vagy oda egy vagy két napon át, de utána gyorsan más irányba vág. „Magvak esének köves helyekre, ahol nem volt sok földjük, és hamar kikelének, mert nem voltak mélyen a földben. De a forró napon megcsapván azokat a hőség, minthogy nem vala gyökerük, elszáradtak.“ Amire szükségük van a francia katolikusoknak: az alázatos kitartás. Nem annyira újítani meg sérelmezni, hanem inkább azon lenni, hogy életük minden egyes napján tanúsítsák hűségüket. Tanúsítsák az önmegtartóztatásban, amely elengedhetetlen feltétele az erőfeszítés folyamatosságának, és tanúsítsák abban, hogy bíznak a kegyelemben, mert enélkül nem lesz türelmes bátorságuk. „Vannak fiatalok, akik gyorsan feltámadnak

Krisztussal — írja egy szemináriumi vezető. Megragadtok egy gyertyát a husvéti vigilián s azt hiszitek, feltámadtatok. Ő csodálatos és kedves nemzedék, amely megtalálta a módját, hogy mindent felajánljon és semmit se áldozzon!“

Am, hogy ekként beszélhessünk hozzá, nagyon kell szeretnünk ezt a nemzedéket — fejezi be Holstein. Meg is érdemli a szeretetet, mert nemes és nagylelkű, és mert dolgozik benne a Szentlélek, hogy a szentség gyümölcseit teremje. A Szentléleknek ez a jelenléte nyilvánvalóság lesz az előtt, aki figyelmesen szemléli őket. S mivel hogy a Szentlélek irányítja, ez a mai spiritualitás valódi és hiteles is. Rokonszenvvel kell néznünk és bízunk kell benne.

A KIS ÚT

„Egy vállalatnál dolgozom barátnőm férjével. Házasságuk igen harmonikus volt eddig. Külső látszatra most is az. Egy idő óta azonban azt veszem észre, hogy a férj vállalatunk egyik, nőalkalmazottjával, enyhén szólva: barátságosabb a kelleténél. Az ember a szemekből, pillantásokból sokat lát. De azon túl is nem egyszer leptem meg őket, hogy bizalmasan suttogtak. Együtt mennek el munkaidő után... Az a kérdésem, szóljak-e a feleségnek, amíg nem késő, és a férfi annyira bele nem bonyolódik a flörtbe, hogy bolondságot követ el?“

A levél olyan problémát érint, mely messze túlnő két, illetve három ember egyéni ügyének körén. Egyrészt katolikus keresztény erkölcsstanunk egyik fontos kérdése: beavatkozunk-e, bele avatkozhatunk-e és ha igen, hogyan avatkozhatunk mások tévedéseibe. Másrészről éppen ilyen, házassági ügyekben hol egyáltalán nem, hol rosszul nyúlnak a közelebbi és távolabbi környezet tagjai két ember életébe.

A fenti eset számtalanszor megtörténik. Különösen a közös munkahelyen. Könnyen találkozik a férfi is, a nő is olyan egyéniségekkel a másneműek között, akikben megvannak azok a vonások,

amelyek hiányoznak az élettársukból. Az ember gyarló, megelégedik róla, hogy az ujonnan megismert egyéniség nem értékeesebb élettársánál, csupán más. A megismert új hiányérzetet kelt benne a régivel szemben. S minthogy általában mindennel fel szokták szerezni a házassokat, csak lélekismerettel nem, ami az efféle érzéseket kellő értékükre szállítja le, megindul a folyamat, mely szerencsés esetben újabb meg újabb csalódással, de megtörténhetik, hogy tragédiával, szakadással, összeroppanással végződik.

Éppen itt kezdődik a környezet szerepe, azok felelőssége, akik észreveszik a meginduló folyamatot.

Egy okos mondat gyakran tragédiákat akadályozhat meg. Annak, aki az ilyesmit, egy férfi és egy nő veszedelmes barátkozását észreveszi, kötelessége mindkettőt hozzásegíteni a felocsúdáshoz. Ez hozzátartozik az irgalmasság lelki cselekedeteihez, a tudatlanok felvilágosításához, megtévelyedettek megintéséhez.

Először a férfihez kell fordulni és a nőhöz, aki a bűnre vezető alkalmat szolgáltatja. Nem rögtön ajtóstól, ahogyan az aszténias alkatú goromba jámborok szokták, mert ezzel a helyzetet csak mérgesíteni lehet. Igen sokszor segített viszont ilyen esetben, hogy valaki a férfi figyelmét felhívta a feleség olyan értékére, amelyet az vagy nem is vett észre, vagy nem vett komolyan, vagy annyira megszokta már, hogy meg is feledkezett róla. Múlhatatlanul fontos, hogy ugyanakkor egy másik valaki megmagyarázza a férfinak, amit fentebb fejtegettünk: az a másik asszony csak más, de nem értékesebb a feleségnél. Ismét egy harmadik valaki figyelmeztesse: figyelje önmagát, érzelmei hullámlását, bíráló és józan szemmel. És hogy valamely érzelem belső értékét, tartósságát egyáltalán nem lehet megállapítani abból, hogy pillanatnyilag mily magasban lobog.

A kísértés tárgyául szolgáló munkatársnót ugyanilyen módon kell „kezelésbe venni”. Ha mindez megtörtént, akkor vállalkozzék egy valaki, akinek feddhetetlen élete, a munkahelyen elfoglalt helyzete és állása komoly erkölcsi tekintélyt ad, intse meg őket, úgy, ahogyan azt az evangéliumban olvassuk: „Ha vétkezik ellened testvéred, menj, fedd meg őt négy szemközt.” (Mt. 18, 15.)

Gyakorlatiasan megfogalmazva valahogyan így kell beavatkoznia keresztény katolikus embernek felesbarátja nehéz kérdéseibe, botlódásaiba. Tudjuk, ez a mi nemzedékünknek, amely oly találékony

és szorgalmas tud lenni, ha emberek elválasztásáról, összevezetéséről van szó, szerfelett bonyolultnak és kinosnak tűnik fel. Azok, akik mások becsületének rágásában oly szemérmetlenek, ha azok tisztességét kell megóvni, egyszeriben szégyenlősekké, tehetetlenné válnak.

Avagy azt a megoldást választják, amit intrikálásaikban leggyakrabban használnak és amit ott megszoktak: rögtön a feleséghez szaladnak. Eljöhét ugyan olyan pillanat, amikor figyelmeztetni kell a másik felet, — amikor egészen nyilvánvaló és veszedelmes botrány történik — de ez csak legvégső eszköz legyen. Addig a feleséggel kapcsolatban is egész sor közbeeső tennivaló van.

Az efféle flörtökben a feleség is hibás szokott lenni. Valamit elmulaszt. Nem öltözik izlésesen, vagy nem készíti el az ételt izesen, vagy nem tartja a lakást rendben, megfeledkezik róla, hogy a másik félnek és neki egyaránt szükséges időnként a szórakozás, okos, szellemes emberek társasága. Vagy egyszerűen nem mutat érdeklődést azok iránt a problémák iránt, melyek a férfit foglalkoztatják. Ilyesmire, igenis, rá kell vezetni, függetlenül attól, hogy kiváltotta-e már a bajt vagy sem. A rokoni és baráti társaságok, összejövetelek, látogatások beszélgetéseinek mélyebb erkölcsi értelme és értéke keresztény szempontból éppen ezekben rejlik. Itt adhatják át az idősebb házások a fiatalabbaknak csatlódásaik, örömeik, botlásaik sok tanulságát, itt lehet megvitatni és kialakítani azt a szellemet, azt az ismeretet és tudást, mely a fiatalbakt kísértések esetén megóvját attól, hogy belső ingadozásaitak töréssé engedjék fajulni. E sorok írója nem egyszer tapasztalta, hogy idősebb, tapasztalt, és a maguk kötelességéhez hű házastársakkal való eszmecsere, vita, beszélgetés megfordította a viszonyt elhidegülni kezdő fiatalabb párnál.

Az itt felsoroltakból minden ajánlható a veszedelem környékezte házások esetében. De a feleség figyelmeztetése megoldásnak csak akkor, ha a férj kimondottan gyöngge jellem, az asszony pedig erős, ügyes diplomata, aki nem veszti el a fejét, de megvan benne a képessége, hogy vissza tudja terelni a helyes útra a megtévedt, vagy tévedni induló férfit. Sajnos, legtöbbször a feleség nem ilyen. Felzaklatja a közlést, még nagyobbnak látja a veszedelmet, mint amilyen a valóságban, meggondolatlanságokra ragadtatja magát, veszekszik,

jeleneteket rendez, megfagy, sérteget büszkeségében és hiúságában megalázkodást követel a férfitől. Azaz — még jobban elvadítja magától.

Baráti és barátnői kötelességeinket úgy kell teljesítenünk, hogy ne ártsunk azoknak, akiknek használni akarunk!

Az erkölcsi elvek érvényesítésének megvan a maga diplomáciája. Amikor az ember rosszat tesz, nem kell hozzá sok gondolkodás. De ha jót akar tenni, ahhoz előbb valóságos stratégiai és taktikai tervet kell felállítani. (S. F.)

NAPLÓ

ORSZÁGOS LITURGIKUS KONFERENCIA. A több mint háromszáz éves budapesti Központi Papnevelő Intézet falai között az idei esztendő augusztus havában 21—23. között Liturgikus Konferenciára gyűltek össze dr. Endrey Mihály püspök, esztergomi delegátus meghívására főpásztoraink megbízásából az ország egyházmegyéinek liturgikus szakértői, számszerint mintegy huszan, hogy dr. Gigler Károly esztergomi protonotarius-kanonok vezetésével három napon keresztül tanácskozzanak két igen fontos kérdésről: az egységes népnyelvű szertartáskönyvről és a megújított Nagyhétről. Az egységes népnyelvű szertartáskönyvvel (*Rituale, Collectio Rituum*) az idén tíz esztendő *Mediator Dei et hominum* liturgikus körlevélben foglalt irányelv valósulna meg: „Bizonyos szertartásoknál a népi nyelv használata nagyon hasznos lehet a hívek számára, de ennek eldöntése egyesegyedül az apostoli Szentszék feladata, tehát megkérdése és jóváhagyása nélkül ezen a téren semminemű újítást behozni nem szabad“ (n. 59.). A megújított Nagyhétrel kapcsolatban felvetődött hazai problémák (pl. a szentsíron szentségkitétel) miatt szükségessé vált az egységes álláspont kialakítása és a szentszéki előírások és szándékok maradéktalan megvalósításához nélkülözhetetlen intézkedések megbeszélése.

A bevezető előadást dr. Radó Polikárp, a Hittudományi Akadémia dékánja és tanszékvezető tanára tartotta „Egységes népnyelvű *Collectio Rituum*“ címen. Az első pontban feltett kérdésre: „Miben áll az egység a *Collectio Rituum* terén?“ így adta meg a választ a professzor: Mivel jelenleg hazánkban a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásának liturgiája nem egységes, mert az ország nagyobb része az esztergomi rituálét használja, mellette azonban van kalocsai, egri és veszprémi rituálé is, az egység abban állna, hogy ezek az egyházmegyei rituálék megszűnnének és helyettük egy új *Collectio Rituum* keletkeznék a Szentszék jóváhagyásával, amelynek címe lenne: „*Collectio Rituum ad instar appendicis Ritualis Romani ad usum dioecesium et parochiarum linguae hungaricae*“, azaz A római rituálé függelékeként a magyar nyelvű egyházmegyék és plébániák használatára szolgáló szertartások gyűjteménye. A római jóvá-

hagyás után a szertartásokat e szerint végeznék, minden más szertartás, ami ebben nincs meg, a római rituálé szerint végzendő. Természetesen nincs arról szó, hogy az ősi, drága, szívünkhez kötött rítusok megszűnjenek (pl. a keresztesnél, a házasságnál és a temetésnél), hanem részben újabb, világosabb és áttekinthetőbb csoportosításban, magyar, gyökeresen magyar, műfordításban, amelynek pasztorális haszna kiszámíthatatlan, és némely újabb rituáléval (pl. a házasságnál és a temetésnél) bővülve, amely már másutt engedélyezést nyert és modern pasztorális szempontból nagy nyereséget jelent, látnának újra napvilágot.

A második pont kérdéséhez: „Miért szükséges az egységes *Collectio Rituum*?” a felelet hét érv felsorolásával adható meg: 1. A *Mediator Dei* óta engedélyezett egységes külföldi népnyelvű rituálék: francia, német, hindu, kínai, japán, angol. Nagyon különös lenne, ha mi egyházmegyei felterjesztéssel élénk, esetleg egyidőben több egyházmegye részére, vagy ha erre engedélyt nem kapva, megelégednénk az eddig használatos szinte teljesen latin nyelvű és különböző rituálékkal és így a hinduk, a kínaiak és a japánok mögött maradnánk. — 2. Hazai liturgiánk történetének elfogulatlan tanulmányozása is az egységet javálja, mert a szentségekkel és szentelményekkel foglalkozó könyvek mind a nagy minta, az esztergomi főegyházmegye részéről maradtak ránk, amely a szentmise és a zsolozsma területén is nyomtatott kiadványaival. Az újabbkori egyházmegyei rituálék (Győri 1636, Egri 1702, Veszprémi 1750 és Kalocsai 1758) lényegükben az esztergomi mintát követik. Így tehát az egységes szentségi rítus bevezetése magyar multunknak teljesen megfelelő volna. — 3. A Szentírás és Szentagyomány is az egység barátja. — 4. A modern életritmus is követelősen sürgeti egy nyelvterületen belül a teljes rítus egységet. Rengeteg embert helyeznek át, az emberek könnyen, gyakran és gyorsan utaznak és akárhányszor megütközést kelt a rítuskülönbség éppen a leghasználatosabb aktusoknál (keresztség, házasság, temetés). — 5. Az egységes *Collectio Rituum* bevezethető volna nemcsak hazánkban, hanem mindenütt, ahol magyarnyelvű plébániák vannak: Csehszlovákia, Románia stb. Ha több volna, vajon melyiket választanák? — 6. A gazdasági megfontolás is az egységet javálja; hogyan lehetne ily csekély lélekszámú népnek több rituáléja, hiszen egy rituálé kiadás igen drága dolog. — 7. A liturgikus anarchia, mely az egységes népnyelvű rituálé hiányában világsszerte tapasztalható volt: engedély nélküli változtatások, népnyelvesítések stb. A legnagyobb anarchia az lenne, ha netalán többféle rítus maradna hazánk területén.

Dr. Gigler Károly esztergomi protonotarius-kanonok terjesztette elő ezután „A latin-magyar *Collectio Rituum* tervezetét”. Előljáróban elmondta, hogy Esztergomban 1946-ban Rituálé Bizottságot hívtak életre. Ez a bizottság a francia rituáléval kapcsolatban kiadott alapelvek szerint dolgozott. A munka 1950-ben nagyjából kész volt, de a Rómával felvett érintkezési fonál időközben megszakadt. 1956-ban újabb megbízást kapott a bizottság a munka befejezésére. Ekkor már előnyösebb helyzetben voltak, mert figyelembe vehették a többi, addig már jóváhagyott két nyelvű, bilingvis rituálékát. A munkával 1957. nyarán elkészültek. Anyag szempontjából a tervezet az eddigi esztergomi rituálé első, szentségekkel és szentelményekkel foglalkozó részét foglalja magában. A második rész (körmenetek és áldások) eddig még egy honi nyelven sem jelent meg és nem is annyira sürgős. A szentségi formák, exorcizmusok és néhány más kisebb rész kivételével minden magyarul lenne végezhető. A magyar különlegességek (keresztesnél az evangélium: Mt. 19, 13—15, házasság-

nál az eskü és temetésnél a Circumdederunt me és a Venite exsultemus 94. zsoltár) megmaradtak. Új részletek a házasságnál és a temetés befejező részében vannak: az új német rituálé sikerült helyei. Az egyes liturgikus ténykedéseket allokok mutattak rá a lényegre. Forma szempontjából a tervezet a latin zsoltárokat Sík Sándor 1955-ben megjelent új fordításában közli, míg az újszövetségi szentírási helyeket a Békés—Dallos-féle 1955-ös fordítás alapján hozza. A fordítás szöveghez alkalmazkodó, érthető, magyaros, egyszerű és modern irodalmi nyelvű.

A konferencia második témájáról az első előadást dr. Angeli Ottó kalocsai tb. kanonok, teológiai tanár tartotta „A megújított Nagyhét történeti háttere, felépítése és szertartásai” címmel. Hitünk alapvető titkainak évről-évre való megünneplése a keresztény közösség keretében az eredeti időpontoktól való eltolódás miatt elnéptelenedett és a szertartások az évszázadok folyamán rájuk akasztott sallangok következtében elveszítették eredeti szépségüket és mély mondanivalójukat. Ezért mindannyian örvendeztünk, amikor 1951-ben először engedélyezte a Szentszék a megújított nagyszombati vigiliát. 1955. november 16-án jelent meg a nagyjelentőségű „*Maxima Redemptionis nostrae mysteria*” dekrétum a hozzá csatlakozó Instrukcióval együtt, mely alapjaiban megújította a Nagyhét rendjét a modern élet körülményeit és kívánalmait szemmel tartva. Krisztus kínszenvedésének kettős oldala van: a keserves kínszenvedés (*passio amara*) és a boldog szenvedés (*passio beata*). Az ősegyház a megváltói művet totális egészben nézte: *pascha nostrum immolatus est Christus*: a mi husvéti bárányunkat, Krisztust megölték (1 Kor. 5, 7); ez a husvéti titok, a *mysterium paschale* később részekre bomlott: keresztthalál, sirban nyugvás, feltámadás és ehhez járult Krisztus jeruzsálemi bevonulásának megünneplése. A Nagyhét szertartásai két gyökérből fakadtak: az ősi római és a gallikán liturgiából, mely utóbbi minden kétséget kizáróan keleti forrásokból táplálkozott.

Kiss István tb. kanonok, esztergom-belvárosi plébános „A megújított Nagyhét pasztorális feladatai” c. előadásában hangsúlyozta, hogy mennyire fontos mind a pap, mind a hívő számára a megfelelő előkészítés a szent negyvennap folyamán a Nagyhétre: lelkigyakorlat, triduum, nagyböjti beszédsorozat. A lelkipásztori feladat a kórus, a ministránsok és a sekrestyés betanítása. A kínálkozó pasztorális lehetőségeket mindenben ki kell használni: virágvasárnapi körmenet a barkaágot tartó hívősereg-gel, a nagycsütörtöki éjfélig tartó szentségimádás, a nagypénteki kereszt előtti hódolat, a nagyszombati keresztségi fogadás megújítása égő gyertyával, szentsírlátogatás és feltámadási körmenet. Nagyon fontos a jó konferálás, hogy a hívek előtt a liturgia mondanivalója egészen világos legyen.

A konferencia utolsó előadójaként dr. Pantol Márton budapesti hit-tanár „A megújított Nagyhét egyházzenei vonatkozásait” ismertette. Az egyházi éneknek és zenének megvan a maga szerepe a hívek lelkeségének elmélyítésében. Lehetőleg minden plébánián kell szervezni kis énekkart és ez nemcsak a hangversenyekre készüljön szívesen, hanem a liturgikus éneklésre is. Bizonyos részeket a megújított rend előírásai szerint feltétlenül latinul kell énekelni, a virágvasárnapi körmenetnél a rubrikában jelölt „*alius cantus*”, azaz más ének hivatalos liturgikus kiadványban először jelenti a népnyelvű éneket. A Szent Vagy Uram megfelelő énekei nagyon szépen felhasználhatók. A passió továbbra is énekelhető a virágvasárnapi nagymisén és nagypénteken a nép nyelvén a kóruson. Virág-

vasárnap minden más misén felolvasandó, esetleg szerepek szerint elosztva, a turbák pedig szavalókórusszerűen.

A konferencia a következő határozati javaslatokat fogadta el a magyar püspöki kar elé terjesztésre:

1. Szükségesnek látja az egységes népnyelvű *Collectio Rituum* mielőbbi megvalósulását éppen dr. Radó Polikárp előadásában lefektetett okok miatt.

2. Elfogadja a dr. Gigler Károly által beterjesztett tervezetet kisebb módosításokkal.

3. Kéri, hogy a Szentsíron a Szentségkitétel ne szűnjék meg.

4. Egy háromtagú bizottságot jelöl ki, hogy az ezáltal benyújtandó javaslat alapján a püspöki kar kérje a Rituskongregációtól a nagyszombati vigilia szertartás megrövidítését.

5. Megbízza a bizottság két tagját, hogy dolgozzák ki a Nagyhét rendjének *ritus simplex*, *medius* és *solemnis* változatát, a ministrálás módját, a pasztorális előkészítést és a konferálás szövegét magyarul a lelkipásztorkodó papság számára.

6. Javasolja a római asszisztencia általános bevezetését az egész országban.

7. Kíváncosnak mondja Budapest székhellyel az esztergomi Ordinárius oldala mellett az Országos Központi Liturgikus Bizottság alakítását.

A konferencia résztvevői azzal a biztos tudattal hagyhatták el a Szeminárium ősi falait, hogy az elnöki megnyitóban hangoztatott alapelvet: minél többet használni Anyaszentegyházunknak és hívó magyar népünknek, sikerült szolgálniok e három napos tanácskozás alatt. Reméljük, hogy nemsokára kezünkben tarthatjuk az egységes népnyelvű rituálét és hogy a megújított Nagyhét minden kincsét már a közeljövőben maradéktalanul élvezhetjük. (Kovács Zoltán)

HÜSZ ÉVE halt meg József Attila Szárszón. Aki olvasta azt a megrendítő könyvet, melyet testvére, Jolán írt a költő életéről, sosem fogja elfelejteni ezeknek a szárszói utolsó hónapoknak a leírását, amikor József Attila didergető belső magányban, a kísértő örület Héttornyaiba zárva élt, a lángelmének valami egészen szívet szorítóan emberi elesettségében. Jolán, mint leghitelesebb, legközvetlenebb tanú jegyezte föl a dolgokat. Egy nagy költő életére vonatkozólag azonban minden apró adat, minden törmelék, minden tanúság értékes. Eppen nemrégiben emlékezett meg a Vigilia Dienes András Petőfi-könyvéről. Milyen fáradságosan kellett összegyűjtenie azt a maroknyi emléket, amelyet hősről a szemtanúk unokáinak és dédunokáinak emlékezete még őriz! S milyen értékesek ezek az adatok számunkra! A következőkben egy kortárs, egy szemtanú fog szólni ismert eseményről: József Attila utolsó napjairól. Nem tud meglepő, sosem hallott dolgokat; csak azt mondja el, ő hogyan emlékszik arra, ami történt, s hogyan él benne annak az alakja, akivel a tragédia történt.

Mikor József Attilán egyre nyugtalanítóbban kezdett elhatalmasodni betegsége, testvérei óvatosságból fölköltöztek vele a Balaton partjáról a faluba, emberek közé. „A villasoron a Horváth-kert nevű nyaralóban találtunk két tágas szobát” — írja József Jolán. Azelőtt Keleti Villasornak hívták ezt az utcát, most József Attila nevét viseli. Széles út, egyik felén villák sora, másikon a lejjebb fekvő park (azelőtt Erzsébet liget, most József Attila park) nagy fáinak lombtengere; ebben a parkban áll a költő

szobra. A Horváth-villa két szobájában a nyár végén nyitották meg a József Attila múzeumot; összegyűjtötték a két szobában a költő megmaradt bútordarabjait, használati tárgyait, emlékeit.

Horváth néni még emlékszik a költő utolsó napjaira. Így foglalja össze élményeit:

— Három hónapig lakott nálam, de rendszerint csak olyankor láttam, mikor kiment a ház mögé fát vágni. Alig bírta a nehéz fejszét, de ha segíteni akartunk, sosem engedte, sőt ilyenkor néha nagyon mérges lett, előfordult, hog még a fejszét is ránk emelte. Később már csak a konyhaablakból figyeltük, amint eltorzult arccal ki-kiejti kezéből a szerszámot. Az utcára csak ritkán ment ki, olyankor is mindig kísérte valaki, rendszerint valamelyik gyerek. Általában otthon ült s irt, irt fáradhatatlanul.

Halála előtt két vagy három nappal társaság jött hozzá Pestről. Etől jólélénkült, vidáman járt-kelt, egészen visszanyerte életkedvét. Amikor délután elmentek, kiment velük az autóhoz, kérte, vigyék magukkal. De nem volt hely, maguk is alig fértek be. Az egyik még visszakiabált: „Hamarosan érted jövünk!” Ő sokáig az autó után nézett; mikor visszament a házba, nagyon szomorú volt az arca; megsajnáltuk.

Két napig nem láttuk utána. Aztán egy alkonyattájt végigment az udvaron, de csak vánszorgott, s olyan sápadt volt, hogy rettenetes. Fát akarhatott vágni, de meg se bírta emelni már a fejszét. Fejét rázta és visszament.

Besötétedett. Hallottuk nyolckor a kanizsai gyorsot. Utána vagy tíz perccel mindig egy gyorsított teher jött Siófok felől. Már a zaját is hallottuk; elhagyta Földvárt. A kertkapu csattant elől; akkor rohanhatott el szegény.

Később a vasútasok mesélték, éppen akkor ért oda, mikor a vonat. Nekivetette magát arccal az egyik kocsinak; nem a mozdony vágta el, hanem az egyik teherkocsinak vágódott neki. Eltörött a csigolyája. Rögön meghalt.

Ezt persze csak később tudtuk meg. Akkor este, mikor elment a teher, utána vagy tíz perccel, negyedórával iszonyú sikoltást hallottunk a szobából. Mire odaszaladtunk, az ajtó tárva-nyitva állt, csak a két gyerek kucorgott bent, sirtak keservesen.

A temetésen nem voltak sokan, de mindenki sírt.

...Eddig Horváth néni elbeszélése. E sorok írója, mint kisgyerek, szárszói nyarakon, még látta a falu temetőjében, nem messze a földvári országúttól, József Attila szerény, kopjafás sírját. (Nem kereszt volt a sírján, hanem kopjafa). Az omladozó sírdombon jobbra csak fű nőtt, ritkásan, s nyár derekára az is kipörköldött. De a kopjafa tövében rendszerint ott virított egy-egy szerény mezei csokor, váza helyett üres konzervdobozban. S katicabogár mászkált a síron rengeteg; az a temető nyáron tele van katicabogárral.

Ismertem még Feketét, a falu bolondját is, aki a családnak megvitte a költő halálhírét. Nagy bottal járt, de nem bántott senkit; nyakában, madzagra fűzve, mint valami groteszk olvasó, száraz kenyérdarabok. Kicsit dülöngélve járt, mintha berugott volna; nyakában csörgött a száraz kenyér. (R. L.)

RÓNAY GYÖRGY verseskötetének megjelenése kedves meglepetés a Vigilia olvasóinak, hiszen tizenöt éve, hogy első verseskötönyve (*Te mondj el engem!*) megjelent; azóta csak a Vigiliában olvashattunk tőle eredeti verseket. Most megjelent Nyár c. kötete 1938-tól 1956-ig írt verseinek

nagy írói tudatossággal és mértéktartással kiválasztott legjavát, száz-egynéhány verset tartalmaz. Már maga a cím elgondolkodásra indítja az embert, és amint a verseket egymás után olvassuk, egyre világosabbá válik, milyen jól megválasztott szimbólum ez a cím. Első sorban abban az értelemben illik rá a szépen kiállított kötetre, hogy a költőt alkotó erejének nyári teljességében mutatja be; a költőnek ezt az emberi és írói nyarat kétségtelenné teszi az utóbbi években való gazdag termése is: nemrég megjelent regénye (*A nábob halála*), több kötetnyi, főleg franciából készült kitűnő műfordítása, részben a Vigiliában, részben az irodalomtörténeti szakfolyóiratokban megjelent jelentős tanulmányai (a francia műfordításokhoz írt bevezető tanulmányok maguk is egy-egy kis kötetet tesznek ki). De szimbólumnak érezzük ezt a címet a versek művészi lényegének megsejtetésére is: ezeknek a verseknek legjava nemcsak tartalmilag, hanem formailag is a kiérlettségnek, a művészi egyensúlynak, a kompozícióbeli és zenei szempontból való tökéletességnek olyan fokát mutatja, amelyet legjobban a klasszicitás szóval lehet jellemezni. Ezt a szót itt nem értékjelző értelemben használjuk, hanem annak kifejezésére, hogy a költő elérte bennük saját lehetőségeinek teljes kibontakozását. Ezt a nyári kiérlettséget csak imitt-amott előzi meg a könnyed optimizmusnak, vagy a fanyar-édes fiatalságnak egy-egy tavaszias akkordja, ellenben nem egyszer árnyalja a hangot egy-egy édesen vagy borúsan lankatag őszi, vagy legalábbis nyárutói hangulat.

Az effajta költészetet szinte természetszerűleg jellemzi — és a költő a válogatásban tudatosan is ebben az irányban iparkodik jellemezni magát — bizonyos előkelő tartózkodás. Nyoma sincs itt a mindenféle romantikát jellemző szenvedélyes önkítárulásnak, maga-megmutatásnak. Milyen jellemző pl., hogy a költő ritkán szól első személyben, szívesebben szólítja magát a tárgyiasabb második személyben. Persze, ha fátyol takarja is, hamarosan megismerjük a versekből és egyre jobban magunkénak érezzük a diszkrétén rejtőzködő, tiszta és nemes férfiégységeket, aki a munkának, a természetnek és a családnak hármas valóságában éli emberi és művészi életét. Erről az utóbbiról minél ritkábban szól, annál tisztább és meghatóbb a hangja. Ime egy ilyen kedves hang *A tölgyek alatt* c. verséből:

Ki futva, vigan
játszott ma tíz éve,
ránőtt a fiam
az apja fejére,
mozgása komoly,
felnőtt a beszéde,
s már-már lehajol,
hogy szavamat értse.

Tíz éve kezén
még apja vezette,
s olykor bizony én
botlom ma helyette,
aggódva, nehogy
megszidjanak érte,
s már én akarok
fogódzni kezébe.

Ott van körülötte az élet egész valósága, a magyar valóság is: „Ne panaszkod, hogy puszta és szegény: a te munkádtól lesz majd televény.” Egy új hangú hazafias költészet bontakozik itt ki hatalmas órákban (*Újévre, Tavasz felé*): a hűségnek, a munkás férfiasságnak és bizonyos szemérmes haza- és föld-szeretetnek költészete. Nyoma sincs itt a nagy patetikus vágyaknak, tengerek és havasok után: *Budai rajzok, Szárszó, Kiskunság, Mátia képek*, — ilyen ciklus-címekkel találkozunk, s a címek alatt versekkel, amelyek a magyar táj költészet legjavához tartoznak. A tájak közt legtöbbször bukkannak föl a pesti képek, a Pesten élő költő legsűrűbb és leghitelesebb élményei.

Nézd ezt a várost: ez volt ifjúságod.
Hallod a Duna pergő könnyeit?
Az a kék köd az alföldi lapály ott;
porában szenderegnek őseid...

Kemény paranccsal ide köt a hűség.

Világnézetéről, filozófiáról, morálról alig ejt el egy-egy hangot: a szemérmes férfi ösztönös tartózkodása ez. De az érzékeny fül kihallja egy sokat szenvedett és sokat gondolkodott embernek olykor sötét, olykor szomorkás, de mégis megbékült világszemléletét. „Békémet én a léttel megkötöttem, a bölcs mosoly lett pusztá fegyverem.“ A remek *Szomorúfű árnyán* így végződik:

Így esett, hogy negyven évemen
kívül bizony ma sincs egyebem,
mint a tiszta kék ég, amely amott
s idebent a szívemben ragyog.

Ez a kék ég ott ragyog, mintegy szimbóluma annak a keresztény sztoicizmus-félének, amelyet nemcsak ebből a könyvből, hanem a Vigiliában megjelent nagy-lendületű, katolikus ihletű verseiből is ismerünk. Ez adja meg a törhetetlen erőt a művésznek is, az embernek is.

No hullj, eső! Ha rügy nincs, mosd az ágat!
No csörgedez csak, ének!
Nehéz a szó, nem vágtat a világnak,
s nem éget úgy, de mélyebb.
Gyöngé vagy már a vakmerő futáshoz
s kifulladászt a hegyoldal?
Költözz föl a tetőre és barátkozz
az állócsillagokkal!

Mindez azonban többnyire gondosan el van rejtve a mű, a képek, a dallamok mögé, mégpedig úgy tetszik, hogy tudatosan és szándékosan van elrejtve. Ami Rónayt legjobban foglalkoztatja, sőt áhítatra készíti, az maga az alkotás. Nagy tudatossággal — szinte kedvem volna azt mondani: dacosan — különíti el magát a könnyű fajsúlyú, odavetett munkájú költőtől, mintha szembe akarna szállni a számos kortársát jellemző, olykor tehetetlenségből, olykor tudatos megfontolásból származó pongyolasággal. Valami efféle nemzedékének számos költőjéről el lehetne mondani, de alig némelyiknél olyan tudatos és erőteljes és a törekvés, mint Rónaynál. Egyenesen feltűnő, hogy mennyi versében foglalkozik magának a vers születésének problémájával. Van olyan verse is, amely megpróbálja ezt az irracionális folyamatot mintegy lefényképezni (*Orfeusz vagy a költemények születése.*) Jellemző az is, hogy mintegy Arany Vojtináját folytatva megírja a maga *Ars poeticáját*. Ebben az érdekes versben különben szembeszáll a költői szürrealizmussal, — ebben egy kicsit a maga kezdetével is (egy-két ilyen szürrealista vers ebben a könyvben is van, köztük az érdekes *Éj*). Abban sem lehet észre nem venni bizonyos elvi szándékosságot, ahogyan a nagy klasszikus költők motívumait, vagy dallamait próbálja magáévá tenni, vagy továbbfejleszteni; persze nincs itt szó utánpótlásról, hanem valami egészen eredeti beleélésről: a felidézett Arany, Apollinaire, Hölderlin vagy Nietzsche-sejtelmek egy-egy finom ihletárnyalattal gazdagítják, egy-egy színárnyalattal teszik csillogóbbá, egy-egy kedves hangütéssel biztosabb indulásúvá az egyébként teljesen eredeti verset. Hatásról, a szó irodalomtörténeti értelm-

mében talán csak Berzsenyivel és Valéryvel kapcsolatban lehetne beszélni. Berzsenyi fegyelme, Valéry és a *poésie pure* iskoláját nagy odaadással tanulta ki. (Talán legszembetűnőbb ez az utóbbi hatás a *Kígyó* kemény kovácsolású strófáin.) Ujra meg újra visszatér pl. Berzsenyi strófaszerkezeteihez, egészen odáig, hogy a Majláth-óda hangütésével induló versében Berzsenyinek egy külön és nem is egészen szerencsés formai újítását is megtartja (az alkaioi strófa második sorában az alkaioi dallamot asklepiadesivel cseréli föl). Arany *Tölgyek alatt* írt verse többször is visszatér dallamával is, motívumaival is. Nagyon érdekesek a zenei motívumokra írt versek, köztük leghatalmasabb a *Bartók*.

Klasszicizmust emlegettem Rónay stílusával kapcsolatban. Nem az irodalomtörténet klasszikus korszakairól van itt szó, hanem az örök klasszicizmusról, amely stílusban tömörséget, egyszerűséget és mégis monumentalitást jelent, — „a trombita visszatartott hangját“, mint Berzsenyre mondták. Ime a klasszikus egyszerűség!

Egy gyermeksírra így ír:

Egy láda, semmi több. És benne egy
parányi test.

A véred vére volt. S amint a rög
zuhogni kezd,
úgy érzed, életed szebbik felét
búcsúztatod.

Te lettél azzal, akit eltemetsz,
félíg halott.

Négy ásó, láda, kis gödör,
és pap se mond vigaszt:
aki úgy élt, hogy nem is élt,
így hantolják el azt.

S amíg előtted szaporán
parányi hantja nő,
azon tűnődsz: ki tudja, tán
helyetted halt meg ő.

Itt fekszik: poklos sorsodét
a tiszta áldozat.
Helyette élsz, ameddig élsz,
hát úgy őrizd magad.

Ide tartozik a balladák tömör egyszerűsége is. Rónay ezen a regiszteren is tud játszani. Egy háromstrófás vers, mely egy budai lövészárk-maradványról szól, így fejeződik be

Mozdul a kő, kel a halott.
Mindannyian fiatalok.
Bámulják a hideg holdat.
Ma sem tudják, miért holtak.

Ez a klasszicitás nemcsak monumentális tud lenni, hanem bensőséges is. Egy másik budai vers, amely katonasírokról szól, így végződik:

Egy lányka jön, megáll, letép egy szál virágot,
mellére tűzi, megy tovább.
Ha álmodtok, álmodjátok lenn ezt az álmot,
tizenhatéves katonák.

A nagy klasszikus költők azonban ugyanakkor realisták is. Hűséges tanítványuk, Rónay ebben is követi őket. Éspedig követi elvszerűen. A *Rózsadomb* c. töredékben leírja, „hogyan lesz a valóságból költemény”: a léleknek reális táplálék kell, addig kószolja a valóságot, míg megkedveli és csillogni kezd előtte. Az érzéketlen valóság képe minduntalan felüti fejét; a szimbólikus, a szürrealista, a monumentális versekben is. Az *ég kéken csíholja egyre bátrabb szikrái csillagos tűzét*; a szálló kék lepke *egy darab libegő ég az égen*; a halak *véres szeme kocsonyásan néz a vízben át az égre*. Az *éj sársásvörös stigmáiról* beszél és az élet őszéről, mely szelíden lekasztja *tiúdnok lombjait és szívünk virágait*.

Valódi szerelmese a valóságnak, csak úgy önti a pompásan fényképezett leírásokat. Vannak versei, amelyekben jóformán nincs is más, mint gazdag, áradó, de mindig hiteles leírás. (*Kert, Szárszó* 1955.) Nem szabad azonban azt hinni, hogy ezek a leírások egyhangúak. Kettő teszi őket elevenekké: az egyik a buja szingazdagság, a másik a természeti képek élő volta, a sokszor meglepő leleményű megszemélyesítés. A *Nyárutó* így kezdődik:

Kis lila tenger ez a rét,
s benne itt-ott, elvétve sárga
szigetek s lengő kicsi kék
foltok játszanak a lilába.

A *Medárd után* c. versből:

Az ég nevet, kimosdva tiszta kékre,
szízárványt kezd s elunva hagyja félbe;
kis szellő rebben, aztán mint ijedt
pulikölyök, a bokorba siet,
elhever ott, lábát fejére hajtja
és úgy tesz, mintha aludni akarna,
de azért fel-felsandít néha: így
tartja szemmel égi bárányait...

Aztán a hegy mögül pár óra múlva
kikönyökölnék a fellegek ujra,
előbb egy-kettő, majd egész csapat,
összedugott fejjel tanakszanak;
s egyszerre hajdá! vad hejehujával
megint birokra kelnek a világgal,
legurítják az égről a napot;
zúgva ömlenek a zuhatagok.

Ez a mámoros természetélmény talán legerősebb ihletője; a kötet verseinek tekintélyes része ide tartozik. Minden egyéb mondanivalója ennek színeibe szeret öltözni. Ime a *Tücsökdal* vége, ezé a kis remeké, amelyben együtt van szín, dallam, filozófia, egyszerűség és monumentális:

... Ringass, domb, nyájas menedék.
Nyugodt szívnek tücsök is elég.
Halkan húzza, alig hallhatod,
Mégis kicsal egy-két csillagot.
Máris ülnek az ég peremén.
Szólj csak, tücsök; s szólok veled én.
Zengjük együtt, szerény hegedűk:
„Mennél mélyebb, annál egyszerűbb.”

(Sik Sándor)

AKI A PÁSZTOROK PÁSZTORÁRA VIGYÁZ. A legnagyobb francia folyóirat, a „Marie-Claire“ a közelmúltban nem mindennapi témájú riporttal lepte meg olvasóit. Hőse Mater Pasqualina, a Szentatya házvezetője volt. Bár neve a külvilág előtt ismeretlen, ez a bajor apáca közel negyven éve gondozója, szakácsnője és orvosa a pápának. Sőt mondhatni, hogy bizonyos mértékig „főnöke“ is. Ragaszkodása és önfeláldozása őrizte meg a pápa gyakran törékeny egészségét.

Mater Pasqualina az egyetlen ember a világon, aki megengedheti magának, hogy szuggerálja a Szentatynak, mit kell tennie. A pápa maga adott neki erre instrukciókat. Munkaképessége ugyanis akkora volt, hogy megfeledezett az alvásról és a táplálkozásról. Magára hagyatva addig dolgozott volna, míg feje a kimerültségtől az aktákra bukik. Ezért bízta meg Mater Pasqualinát, ellenőrizze napi beosztását. Az meg is teszi ezt, méghozzá olyan szigorral, amely néha már udvariatlanságnak hat. Nem habozik, hogy félbeszakítsa a legfontosabb beszélgetéseket. Sok bíboros és nevezetes látogató hökkent már meg azon, hogy az audencia kellős közepén berontott egy apácaruhás nő, mérgesen zsörtölődve:

— Via! Via! Il Papa é stanco. (A pápa fáradt. Menjen el.)

Három apáca segítségével, akik gyakran változnak, Mater Pasqualina irányítja a pápa háztartását. A pápa irtózik a rendtelenségtől, a legkisebb porszemecske is zavarja. Mater Pasqualina a legtökéletesebb tisztaságot követeli meg. A pápa irtózik a zajtól. Mater Pasqualina olyan csendben jár, mint egy árnyék. A Szentatya legkisebb kívánságát is megelőzi. Elegendő kinyújtania a kezét, hogy megtalálja a tollat, a levelet, az aktát, a dossziét, amit keres. Miközben dolgozik, kézelőt visel. Ezeket Mater Pasqualina úgy cseréli ki, hogy a Szentatya észre sem veszi.

Elkészíti a pápa ételeit. Ujabban gépeli a pápa privát levelezéseit. A nyilvános audienciák után a Szentatya kezét alkoholos vattával törli meg. Felügyel a pápa tekintélyes ruhatárára. Van egy ritka és nélkülözhetetlen tulajdonsága: mindig éber, meg tud lenni alvás nélkül is.

Vacsora után, amely mindig nagyon egyszerű, a pápa visszavonul könyvtárába, ott megelégedezik a világról. Róma fényei egymás után hunynak ki, de a könyvtár ablaka fényes marad. Ekkor könnyű kopogást hall:

— Santita... Szentatya, egy óra van!

Megismeri a tekintély hangját és felkel, hogy pihenőre térjen. Hat órakor reggel Mater Pasqualina újból megjelenik majd.

Csak rövid idő óta ismerik ennek az apácának jelentős szerepét. Csak egy ősrégi útlevefénykép van róla, 1920-ból. Lassacskán azonban a világ is megtudja, hogy a Szentatya szolgálatába állította önfeláldozó lelkének hatalmas erejét. Gyöngye vállaira vette mind a másodrangú gondokat, a kevésbé fontos problémákat; a pápa így mentesült ezektől.

Mater Pasqualina Ebersbachban született, Bajorországban, 1894-ben. Eredeti neve Josefina Lehnert. Szülei jómódú parasztok. Számos fiú- és lánytestvére volt. Tizenöt éves korában elhatározta, hogy Isten szolgálatának szenteli életét. Nagyon határozott, élénk, jókedélyű fiatal lány volt, intelligenciája mindenkit meglepett. Miután elhatározta, hogy felveszi a fátyolt, a szerzetesrendek közül elszántan a legszerűebbet választotta: a Szent Kereszt-ferencesek tanítórendjét Menzingenben, Zürich mellett. Ennek a rendnek a nővérei arra készülnek, hogy szakácsnők, házvezetőnők, szobalányok legyenek. Tanulmányaik végeztével elküldik őket plébániákra és vallásos intézményekhez. Josefina Lehnert gyorsan emelkedett a rend legmagasabb tisztségeire. Alig több húszévesnél, amikor már főnökhasszony. Egy szép napon más megbízatást kapott: „szolgáló“ lett a

Stella Maris bencésapátságban, Einsiedeln-ben, Svájcban. Ide küldték üdülni a beteg papokat.

Ebben az időben — 1914 husvét táján — Einsiedelnbe érkezett egy sovány, vékony csontozatú pap, Don Eugenio Pacelli. Akkor még csak kis tisztsége volt a Vatikánban, de az egyházi személyiségek azon a nézeten voltak, hogy igen magasra fog emelkedni.

Don Eugenio Pacelli hivatását annak idején apja akadályozta, ügyvédet szeretett volna belőle faragni; édesanyja azonban támogatta elhatározását. Mater Pasqualina jelleme édesanyjára emlékeztette: ugyanolyan tekintély, ugyanaz a szellemi élénkség, ugyanaz az intelligencia jellemezte.

Mater Pasqualina hamarosan felfedezte: Don Eugenio Pacelli teljesen képtelen arra, hogy foglalkozzék a lét anyagi problémáival. Törődött vele, vigyázott étrendjére, megszervezte munkáját és a megszabott időben mindig ott volt, hogy kényszerítse orvosságainak szedésére. Amikor kitört a háború, Don Pacelli visszatért a Vatikánba; Mater Pasqualina csak három év múlva látta viszont. 1917-ben apostoli nunciussá nevezték ki Münchenbe. Ekkor irt a bajor Mater Pasqualinának, hogy legyen gazdasszonya. Ő a hívásnak azonnal engedelmeskedett.

Don Eugenio Pacellinak németországi megbízatása igen megnövelte tekintélyét. Személyének fontossága állandóan növekedett. 1929-ben bíborossá nevezték ki, azután újból látogatást tett az einsiedelni üdülőben, ahol találkozott Mater Pasqualinával. Két hónappal később vatikáni államtitkár lett. Pályafutása 1939-ben ért csúcspontjára: pápává választották.

Az évek hosszú során át Mater Pasqualina sohasem mulasztotta el kötelességét. Szemére vetették, hogy szülőhazája, Németország felé részrehajló. Az apácák, akiket alkalmaz, mindig bajorok, mint ő. A privátéletben a Szentatya németül beszélget vele. A szelídített madarak, amelyek a pápa magánlakosztályában röpködnek, a „Dompfaff” és „Gretchen” nevekre hallgatnak. A pápa éveken keresztül tipikusan német kosztot evett, amelyet Mater Pasqualina készített el. Egyik betegsége után azonban az olasz orvosok bizalmasan tudtára adták, hogy másfajta kosztot sokkal könnyebben tudna emészteni. Mater Pasqualina ekkor az étrendben a disznóhúst felcserélte a borjúval.

1952. novemberében, amikor a pápának az ebédet vitte, beleakadt egy szőnyegbe, elesett és eltörte a bokáját. Az elegáns Salvator Mundi klinikára szállították olyan helyre, amely jelezte személyének fontosságát. Az újságírók éberén figyelték. A klinikának erőlyes rendszabályokat kellett foganatosítania, hogy elkerülje az indiszkréciót. Sikerült is leleplezni egy álbeteget, egy fényképészt, aki Pater Pasqualináról felvételt akart készíteni.

Ez volt az első eset, hogy a pápa nélkülözte szolgálatait. Mi lesz vele? — aggódott Mater Pasqualina. Ki fog vigyázni egészségére? Stefanori nevű szobainasára volt bízva és sofőrijére, Mario Stoppára, két bevált alkalmazottra.

Mielőtt még megengedték neki, hogy mozogjon, már elhagyta ágyát. Tolószéket kért.

— A Vatikánba! Gyorsan!

S rögtön hozzá is látott munkakörének betöltéséhez.

Mater Pasqualina nem félelemből, és nem a magányosság szeretetéből választotta azt, hogy árnyékban legyen. Életét olyan feladatnak szánta, amelyet nem akar a nyilvánosság elé tárni.

Még egy vonás arcképéhez: időnként egy német katolikus folyóiratban római régészeti cikkeket ír. Ezeket szerényen P. L.-lél szignálja.

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Tollforgatók gyűjtőcímmel jelent meg, nem sokkal halála előtt, Heltai Jenőnek három kisregénye: *Az utolsó bohém*, a *Jaguár* és a *Hét sovány esztendő*. A cím arra utal, hogy mind a három tollforgatókról, azaz írókról és ujságírókról szól. Habkönnyű bohém-történetek a „boldog békeidőkből”, amikor — hogy magát Heltait idézzük, az ő Ferenc József korából való balladácskáját —

Természetesen nem vitás,
Hogy ez a halk sopánkodás
A legszebb földi jónak:
Az ifjúságnak szól ma csak,
És nem az átkos, rút reak-
ciónak.

Az első történet arról szól, hogy „azokban a legendás időkben, amikor a magyar írók életéhez még hozzátartozott egy kis párizsi nyomorgás”, Mátyás István, az alanyi költő hazaérkezik, elfoglalja barátja lakását, elszerezeti barátja szerelmét, aki mellesleg egy arisztokrata kitarthatja, egy nem éppen magas erkölcsi fölfogású anya lánya, s az Oroszországban turnézó „The Five Sisters Rákóczi—Kossuth” nővére. A szerelem végülis, Mátyás István bohém nemtörődömségének jóvoltából zátonyra fut, s a „Sisters” mamástul visszautaznak Oroszországba; csupán annyi a változás, hogy a legkisebbik lány itthon marad, Csontos Szigfrid, a jóbarát feleségeként, s helyette Panni megy Moszkvába. Egész kompániájuk kikíséri őket a pályaudvarra; csak Mátyás István érkezik későn, akkor, amikor a vonat már messze jár. — Mese habbal; naivabb széplelkek sóhajthatnak egyet utána: szép volt, igaz se volt talán. Így egészen biztosan nem volt igaz; mert itt az éhkoppos napok egén mindig szívárvány ragyog, humorból, igaz, de néha veszedelmesen a limonádéhoz hasonló humorból. Az a szerencse, hogy azért mégsem lesz belőle egészen limonádé.

Alighanem azért, mert az író okosabb annál, semhogy ne tudná: bizony amit ír, az végeredményben mégiscsak limonádé. Az anyaga, a szövege az. Mi a *Hét sovány esztendő* példál? Mosolyogva előadott szentimentális történetek bohémekről, színinövendék lányról, hórihorgas festőről, szőrösszívű gazdagról, bohém-tréfákról s végülis jóvégre jutó szerelemről. Nagyítóval sem találni itt olyasmit, amire ráfoghatnánk, hogy „probléma”; ha vannak problémátlan írások, hát a Heltai Jenő kisregényei azok. Könnyed színes léggömbök, fölroppennek a levegőbe, csillognak, forognak, aztán nyomtalanul elpattannak.

Mi az „igazság”? Ezt a kérdést ezúttal nem is illik föltenni. Az írónak mintha éppen az lett volna a célja, hogy rádobja az igazságra (melyet mások, kortársai haraggal vagy leleplező szigorral kutattak) a költészet tarka fátylát. S ezt sem különösebb igényességgel, hanem csak szerény fátylat, szerény mozdulattal. Gondoljunk vissza *Az utolsó bohém* első mondataira a magyar költők századfordulón kötelező párizsi nyomorgásáról: milyen nagy korál-dallamokat orgonált ki Szomorvy ebből a párizsi nyomorúságból! Vagy figyeljük meg ezt a kis pesti képet: „A Szeffánia út élete zajos és mozgalmas volt, szép emberek és szép asszonyok, grófok és sikkasztók, bankfiúk és színésznők, izraeliták és zsidók, költők, áhírlapírók, pezsgőslányok, bankárok és más zsentrik nagy demokratikus összevisszaságban, de többnyire büszkén és mereven vonszoltatták magukat a kocsiúton végig a víztoronyig és vissza a hagyomá-

nyos korzón, amely az előkelőség bélyegét nyomja az emberre“ — s gondoljunk Szép Ernő *Lila akácának* Ligetjére és Pestjére; vagy gondoljunk Krúdyra: mit tudnak ők „kihozni“ ugyanebből a Pestből!

Heltai azonban nem is akar „kihozni“ belőle semmit. Kezdetről fogva az volt, akinek öregkorára mondták: bölcs. De egy kicsit fölszines, pestiesen érzelmes bölcs. Mindenről megvolt a véleménye, és mosolygott mindenén. És magatartásában mindig volt valami finom, tapintatos viszsza-várgás, úgy ahogyan ő maga fogalmazta meg a legjobban: visszavárgás az ifjúságba, amely azokba a bizonyos „boldog békeidőkhöz“ esett.

Nem, persze hogy nem voltak olyan boldogok! De nehézségei így, visszanevezve Heltainál mintha nehézkedésüket veszítették volna; a krajcártalanság olybá tűnt, mint egy napsugaras Eldorádó, s a panamákdzsungele: mint düstényészettű őserdő, melyben a szerencsevadász Jaguárok kergetik a boldogság végülis utolérhető sültgalambját. Hogy Általános bácsi, a Krajcáros Igazság finanszírozója voltaképpen sötét ragadozó, tipikus kapitalista ordas? Ki tagadná! Heltai is nagyon jól tudja ezt; de nem erről van szó, nem erről akar beszélni; nem leleplezni, bírálni, ostorozni, hanem szórakoztatni, mulattatni akar. Valami szerény tündéries bűvészzel átemeli ezt az egész bozótot a költészet súlytalan világába — egyfajta súlytalan költészetébe, amely már „olyan szép (illetve olyan könnyű), hogy nem is igaz“. Ezt — ismétlem — maga Heltai tudja a legjobban.

Alighanem ezért tudja végülis elkerülni a giccsset. Mindig egy lépésnyi távolságban tud maradni legérzelgősebb témáitól is; nem „dől be“ a kínálkozó érzelmes helyzeteknek; okos, mértéktartó, egy lehetetnyit fölényes. És humanista.

Ezt a szót vele kapcsolatban a lehető legkönnyedébb értelmében kell vennünk, majdnem a tapintat színimájának. Heltai szerény csillogású költészetében, pesti-polgári Hamupipókék számára odalehelt tündérvilágában érezni valami rejtett szeretetet, a könnyűségben valami olyasmit, hogy: feledkezzetek el egy kicsit, adjátok át magatokat ennek a szürke illúzióknak, hiszen úgyis elég gondotok-bajotok van! Nehéz az élet? Költészek át! Probáljátok meg úgy látni a világot, ahogy én. Nem baj, ha a valóságban nem olyan; úgysem tudunk segíteni rajta. Hát mosolyogjunk.

Néha azért el-elárulja a véleményét. A *III*-esben, ebben a nem éppen vonzó grand-guignolban például az úgynevezett „úri morálról“. Selfridge úr, a bűvész mondja a lecsúszott dzsentrinek: „Ismerem az ön fajtáját, az áltisztességben fölnevelkedett álgavallért, akinek csak egy szent: a pénz. Minden szabad, csak arra kell vigyázni, hogy az embert ki ne golyózzák a kaszinóból; szabad az uzorástól kölcsönkérni, de nem szabad a kamatokból valami keveset lealkudni; szabad kártyázni pénz nélkül is, de az adósságot huszonnégy óra alatt meg kell fizetni; szabad munka nélkül, haszontalanul élni a más nyakán, de nem szabad egy egészséges és okos gazsággal, amely tulajdonképp alig károsít meg valakit, vagy csak annyira, amennyire ostobaságáért és elbizakodottságáért megérdemli, megvetni a tisztességes jövő, a nyugodt megélhetés alapját“...

Természetesen ez az ostor sem úgy suhog, mint például Móriczé. Heltai éppen csak odacsip; s máris megy tovább. Az ő világa nem a fórum, az ő életformája nem a harc volt. Legigazabb otthona a szinpad, s a szinpadok közül is elsősorban a kabaré; legigazibb, legsajátabb műfaja — a kabarédal. Ennek egyik legjobb mestere — egy stílust, egy hagyományt vitt tovább (a Makai Emilét) s ezt fejlesztette különleges pesti műfajjá, párául a francia *chanson*-nak; megérdemelné, hogy ezekből is

megmentsünk egy kötetnyit a méltatlan feledéstől. Nem „magas“, nem „fennkölt“ költészet ez, de költészet; talán egy kicsit jobban lenézzük ezt a műfajt, mint kellene. Kétségtelen, hogy Heltai egynéhány remekét írta meg (amilyen például *A molnár és gyermeke*, a *Hazatérés* vagy a *Ballada a három patkányról*), s ezek épp úgy belé tartoznak a pesti lélek, mint — természetesen a maguk helyén — az új magyar líra történetébe.

Sokéves szünet után gyors egymásutánban két regénye is jelent meg Thurzó Gábornak: egy nagyobb, a *Hamis pénz* (valószínűleg első darabja egy ciklusnak), s egy kisebb, *A sóbálvány*. Ez az utóbbi tíz esztendő írás: végén a kelet 1947-et jelöl. A probléma is jellegzetesen 1947-es: ez a „sóbálványság“, a dermedt, megkövült multbameredés, a leszámolni, tovább menni nemtudás. Margittainé nem tudja eltemetni magában halott fiát; ez a lelkében cipelt hulla megmérgezi az életét, örületbe kergeti. Az életnek az a törvénye, hogy éljen, fejlődjék; nem lehet az élet irányának ellenére, visszafelé élni. Ha tanulságot keresnénk Thurzó Gábor regényében, nagyjában ezt a tanulságot vonhatnánk le belőle. De az írónak, ha mondani akar is ilyesmit, elsősorban nem a példálózás volt a célja. Figurákat ragadott meg, ezek érdeklik, ezeket világítja meg gúnyos-éles, egy leheletnyit mindig torzító, de nem véletlenül, hanem írói szándékkal karikázó fénnnyel. *A sóbálvány* egy orvos elbeszélése — Thurzó Gábornak kedvelt epikai formája ez: elbeszélgetni első személyben a történet egyik szereplőjével a történetet — mindvégig a személyes emlékezés, mesélés kötetlen, *parlando* modorában, ami eleve lehetetlenné tesz minden ékitést, cirádát, kidolgozott „szépséget“ — Thurzó Gábornál nincsenek is ilyen „szép“ részletek, jellemzések, tájképek például. Vanak viszont, kárpótlásul, rendkívül *hiteles* képei: pontos, célbataláló, szűkszavú megfigyelései, éppen csak jelzésszerű színfoltjai, melyek aztán szinte a személyes emlék erejével élnek tovább az olvasóban, mint *A sóbálvány* ostrom alatti segélyhelye, a havas város az első napokban, amikor ki lehetett bújni a pincékből; vagy a fiatal katona halála, temetése, s később a két öregedő, kisfröccsöző nővérnek egy egész típust találóan jellemző rajza.

A történet voltaképpen tragikus, s a nyitánya határozottan az. De Thurzó Gábor nem a tragédiák írója. És nem úgynevezett melegsívű író. Egész látásában van valami, amit jobb szó híján kajánnak lehetne mondani: több mint irónia, majdnem szarkazmus, a metsző, már majdnem irreálisan éles világításba helyezett ember bábjáték láttán. Résztét, mint az ilyen irónikus-szarkasztikus írókban általában, benne sem igen van; vagy ha van, szinte szégyenkezve elrejti azzal, hogy még keményebbre húzza groteszk alakjainak körvonalát.

*A Hamis pénz*ben még határozottabban érezhetők ezek az írói tulajdonságok, mint *A sóbálvány*ban. Egy ifjúság története (megint első személyben), egy nemzedék története is, ugyanebben a fölülről jövő, ferde megvilágításban, mely élesen kihozza nemcsak a figurát, hanem árnyképét is; egy nemzedék története, s egy koré: a harmincas éveké, három kitűnően megkomponált tételben egy visszajára fordított, groteszk haláltánc. A pesti lapalapítások, kísérletek és topogatódzások bábszínházi *scherzója* után egyszerre belezuhanunk a legzordabb történelembe, Hitler uralomra kerülésének Németországába: a regénynek ennél a második részénél erősebb, mélyebb epikus sodrú, emberileg is forróbb érdekű írása nincs is Thurzó Gábornak. Ez után a harmadik rész: az itthoni atmoszféra a készülő történelmi tragédia árnyékában, a második rész

felől ráeső komor világításban megint az első rész bábjátékának változata, de más hangszerezésben, vagy inkább más visszhanggal — valahogy *scherzo* ez is, de lassúbb, és furcsán *süket*: a lemez forog, a mechanizmusok működnek, de a hang mégsem szól; s ennek a sajátos „süket-ségnek” az érzékeltetése a regényben bravúros.

Valami új is van a *Hamis pénz*ben, Thurzó Gábor korábbi műveihez képest. Az ironiában, a szarkazmusban olykor mintha föl villanna a főtött líra: egy villanás csak, egy gesztus, egy helyzet, egy megfigyelés erejéig — s akkor egy pillanatra fölsejlenek azok a mélyebb áramok, amelyek az élet bábjátéka — vagy ha tetszik haláltánc — alatt folynak.

Ez a hang, ez a modor, melyben van valami egyes modern angol írók gúnyos, ironikus (és önironikus) stílusából és magatartásából, sokaknak talán szokatlan; s az a megjegyzés sem jogosulatlan, hogy Thurzó Gábor sokszor túlságosan csak kívülről mutatja meg alakjait. De nem azért jár el így, mintha nem tudna fölfejtetni, kielemezni egy-egy jellemet vagy helyzetet, hanem módszerből, következetesen, tudatos regényírói szemléletének természete szerint.

Többször használtam róla szólva a „világítás” szót; valóban, módszere inkább a megvilágítás, mint az elemzés. Ez a reflektorszerű, világítási hatásokkal dolgozó technika először a *Nappalok és éjszakákban*, az első igazi Thurzó-regényben tűnt föl; most, a *Hamis pénz*ben újra találkozunk vele, szélesebben és biztosabb kezelésben.

A *Hamis pénz* írójának alighanem eddig legjelentősebb regénye; az olvasó szeretné mielőbb a folytatását.

Török Sándor regénye, *A hazug katona* olyan erős elbeszélő hangon kezdődik, hogy az ember egyszerűen elámul rajta. Ez a kezdősebesség minden túlzás nélkül remekművet ígér a maga nemében.

Sajnos, *A hazug katona* távolról sem lett remekmű. Mielőtt megpróbálnám boncolgatni, miért nem lett az, hadd mondjam el róla, hogy szép, meleg, emberi írás; szárnyalóan költői részletei vannak; nagyon közel kell állnia mindenkihez, aki a második világháborút átélte, akár úgy, hogy jött haza valahonnról, akár úgy, hogy várt haza valakit; valósággal sugárzik belőle a szeretet, a humanitás, az élet vallásosan átfűlt szeretete, a tisztaság és a jóság. Aki meleg emberi élményre vágyik, s szeretne az által, amit olvas, erkölcsileg jobb s emberebb ember lenni, olvassa el *A hazug katonát*. Fölér, hogy paradoxul fejezzem ki magam, egy profán lelkigyakorlattal.

Ahhoz azonban, hogy művészileg is megvalósítsa ezt az ígéretet, az erkölcsi nemesség legmagasabb foka sem elég, több fegyelem s művészi szigor kellene. Török Sándor *mint művész* — mondhatnám — túlságosan jó ember. Szárazabbnak, keményebbnek, és mértéktartóbbnak kellene lennie.

Jön haza ez a katona a frontról; ahogy Török Sándor a még kavargó, összeomlott, újjáépülő, lázadó és ocsúdó világot élénk vetíti, az eleinte valósággal nagyszerű. Különös, távlatos, hamsuni sodrú fejezetek, furcsa, szürrealista villogású képek követik egymást, olyan bőséggel, hogy kezdetben szinte alig ocsúdik az ember a csodálkozó örömből. Mi történt Török Sándorral? Fölemelkedett a hallgatás éveit alatt ez a kissé bőbeszédű, de rutinos művész a rutinja, a törökcsandori sváda mechanizmusa fölé, valami magas, modern, sűrítő művészet hegyilevegős magasságába?

Fejezet fejezetet, a hazatérő katona útján kaland kalandot követ, és az olvasó benyomása lassan megváltozik. A katona kezd valamiféle üdv-hadsereges szentimentalizmus, valami langyosan cseppfolyós jóság folyadékjában gázolni. A képzelet kezd túlságosan könnyen forogni jól olajozott golyóscsapágyán, a szürrealista sziporkázást fölváltja valami fáradtabb hang. Török Sándort, sajnos, megint el-elkapja rutinjának gépszíja. Időnkint kényelmetlenül érezzük magunkat; az író hangjába bele-belecsendül valami bosszantó, lelkendező *fals*. Valami ál-valóság, mondvacsinált világ, és stilárisan gerjesztett jelképek közé kerülünk. A katona jön hazafelé társaival; ráakadnak egy emberre, aki újra-építi összedőlt házát. A csoport megáll; három napig segítenek az embernek házat építeni. Az ötlet több mint jó: nagyon mélyen emberi, a szó művészi értelmében szívreható. A tény dokumentuma ez — tehát epikus dokumentum az emberi jóságról. Póztalan, egyszerű, tiszta és igaz. Néhány lapon át Török Sándor egyéni hangú, egyéni levegője nagy irodalmat csinál.

De nem sokáig. Nem elégszik meg a valósággal; gesztusoknak, szavaknak, eseményeknek mintegy titkos értelmet tulajdonít; alakokat léptet föl, akiket egy-egy jól meglátott vonás mellett teletöm jelentéssel; párbeszédeket ad szájukba, amelyek voltaképpen fennkölt monológok, s ahol öt pontos, mértékkel fogalmazott, kiszámított hatású mondat kellene, hamis hangszerelésű szögörgeteggel áraszt el (mint abban a fejezetben például, amikor a katona megérkezik összelőtt szülővárosa felé).

Váltólázás ugrálásokkal követik egymást a kitűnő és a gyenge fejezetek; csodálatos gyanútlanossággal keveredik a vérbeli irodalom a gicccsel. Amikor újra tágulni kezd a tudóknk s isszuk magunkba a realitás költészetét, Török Sándor megintcsak fordít egyet a dolgon s átsiklik a másik hangba, ahol ködös szimbolumok mozognak és kántálnak s állandóan dübörög valami kozmikus pátosz. Az írónak nem volt szíve hozzá, hogy könyörtelenül kiirtson regényéből mindent, ami nem epika — mindent, ami prédikáció és példázat; sokkal meghatottabb, semhogy szigorú tudna lenni önmagához. Ha *A hazug katona* legalább a harmadával kevesebb volna: gazdagabbak volnánk egy kitűnő kisregénnyel.

Igy felemás a könyv. Minél kitűnőbbek sikerült részei, annál fájdalmasabbak melléfogásai. Minél remekebb például az a fél lépéssel a valóság felé emelt táncmulatság, melyet a győztes ország kihízlalt katonái tartanak a lerongyolódott nőkkel, akik valamelyik hitleri haláltáborból tartanak hazafelé, annál kínosabban hat utána a vak örökös „zümmögése“ (pedig milyen jól eltalálja Török Sándor a vakokból áradó különös, tétova belső mosolygást).

Török Sándor másik gyengéje: az örökös ismétlések, hajlik rá, hogy remek ötleteit is agyonírja. Egy visszatérő dallam először jól hat, másodszor is, harmadszorra unalmas, negyedszerre, huszadszorra már meg sem hallja az ember. Régi hibája Török Sándornak, ez jellemzi stílusát is. Csakhamar kívülről tudjuk a mondatai lejtését, mert mindig egyforma a dallamuk, ahelyett, hogy stílusát a téma igényei szerint színeznék. Nincsenek zökkenői, meglepetései, változatai; végülis elbódulunk tőle — ettől az örök-egyfajta zengéstől.

Túlságosan lírai a magatartása Török Sándornak, és túlságosan rábízta magát a tehetsége könnyen működő mechanizmusára. S ez nagy kár, mert több szigorral, keményebben formálva, több műalkotói függetlenüléssel a témától (s nem ilyen könnyes-meghatottan együtt lüktetve a meleg nyersanyaggal) *A hazug katonának* nemcsak kitűnő *részletei* volnának, hanem mindenestül kitűnő lehetne. Így, sajnos, nem az. (*)

Színházi örjárat: JEAN LOUIS BARRAULT A SZINÉSZI HIVATÁSRÓL. Délamerikában éppen úgy, mint más spanyol és portugál nyelvű újvilági országokban nem nagyon ismerték eddig az állandó színház intézményét. A jól-rosszul fölszerelt színházi építményekben, amelyekben hangversenyt, cirkuszi és birkózó mutatványokat éppúgy bemutattak, mint akármit, amiért a terembeért megfizették, hébe-korba vándorszintársulatok jelentek meg s előadták spanyol klasszikusokból vagy jelenkori drámái alkotásokból álló műsorukat. A délamerikai népek azonban a szemünk láttára kezdenek nemzetekké alakulni és a nemzeti hivatástudattól fűtött egyetemi fiatalok egymásután alapítják meg drámai szinpadait. Mintha a reformkor Magyarországon élnénk, oly nagy ez a nemzeti hevületű színjátszási láz Délamerikaszerre. S az egyik legrégebb kultúrájú délamerikai állam, Chile halad az élén ennek a nemzeti színjátszási forradalomnak. A chilei fiatalok folyóiratot is alapítottak eszméik szélesebb körű propagálására, és a „Teatro“ az a lap, amelynek oldalain ez a színjátszási forradalom zavaros mustból nemesizű borrá forrni készül.

Nemrégiben például Jean Louis Barrault, a kitűnő francia művész vendégszerepelt Santiagóban. A Chilei Egyetemi Kísérleti Színház lelkes ifjú vezetői azonnal meghívták a világszerre ismert szinpad nagyságot, hogy tartson számukra eligazító előadást a színészet lényegéről. Jean Louis Barrault többek között a következőket mondta:

„Én a legszebb hivatásnak tartom a színészetet. Az embernek két funkciója van a földön. Az egyik a faj főntartása, a másik pedig olyan tárgyak gyártása, amelyek a saját élete fölé emelik. Hiszen az asztalos is, aki egész életén át bútöröket gyárt, meghosszabbítja életét az általa gyártott bútörök révén, és ha ma XIV. Lajos korabeli művész bútöröket látunk, hálával kell gondolnunk arra az asztalosra, aki ezeket gyártotta. Sebastian Bach egyszer azt mondotta, hogy ő a hivatásából oly csodálatos és oly mélységes örömöket merít, hogy azokat el nem cserélné egyetlen más ember örömeivel sem.“

Barrault tehát úgy határozza meg a saját munkáját, hogy az nemcsak valamiféle eszköz, hanem magasabb célt szolgál. Önként következik tehát, hogy a színész és a színházzal foglalkozó embert hivatástudatnak kell eltöltenie. Fölmerül a kérdés, hogy a színjátszás foglalkozás-e, mesterség-e, hiszen a színész által produkált valami tulajdonképpen nem is létezik és a színész hivatása efemer.

Ha megvizsgáljuk a színészeket, rájövünk, hogy tíz közül nyolc hamis okból választotta hivatásul a színészetet; leginkább azért, hogy saját egzisztenciája elől elmeneküljön. Így sok gyáva és ingadozó jellemű ifjú automatikusan sodródik a színház, vagy speciálisan a mozi felé, mert ezeken a pályákon rátalál azokra a hamisságokra, amelyek vágyait kitöltik. Így módon próbál ugyanis elmenekülni saját valóságos életétől és a filmjátszás terén találkozhatnak is a dicsőség gyorsforralón készült formájával, amely lehetővé teszi számára, hogy hírévre és hirtelen gyűmölesző anyagiakra tegyen szert. Éppen ezért a film vonzza az exhibicionistákat és a narcizmusban szenvedőket.

Más eset: — Miért akar valaki színész lenni? — Mert az egészségi állapota nem tesz lehetővé számára más munkát. Családi perpatvarok is gyakran sodornak oda nem való elemeket a színház világába: az apám ügyvéd, nem ért meg, összevesztünk és elszöktem...

„Van azonban akiket tényleg a hivatásérzet vezet közibénk“ — folytatja Barrault. — Az ilyesfajta egyéniség már a kora gyermekkorban megmutatkozik. Ezeknek a hivatottaknak egy része speciális betegségben

szenved, a szerelem betegségében. Az ilyenfajta emberek fokozottan gyöngéd természetűek és a szeretet utáni vágy valami szerelmes attitűdöt fejleszt ki bennük. Igyekeznek is ezt utánózni, és ez az utánzási hajlam az, amit mi mimikrinek nevezünk. De van az ilyenfajta jellemeknek egy másik aspektusuk is. Az ilyen ember mindenbe beleéli magát, mindenbe lelket képzel, számára más a Csendes Óceán és más az Atlanti, minden tárgynak lelke van. Ez az animizmus. Összefoglalva tehát: ha egy gyermek át van iatva a szerelem betegségével és ezenfelül el van látva két isteni adománnyal, a mimikrivel és az animizmussal, az színésznek való. Ha megkérdezzük, nem is tudja magyarázatát adni, de rendesen kora ifjúságában holt biztonsággal tudja már: színész szeretne lenni. Ezt hívják elhivatottnak. Hogy is lenne másképp lehetséges, hogy egy a világról mitsem tudó gyermek azzal a határozott kívánsággal lépjen hozzátartozói elé, hogy ő török-szakad, színész lesz. Pedig az ilyen gyermek ösztönösen tudja, hogy csak ez az egy út létezik számára. Én is így voltam. Húsz éve ez a foglalkozásom és semmi másra át nem cserélném. Mert ennek a foglalkozásnak különböző örömei vannak:

1. a költői öröm,
2. a művészi öröm,
3. a szociális öröm.

1. Véleményem szerint az összes művészeti ágak közül a színház az, amely a legnagyobb költői örömet szerzi. A színházi előadás a műalkotás azonnali realizálása. Ezenfelül pedig emberi kontaktus is. A nézőtérren ugyanis minden szociális osztály képviselve van, minden foglalkozási ágból bevetődik néhány ember a nézőtérre és a színész számára épp ez a kíváncsi: a vegyes publikum. Tapasztalatom szerint nem jó az, ha csak egyfoglalkozású emberek töltik meg a nézőteret, pedig nem a kritikusok ellen akarok itt szólni. Ők is „akkor látják“ igazán az előadást, ha a színház publikuma az emberiség képviselője is együttal. És ha a nézőtérren minden osztály, minden foglalkozás képviselve van, akkor nem állíthatjuk már azt, hogy ezer vagy kétezer ember volt jelen, mert ekkor már csak a „publikum“-ról beszélhetünk. Számunkra tehát a publikum a fontos, és hála a színházi előadásnak, ennek a magnetikus tömegnek minden eleme találkozik a saját kollektív lelkével.

A színpadon magán pedig éppen ennek az ellenkezője történik. Ott egy meglehetősen kicsiny számú csoport áll és az emberi prototipusokat ábrázolja. A színen az emberiség minőségi képviselete van jelen és az individualitás uralkodik, míg a nézőtérren a kollektivizmus dominál. És ebből a szembeállításból születik meg aztán az u. n. színházi atmoszféra.

Egyetlen egy más művészet sem ennyire pillanatnyi telítettségű tehát és az a nagy élvezet, amelyet az előadás a színésznek szerez, sőt maga a színházi előadás egy-egy próbája is szinte az érosz hónapja tartozik, amelynek nincs más oka, mint a mértéken felüli érzelmek. És ez az érzés estéről-estére megújul. Mi színészek tudjuk, hogy minden estén boldog találkozóra sietünk.

2. A színészettel szemben sokan kifogásolják, hogy másodlagos művészet, mivel más művészetekkel van összekötve. A festészet, a szobrászat a látást elégíti ki, a zene a hallást. És mindezt egyesítve adja a színház, mégpedig úgy, hogy varázsának eszköze az élő emberi lény: ő a mozgásnak, az érzelmek kicserélődésének és a ritmusnak a székhelye. Sokan állítják, hogy a színház az irodalom egyik ága, én viszont azt mondom, hogy az irodalom a színház egyik ága. Kronologikusan a színház előbb volt, mint az irodalom, s ami irodalom volt, azt is recitáló művész adta elő. A színház a szó, s olyan lényeges, mint a lélekzés.

3. Szociális öröm a színház. A mi hivatásunk az élet teljes képviselője. Minden a pillanatban történik és nem sok marad utána. Ezt mi tudva tudjuk. Világos, hogy Molière darabjait nem olvasásra szánódtak, hanem élőszóval való meglevenítésre.

Mit keres tehát a közönség a színházban? Odahajtja a kíváncsiság, mert menekül a saját életétől és ott valami új életet vár, amely teljesen különbözik a sajátjától. Elsősorban a gondjait, a szomorúságát akarja elfeledni, valójában pedig álmodni akar az előadás alatt. Végül pedig az igazságot keresi. A színen az igazság diadalát várják. Nem az emberek igazságosságát, amely egyesek találmánya csak, hogy elnyomják a többit, hanem az egetemes igazságot, az élet igazságát, az isteni igazságot.

S ha a színészet címerét mottóval akarnók ékesíteni, ezt kellene oda fölírunk: „Az emberről az emberen keresztül az embernek!” (—i—6)

ARANY JÁNOS VALLÁSI TÜRELMESSÉGE. Az Arany-jubileumok kapcsán — születésének 140., halálának 75. évfordulóján — érdemesnek tartjuk megemlékezni a költő jellemének egy olyan vonásáról, amelyet irodalomtörténetírásunk eddig még nem kellőképpen domborított ki. Vallási türelmességére gondolunk, mely annál tisztéletreméltóbb tulajdonság, mert az ő korában még nagyon is kiéleződött volt a viszony hazánkban katolikusok és protestánsok között.

Az első nyomok *nagykőrösi tanársága* idejében bukkannak fel. Kezünkbe került nemrég a „nagy-kőrösi helv. hitv. evang. főgymnasium” 1854/55-iki tanévről szóló „Tudósítvány”-a, mely nem sokban különbözik a középiskolák szokásos tanévvégi nyomtatott értesítőjétől. Ebben egyéb adat mellett fel vannak sorolva a magyar írásbeli dolgozatok címei is; az Arany feladta dolgozat-tételek sorában ilyen — inkább „katolikus” — tárgyak is találhatók: Szigetvár védelme Zrínyi által, Szent István s a ker. vallás felvétele honunkban, A ker. vallás terjedése az első századokban, Szent László, A keresztes hadjáratok okai és következményei...

Benkó Imrének Arany János nagykőrösi tanárságáról szóló könyvében olvashatunk egy igen érdekes és jellemző adatot: 1860-ban „Széchenyi halála folytán a nemzet igyekezett a veszteség fölött érzett fájalmát minden lehető módon kifejezni: országszerte gyászmiséket tartottak. Volt ilyen gyászmise a kőrösi r. kat. templomban is. A szolgabíró — Radácsy — ugyan be akarta ezt tiltani, s midőn a plébános nem akart elállni a gyászmise megtartásától: őt tette felelőssé, hogy semmi tüntetés ne történjék. A tanuló ifjúság teljes számban megjelent a templomban, s a gyászmise végeztével a Szózatot kezdte énekelni. A megijedt plébános felszaladt a karba, s az orgona hangjaival igyekezett elnyomni az éneket. Erre az ifjúság otthagytá a templomot s a Szózatot és Himnuszát énekelve kivonult a temetőbe. — Arany László szintén a tüntetők között volt. — Szilágyi Sándornak sikerült őket hazatérésre és eloszlásra bírni. A szolgabíró már a zsandárokat küldte...” — Ezek szerint tehát a református gimnázium tanárának, Arany Jánosnak a fia is részt vett a római katolikus gyászmisén. Egymagában is beszédes bizonyíték.

A katolikus-szimpatia megnyilvánulásának második szakasza a „Koszorú” c. folyóirat szerkesztésének — immár fővárosi — éveire esik: 1862—65. — A Tudományos Akadémia kézirattárában a tudós *Csaplár Benedek* két levele tanúskodik arról, hogy őt — a szegedi piarista szerzetes — is felkérte Arany a „Koszorú” dolgozótársául. — A „Szeged 1862. X. 30.” keltezésű levél érdekesebb részei a következők: „T. Arany János úrnak Csaplár Benedek üdvöt! — ... Mióta Kd Toldiját ismerem: meglehetősen tudom, miye Arany János a magyar irodalomnak. És a

magyar Aranyhoz, úgy látom, mindeddig nem fért rozsdá, bár mit mondjon is az ifjabb nemzedék, s bármily tanoknak emeljen is zászlót az újabb polgárosodás... Arany J. vállalata mellett fölhívás nélkül is szívesen buzgólkodom: mert tudom, hogy mit akarhat A. J. a nemzeti művelődés terén tenni..." A továbbiakban bejelenti, hogy szívesen közreműködik „és pedig nem számítva aranyokra: inkább Aranyért és azért, amitől az arannál is értékesebb vagyonunk gyarapszik. Csak valamely meglepő mostoha körülmény birhatna anyagi jutalom igényére... A díjazás ügye e szerint nem lényegős dolog reám nézve... Ha t. Kd. úgy gondolja, hogy a „Karcanyéki G.“ vagy „Árpádfi G.“ vagy „6. 8. 9.“ jegy obszeuritása nem vet homályfoltot a „Koszorúra“: akármellyiket rendelkezésére bízom — tetszése szerint..." — A levél végére Arany ceruzaírással rájegyezte: „NB. az Árpádfi G. név mellett maradhatni.“ — A másik levél „Szeged 1862. XII. 15.“ keltezésű. Ebben kifejti írójá, hogy milyen tárgykörök érdeklik leginkább: „Erkölcsi érzelmeink megóvására, társadalmi hiányaink javítására, fonákságaink kiegyengetésére érzek leginkább vonzalmat..." S beszámol az előfizetők gyűjtéséről is: „A Koszorúra előfizettek 6 ftjával $\frac{1}{2}$ évre: 12-en = 72 ft.“

Maga Arany János a „Koszorú“-ban tette közzé irodalmi tanulmányait. S ezeknél nem kerülheti el figyelmünket a tárgyválasztás. Még ezt megelőzően a Budapesti Szemle 1860. évfolyamában jelent meg akadémiai székfoglaló értekezése, „Zrínyi és Tasso“. A „Koszorú“-ban pedig Gyöngyösi István, Orczy Lőrinc, Gvadányi József, Baróti Szabó Dávid és Ráday Gedeon irodalmi portréját rajzolja meg. S később könyvben jelent meg töredékesen maradt tanulmánya Katona József Bánk bán-járól. — Ime, az egy Ráday kivételével valamennyien katolikusok. — Nem lehet véletlen ez a tárgyválasztás: Arany alapvető vallási türelmességében gyökerezik, de ugyanakkor irodalmi modelljeiben maga is kihangsúlyozza a vallási türelmet. Ez utóbbira Pollák Miksa soproni főrabbi mutatott rá „Arany János és a biblia“ című alapos, részletező tanulmányában. Hadd idézzük ennek néhány jellemző sorát: „Távol áll Arany a felekezetieskedés, a türelmetlen gondolkodásnak még az árnyékától is. Teljesen objektív marad a katolikus Zrínyivel szemben is, aki a Szigeti Ostromban a magyaroknak a töröktől való szenvedését Isten haragjának tulajdonítja, amiért hogy a magyarok a protestántizmusnak hódolnak.“ — De ugyanakkor Arany rámutat Zrínyi vallási türelmességére is, irván: „Zrínyi sokkal inkább korának embere, hogysem egyháza terjedését, a tévelygő juhok visszahozását szívből ne óhajtaná, de sokkal nemesebb értelemben embere korának, hogysem a vakbuzgó üldözést helyeselné.“ — Gyöngyösiről témánk vonatkozásaiban így ír: „Vallására nézve Gyöngyösit római katolikusnak bizonyítja egyik munkája: a Rózsakoszorú. De türelmetlenségének semmi jele munkáiban.“ — Orczy Lőrincről megállapítja: „Tisztelet a vallást, neveti a dogmai szörszálhasogatokat, a türelmetlenséget „kövezni“ szeretné.“ — Gvadányi József „Peleskei Nótárius“-ával kapcsolatban pedig megjegyzi: „Rendesen a műveletlen ember szokta más vallásának ceremóniáit nevetség tárgyává tenni.“

A katolikus vonatkozások harmadik periódusa Arany életének alkonyára esik. Két érdekes, igen jellemző adatunk van ebből a korból.

Dr. Vucskics Gyula nagyváradi teológiai tanár, később prépost-kanonok megírta Nogáll János c. püspök, jeles egyházi író életrajzát. (Nogáll János életrajza és intézetének története. 1918.) Ennek a műnek 94. lapján „Arany János és az Úrangyala“ címmel a következőket olvashatjuk: „Mikor Nogáll kedves könyvének, az Úrangyalának első kiadása megjelent (1882), Arany János, a legnagyobb magyar epikus, utolsó évét élte.

Nogáll rendkívül szerette Arany munkáit, verseit úgyszólván mind könyv nélkül tudta, s tősgyökeres magyaros nyelvezetéből igen sokat tanult. Nogáll munkáiban sokat idézett Arany verseiből, de az Űrangyalában különösen sokszor használta Arany gyönyörű költeményeinek találó szép részleteit az igazság megkedveltetésére. Nogáll mielőtt nyilvánosságra bocsátotta volna az Űrangyalát, elküldte e munkáját Arany Jánosnak, s azt írta neki, hogy e könyvben az ő verseit az Isten anyjának dicsőítésére használta fel; nem akarná ezt a szerző szándéka ellen tenni. A nagy költő már halálos ágyán feküdt, nem tudott írni, de mégsem hagyta felelet nélkül Nogáll levelét. Unokájának tollba diktálta a választ, melyben kijelenti, hogy nemcsak szívesen adja beleegyezését hozzá, hanem dicsőségének tartja és nagyon örül rajta, hogy verseinek ilyen felhasználásával hozzájárulhat a Szűzanya dicsőítéséhez.“ — Vukcsics bizonyára még Nogáll szóbeli közléséből tudott erről a levélről, amely azonban sajnos, úgy látszik, nem került elő a püspök irodalmi hagyatékából. (L. még erre vonatkozóan Nagy Lajos cikkét az Irodalomtörténeti Közlemények 1921. évf. 167. l.)

Fennmaradt azonban egy hasonló természetű levélváltás ugyanebből az időszakból a Tudományos Akadémia kéziratárában. Az eddig még nem publikált Arany-levél előzménye az, hogy egy rajongó balassagyarmati diák bérmaapjául kérte fel a költőt. — A diák levele így hangzik: „Nagyságos Arany Jánosnak, A Magy. Tud. Akadémia főtítkárnak kíváló tisztelettel. Budapest (Margitsziget) — Mélyen tisztelt Nagyságos Úr! Azon határtalan tisztelet úgy szólván szeretet, melyet nagyságod iránt érzek bátorított fel arra, hogy a következő legalázatosabb kérrrel járuljak nagyságod magas színe elé. — A jövő, október hó elsején itt Balassa Gyarmaton bérmalás fog tartatni, s én mint ki még ezen szentségben nem részesült, óhajtanám felvenni, s nagyságodat bérmaatyául megnyerni. — Esedezem, ne vesse meg nagyságod e szerény, mégis talán vakmerő, s toladokásnak látszó kérelmemet, mert nekem is úgy tetszik bár, hogy elérhetetlenért esengek, de szívem így diktált és engedelmeskedtem... Kérelmem megegyeszer megújítva, alkalmatlanságomért ezer bocsánatot esdve, s boldogító válaszát elvárva, maradtam hódoló tisztelettel nagyságod legalázatosabb szolgája, s örökké hálás leköttelezettje Zimányi József Polg. isk. VI. oszt. tan. — B. gyarmaton szept. 15-én 1882. — ú. i. Ha nagyságod kérésem meghallgatásával boldogítana, úgy helyettesül irodalmi tanáromat kérném fel.“

A levél hátlapján van a válasz két ceruza-fogalmazványa. Az első fogalmazvány át van húzva. Az írás nem Arany Jánosé. Bizonyára ezt is másnak diktálta a költő, aki akkor már súlyos betegesen feküdt. Az eredeti fogalmazványoktól jelentéktelen részletekben némileg eltérő végleges elküldött szöveget a kis Zimányi egy másik levele tartalmazza, amelyet már a költő halála után 1882. dec. 30-iki keltezéssel Arany Lászlóhoz intézett. A költő fia úgy látszik érdeklődött a diáknál atyja utolsó levele iránt, s ez erre írja válaszként: „A kértett, s általam szent erekyeként őrzött levél tartalma, illetve másolata, a következő:

Kedves Öcsém! Vettem levelét, köszönöm bizalmát, s ifjú hevülését kiválóbb irodalmi nevek iránt becsülöm: de mint nem katolikus talán el sem fogadhatnám. Ha azonban az egyházi szokásaikkal nem ellenkezik, s ha kegyed egy már mindentől visszavonult beteges öreg ember nevét óhaitja beíratni, ám tegye, csak hogy én az ebből folyó kötelesegeket s azok teljesítésére talán elégtelen is volnék. Fogadjia rokoni üdvözlésemet. — Margitsziget 1882. szept. 21.“ (Bizonyára másolási hibából a „kötelesegeket“ szó után az maradt ki, hogy „nem ismerem.“)

A továbbiakban azt írja Zimányi, hogy őszintén megsiratta Aranyt, majd így folytatja: „De mi jögon sirattam őt? — kérdik talán. Hát nem szerettem őt úgy, mint bárki más? Nem imádtam a szó legszorosabb értelmében? Hisz rajongtam érte, az ifjúság lobbanó hevével, nem az „ő” szíveket gyújtó fénye volt az, mely az én szívemet is fellángoltatá?... Még egy kéréssem volna: Egy emléket szeretnék bérni, egy egyszerű s előttem mégis nagyszerű tárgyacskát, fényképet, vagy névjegyet vagy bármit, mi az én feledhetetlen emlékü bérma atyámra emlékeztetne... Z. József János.“

Arany János 1882. október 24-én meghalt, s így kétség kívül ez volt utolsó levélváltása. S mi tűnik ki ebből az utolsó írásból? — A költő szerénysége, vallási türelmessége, lelkiismeretessége. Zimányi József második leveléből pedig kiviláglik, hogy valóban Aranyt tekintette bérmaatyául, noha másvallású bérmaszülot választani valóban ellenkezik az egyházi szokásokkal. De úgy látszik, ebben a rendkívüli esetben eltételek ettől. S a nagy költő utolsó hónapjának testi-lelki szenvedéseit bizonyára enyhítette az a tudat, hogy — mint a rajongó hangú Zimányi levél is tanúsította — tovább fog élni az „ifjú szívekben“!

(Kunszery Gyula)

PASSUTH LÁSZLÓ ÚJ REGÉNYEI. Másfél esztendő alatt három könyve jelent meg Passuth Lászlónak, kettő a magyar történelem egy-egy érdekesebb korszakát öleli fel, a harmadik zenei tárgyú, az európai operairodalom nagy úttörőjének, Claudio Monteverdinak az életregénye. Mielőtt belemélyednénk a ritka igényességgel készült művek világába, egy jelentős, de talán számon sem tartott évfordulóról kell megemlékeznünk: húsz éve látott napvilágot Passuth első regénye, az Eurázia. Az írói kísérletet hamarosan érett művek sorozata követi, az elmúlt idők nyugtalan kutatója újabb nemes kalandra indul, hogy feltárja a történelem gazdag kincsesházának egy-egy részét. Pazar, színekben pompázó korok élednek meg e könyvek lapjain; Cortez és a felfedezések idejét, a cselszövényes bizánci és nápolyi udvar életét vagy II. Fülöp tömjénez, fojtó korát nemcsak a felületi stukkók, ékítmények támasztják fel, hanem a meseszövényes intenzitása és az eredeti atmoszféra megteremtése is; Passuth a legapróbb részletekben is a kor uralkodó színeit csillantja fel.

Az életmű kiteljesedése azonban egyszeriben megszakad. Passuth éveken át hallgat, még szerencse, hogy e hallgatásnak érlelő hatása van és az új művek gazdagabb tartalommal jelentkeznek. Az ábrázolás mélyebb, az alakok rajza erősebb vonalúvá válik s az idegen témák mellett helyet kap munkáiban a magyar mult néhány szép fejezete is. A tartózkodó, higgadtabb írói modort néha már felváltja a szenvedélyek, a sebesebb sodrású jelenségek átélése.

A „Sasnak körme közt“ a XVII. század második felének széles történeti áttekintése. A könyv lapjairól negyven év váltakozó sikerű harcai, függetlenségért vívott elszánt kísérletek, politikai cselszövények, a több részre szakadt ország végső küzdelmei tűnnek az olvasó elé. Az írónak nemcsak a két elnyomó hatalom politikájának titkos rügőit kell megvilágítania, egységes képet kell adnia a magyarság különböző irányú önvédelmi harcáról is.

Már az első fejezetek után láthatjuk, hogy a regény történeti hitelességét nem veszélyezteti a realitáson átcsapó írói képzelet. Passuth nem törekszik egy-két személy érdekességét keltő kiszínezésére, a hősök egyéniségét nem bontakoztatja ki teljesen szemünk előtt, de pontos, átfogó

rajzzal mutatja be magát a kort. A regény kétségtelenül többet nyújt azok számára, akik az elmúlt idők nagyobb arányú képeit és a történelmi levegő megteremtését jobban értékelik a fordulatos meseszövegnél.

A szentgotthárdi csatát és a költő Zrínyi Miklós halálát követő néhány oldal a kifosztott hazát vetíti elénk. Rongyos, éhező gyermekek és sovánnyá szikkadt férfiak tűnnek fel az utak mentén, csak itt-ott gomolyodik vékony tözegfüst a düledező kalyibák irányából. Ez a magyar nép sorsa e válságos évtizedekben. Regényei eddig többnyire csak az uralkodó osztályok felől közelítették a történelemhez. A régi szemlélettel ellentétben a „Sasnak körme között“ éppen azt mutatja be, hogy nagyjaink, a Zrínyiek, Thököly és Rákóczi személye milyen szervesen összefonódott a néppel, függetlenségi harcuk mennyire nem különülhetett el a nép érdekeitől. Ebből a szoros összefogásból születtek meg azok a sikerek, amelyek ha végső győzelmet nem hozhattak is, szabadságért vívott küzdelmeink legszebb fejezetei lettek.

Számos kitűnően sikerült részletet kiemelhetünk a könyvből: Zrínyi Ilona és I. Rákóczi Ferenc esküvőjének színpompás leírását, vagy a bujdosó Thökölyék megható izmídi bálját, amelyen Zrínyi Ilona leküzdve a haza és a maga egyéni sorsának tragikus szomorúságát, még egyszer fel tud emelkedni az emberi nagyság magaslatára s ha mást nem, legalább néhány kellemes órát szerez környezetének.

A száz évvel korábban játszódó „Négy szél Erdélyben“ nem a tablőfestés eszközeivel készül, nem állóképek sorozata, hanem dinamikus követése a történelemnek. Az író mindössze öt-hat év anyagát dolgozza fel, de ebben rendkívül mélyre hatol, a színhatásokra való törekvés helyett a lényegre tapint rá; közvetlenül érezhetjük a kor és a hősök lüktető érverését. Már az intonáció szokatlanul cseng, a nyugodt hangvételnek, amelyből harmonikusan bomlana ki a történet, nyoma sincs, mintha minden a pattanásig feszülne és már-már szétvetné a regény kereteit. Fáklyák lobognak és a teremben kavargó indulatok egyetlen nagy áramkörben egyesülnek, amikor a falon megjelenik a fölemelkedő Báthory István árnyéka, „mintha évezredes bálvány teregetné tagjait a sötéttségben.“ A zsúfolt teremben forrásig hevül a hangulat, Erdély és vele együtt a magyarság sorsa dőlhet el ebben a szédítő, fáklyabűzös forgatagban, ahol egyformán rémit a Habsburg és a török császár személye s a mindent leronító torzsalkodás; aki ebben a helyzetben megőrzi józanságát és tisztánlátását, valóban alkalmas arra, hogy a szűkebb ország vezetője legyen. Báthory óriássá ró a történelmi pillanatok légkörében, és az író nagy érdeme, hogy ezt a döntő mozzanatot a regény kezdetén a maga lázas kavargásában híven ábrázolni tudja.

A regény a sikeres indítás után a kor kevésbé ismert vonatkozásait ragadja meg. Báthory nemcsak erős, uralkodásra termett egyéniség, hanem művelt, olvasott ember is, akinek látókörét a sokak szellemét megtermékenyítő Itália szélesíti ki. Szeme és tehetsége messzebbre terjed a parányi Erdély határainál és képes megérteni az egész kontinens égető problémáit. Az államférfi, a kiművelt ember mellett a visszapergetett évek rövid kockáiból előbukkan a komoly, rokonszenves férfi arca: a fiatal Báthory tetteiben, minden apró gesztusában már korán fölfedezhető a nagyobb feladatra hivatott ember magatartása.

A gyulafehérvári udvar egyszerű környezetében Passuth egyre több emberi vonással teszi maradandóvá Báthory alakját. Művészi ábrázolása

elhiteti az olvasóval, hogy a daliás külsejű férfi egyike a XVI. századi Európa legnagyobb egyéniségeinek.

A regény utolsó fejezetében a megüresedett lengyel trón betöltésére induló fejedelmet kísérik el útján. Míg Európában autódafék lángja csap az égig és alantas emberi indulatok kavarnak, a sokat gyötört és fejlődésében visszavetett magyarságnak olyan vezetője támad, akiben harmonikus egésszé Kovácsolódik a politikai érettség, a vallási türelem és a mély humanizmus.

„A mantuai herceg muzsikusanak“ színtere a kékebb égboltú és nagyobb multtal rendelkező Itália, ahol szinte minden helyen a nagy művészek közellétét érezzük. Tanúi lehetünk Monteverdi cremonai gyermekéveinek, az érdekes zenei műhelytitkoknak, láthatjuk a kibimbózó tehetség sugaras pillanatait és a rögs művészpálya számos buktatóját. Mindez egy regényes életrajz korrekt folyamát idézi, a történet csak abban a szakaszában kezd felnőni a legjobb alkotások közé, amikor a mesterétől kiröppenő Monteverdi a herceg muzsikusaként átéli a mantuai vár kapuját. Valamely régi államnak vagy kisebb emberi közösségnek kevés olyan belülről átél leírását kapjuk, mint a művészet szárnyain lebegő Mantuának, az írói boncolókés biztosan hatol be a csillogó felület alatti rétegekbe is. Valóságos bravur, ahogyan az író határozott konturokkal és sejtető árnyalatokkal élénk állítja a regény ellentét-párját: a töretlen jellemű, zseniális Monteverdit és a hibákkal megrakott, de különleges művészi érzékű „dilettáns“, Vincenzo Gonzaga herceget.

E két ember kapcsolata alkotja a regény magját, ezt veszik körül a mozgalmas epizódok és a művész alkotó időszakának vonzó fejezetei. Passuth komoly, művészi etikumát dicséri, hogy ezt az érzékeny és nehezen követhető korszakot nem teszi sima, járható parketté, az olvasónak alaposan bele kell mélyednie az anyagba, ha meg akarja ismerni Monteverdi értékes zenei munkásságát. S a könyv az első és második praktika elmélete, a motetták, a madrigálok és a drámai zeneművek részletes bemutatása mellett sem zenei szakmunka, hanem költői újraélése egy teremő művész életpályájának.

Passuth, aki korábban a hatalomért folytatott harcot, a történelem izgalmas lapjait ábrázolta barokkos csillogású műveiben, most a humanum, az aranyánál kevésbé fakuló értékek felé fordul. Mélyebb összefüggéseiben vizsgálja az embert és meglátja az anyagi világon túlmutató erőket is. Már nem elégíti ki a történelmi keret aprólékos illusztrálása, egyre inkább a kor és az alakok belső átélésére törekszik. Írásművészete egyre mélyebb, egyre gazdagabb s könyvei egyre szebb és mélyebb élményt nyújtanak méltán népes olvasótáborának. (Szeghalmi Elemér)

Felelős kiadó: Saád Béla

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

O. I. Igen, a magyarok mindig szerettek Máriacellbe zárandokolni. Ez történelmi tradíció. Ugyanis a kegytemplom létrejöttében Nagy Lajos magyar királyé az érdem. A török ellen viselt háborújának szerencsés kimenetelét Szűz Máriának köszönhetjük, aki álmában bátorította, hogy bátran támadja meg a túlerőben lévő ellenséget. A mai Máriacellből akkor csak egy kis fakápolna volt még, egy szerény kis Mária-szoborral. I. Lajos király ajándékozta a templomnak azt a képet is, amelyet ma is őriznek a templom kincstárában. Az akkori templomból ma még megvan a középhajó és a szép gótikus torony.

Zs. R. Eger. — A kérdést nem lehet így feltenni, hogy melyik nagyobb, az égbekiáltó bűn, vagy a főbűn? Kétségtelen, hogy az égbekiáltó bűn a legnagyobb cselekedeti kihágás Isten parancsai ellen. Ilyen szempontból kétségtelen, hogy a szándékos gyilkosság, a szegények és árvák nyomorgatása, a munkások bérének igazságtalan visszatartása a lehető legnagyobb bűn. De mégsem hasonlítható a főbűnhöz természeténél fogva. A főbűn — kevélység, fősvénység, bujaság, irigység, torkosság, harag, restség — állapotyszerű, magatartás jellegű. Mintegy megfelelője a bűn világában az erénynek. Nem nyilatkozik meg okvetlenül és minden esetben súlyos cselekedeti bűnökben. De forrása minden cselekedeti vétésnek, ahogyan az erény forrása a jócselekedeteknek. A főbűn a szülője az égbekiáltó bűnnek is a legtöbb esetben. A harag szüli, érleli, neveli a szándékos gyilkosságot. A fősvénységből fakad a gyalázatos bűn, a munkások bérének jogtalan visszatartása. A kevélység tudja gyötörni és nyomorgatni a szegényeket, özvegyeket, árvákat. Majdnem azt mondhatjuk: nincsen bűn, sem bocsánatos, sem égbekiáltó, amely mögött valahol ne lappangana ott a főbűn. Van tehát egy nézőpont, ahonnan tekintve a főbűn igen-igen súlyosnak látszik és szinte érthető a kérdés feltevése: nem éri-e el súlyosságban akár az égbekiáltót is. Mégis, ha van összehasonlítási alap és lehetőség köztük, azt kell mondanunk: az égbekiáltó bűn a sokkalta súlyosabb eset. A főbűn a legnagyobb veszedelem, mely a lelket fenyegeti, az égbekiáltó bűn a legnagyobb szerencsétlenség, mely azt érheti.

Imádságos lélek. — Az imádság közben a szórakozottságot aszerint kell megítélni, hogy az akaratlan-e, vagy felelőtlenség, lelki restség következménye. A legújabb, 1957-es kiadású hittankönyvünkben, a Hit és erkölcstanban, a 66. oldalon a 266. kérdés alatt ön is meggyőződhetik róla, a következő áll: „Ha valaki ima közben akaratlanul elszórakozik, nem vétkezik és imája nem lesz hiábavaló.” Miből tudja meg ön, hogy akaratlan az elszórakozása? Abból, hogy mikor felocsúdik, nyomban igyekszik az összeszedettségét fokozni. Felesleges aggodalmait nyomban eloszlanak, ha egy kissé utána nézne, milyen is az elménk, képzeletünk szokványos, természetes állapota. Akkor megtanulná, hogy amint a külső világban sincs tökéletes csend, hanem mindenféle neszek, hangok, zajfoszlányok ömlenek át azon, ugyanúgy a lélekben sincsen általában tökéletes csend és összeszedettség. Gondolatfoszlányok, emlékképek, a fantázia játékaiból eredő képtörödékek úsznak át elménken, gondolataink csendes, vagy nyugtalanabb folyásán, áramlásán, ahogy a folyó minden-

féle galyat, füvet, gazt visz magával. Csak a szentek és a lelki élet kivételesen magas fokára jutott lelkek tudják elérni, hogy mikor Istennel beszélgetnek, ki tudnak kapcsolni magukból minden zavaró gondolatot és képet. De még ezek sem mindenkor. Amiről Ön ábrándozik, ahhoz Isten külön kegyelme kell. Ezért vigyázzon, hogy a különböző gondolatki-capcsoló gyakorlataival zsákutcába ne tévedjen. Mert nem bizonyos, hogy Istennek az lesz a kedvesebb, ha Ön képzeletének gimnasztikájával odáig jut, hogy se lát, se hall és olyan lesz a lelke, mint egy sötét szoba. Ilyenfajta állapotokat autoszugesztióval el lehet érni, afféle lelki mámor, transz, az önkívület felé hajló állapot ez. Csakhogy ilyenkor nagyon könnyen lopódzik be az ember lelkébe a kevélység. És inkább elviszi attól, amihez közelebb igyekszik. „Imádságunk akkor kedves Isten előtt, mikor alázatosan és ájtatosan imádkozunk!” — mondja a Hit és erkölcsan fent idézett kérdése. Az áhítat és alázat nem akrobatamutatvány, hanem az a becületes törekvés, hogy képességeim, lelki állapotom szerint szüntelen igyekezzem a legőszintébben mondani az imádságot.

R. R. — Készséggel állunk rendelkezésére akár írásban, akár élőszóval, hiszen leveléből sugárzik a jóakarát és tudásszomj. Igaza van, amikor kérdéseket akar intézni, mert nagyon igaza van Lacordairnek: „Az emberek többsége csak azért utasítja vissza az igazságot, mert hamis elképzelése van felőle.” Szeretjük remélni, hogy kérdéseire megfelelő szakemberekkel válaszoltathatunk.

B. K. — Mormonoknak egy protestáns szektát neveznek Mormon nevű szent könyvük után. Erről alapítójuk, Smith azt mondja, hogy aranyablákra írva találta. A szekta 1830-ban alakult, és ma kereken egymillió tagot számlál, főleg az Egyesült Államokban. Tanításuk pantheista jellegű, elvetik az eredeti bűnről szóló tant, és a gyermekek keresztesését. 1870-ben megengedték a többnejűséget. Sok emberben keltenek szimpátiát, mert nagyon hűségesen és mások meggyőződésének tiszteletbentartásával követik a saját, jónak vélt meggyőződésüket.

G. H. — Két különböző szentről van ott szó. Az egyik Becket Tamás, aki canterbury érsek volt, aki az Egyház szabadságának védelmében került szembe II. Henrik angol királlyal. A király hívei saját katedrálisában gyilkolták meg 1170-ben és még a következő évben szentté avatták. Ünnepe december 29-én van. A másik szent Mórú Tamás, aki 1535-ben halt vértanú halált, mert VIII. Henrik parancsára sem tagadta meg katolikus hitét. 1935-ben avatta szentté az Egyház. Kora legkiválóbb humanistáinak egyike volt. Sorsa annyiban közös Becket Tamással, hogy ő is kénytelen volt szembeszállni királyával lelkiismereti okok alapján.